

HISTORIA

E SHENJTESË SHKROJË

për dielmt.

Përbëledhunë

kah Dhiata e Vietër' edhe kah historia e botësë,

edhe këthyem shqip ndë gjuhë gegënishte

PREI

KONSTANTINIT KRISTOFORIDIT, ELBASANASIT.

---

*Perëndia ngriti deshmim te Iakobi,
Edhe vuni ligjë ndë Israel,
Për sa urdhënoi atënitë tanë,
Me i bamë të ngjofuna te bijt' e vet:
Për me ngjofunë brezi tietërë, bijtë qi kanë për me lemë.
Do të rriten e do t'ua tregojnë bijvet vet,
Qi të venë shpëresën' e vet mbë Perëndinë,
Edhe të ruein' urdhënimet e ati. (Psalmë 78.. 5-7)*

KONSTANTINOPOL.

Ndë shtypa-shkronjë të A. H. Bojaxhianit.

Shitunë ndë Stamboll, udha Tahta-kaleh, Numëri 52.

1870

TRUVEZA

<i>Kaptina.</i>	<i>Faqeja</i>
1. Krijesa . . .	1
2. Të ranëtë poshtë . . .	2
3. Vrasia e vëllait . .	5
4. Enohu . . .	6
5. Përmbytëja . . .	7
6. Profecia e Noesë . . .	10
7. Pyrgu i Babelit . . .	10
8. Të thirrët' e Abramit . . .	12
9. Abrami edhe Melhisedeku . .	12
10. Besa e Abramit . . .	13
11. Sodoma e Gomorra . . .	15
12. Ismaeli . . .	16
13. Isaaku . . .	18
14. Vdeka e Sarësë, edhe të vorruemit' e asai . . .	19
15. Të martuemit' e Isaakut . . .	20
16. Iakobi edhe Esau . . .	21
17. Udha qi bani Iakobi . . .	23
18. Të shitunit' e Iosefit . . .	26
19. Iosefi ndë Egjypt . . .	27
20. Të naltuemit' e Iosefit . . .	29
21. Të vëllazënit' e Iosefit vinë ndë Egjypt . . .	30
22. Udh' e dytë qi banë të vëllazënit' e Iosefit . . .	32
23. Iakobi shkon ndë Egjypt . . .	34
24. Provimi i Iobit . . .	36
25. Iobi edhe miqt' e vet . . .	38
26. Egjypti a Misiri . . .	39
27. Moiseu . . .	44
28. Moiseu përpara Faraonit . . .	46
29. Pashka edhe të ikunitë prei Egjyptit . . .	50
30. Israeli ndë shkretinët . . .	52
31. Të dhanët' e Ligjësë . . .	54
32. Ligja qytetore . . .	56
33. Ligja e lutëjesë . . .	57
34. Mali i Sinait edhe Shkretina . . .	60
35. Vorret' e atyne qi dëshëruenë të ngrana . . .	62
36. Përgjoisitë . . .	63
37. Murmurimi i Israelit . . .	64
38. Gjarpëni i ramtë . . .	65
39. Vdeka e Aaronit. – Balaami . . .	66
40. Vdeka e Moiseut . . .	68
41. Ioshuai, edhe të shkelunit' e Ierihosë . . .	69
42. Gibeonitët . . .	70
43. Të pushtuemit' e Hanaanitëvet . . .	70

44. Gjqëtarëtë. – Gideoni . . .	72
45. Rutha . . .	74
46. Eliu edhe Samueli . . .	76
47. Samueli edhe Sauli . . .	78
48. Davidi kur ishte bari . . .	79
49. Davidi edhe Goliathi . . .	80
50. Të ndiekunit' e Davidit . . .	82
51. Vdeka e Saulit. – Davidi bahetë mbëret . . .	84
52. Uria u vra . . .	86
53. Absalomi . . .	88
54. Murtaja ndë Israel . . .	90
55. Solomoni . . .	92
56. Të damit' e mbëretënisë . . .	94
57. Ieroboami edhe profeti . . .	95
58. Profeti Elia . . .	96
59. Ahazia edhe kapidanat' e vet . . .	99
60. Elisha . . .	100
61. Naamani . . .	100
62. Profeti Iona . . .	103
63. Mbëretënia e Asyrisë. – Ninevia . . .	106
64. Robënia e të dhetë faravet . . .	109
65. Mbëretënit' e herëshim të Iudësë . . .	110
66. Të mbërapënitë mbëretënit' e Iudesë . . .	112
66. Profetënitë . . .	113
67. Robënia e Israelitëve ndë Babylonë . . .	116
68. Dialoshat' e Hebrevet . . .	117
69. Mbëretënia e Haldesë. – Babylona . . .	120
70. Danieli . . .	123
71. Mbëretënesha Esthirë . . .	124
72. Të ndërtuemit' e Ierusalemmit për së dyti . . .	127
73. Çë prei Dhiatësë Vietërë ngjer mbë kohë të Krishtit . . .	130
74. Populli i Israelit . . .	131
75. Bibla, a Shenjteja Shkrojë. . . .	134

LËGJIRATAT E DHIATËSË VIETËRË.

P. K. *do me thanë: Para Krishtit, akaqi viet përpara të lemit Krishtit.*

---

1. Krijesa. 4004 P. K.

Perëndia krijoi qijet' edhe dhenë prej fjalësë vet, edhe kështu i pëlqeu, qi të mos bahenë të gjitha përnjiherë, por dalë ka dalë, ndonëse ai pat urdhënuem, çë ndë krye të herësë, numërin' edhe formën' e gjithë kafshavet.

Tashti pa ndëgjo, se si Perëndia bani qijet' edhe dhenë, për gjashtë ditt.

Perëndia tha: “U baftë dritë, edhe u ba dritë”. (Gen. I.3.) Atëherë “Perëndia dau dritënë prej errësinësë”. (Gen.1.. 4.) Ajo qe e para natë, edhe e para ditë.

Tietëra kafshë prej asosh qi krijoi Perëndia qe qindresa e qiellit qi rrethondhenë. “Perëndia dau ujënatë qi ishinë ndënë qindresënë prej ujënash qi ishinë mbi qindresënë. Edhe Perëndia queiti qindresënë qiell”. (Gen. 1.. 6-8.) Ajo qe e dyta ditë.

Të tretënë ditë Perëndia dau tokënë prej ujënash qi ishinë mbi faqet të dheut; edhe tha: Të bijë prej dheut bar e dru qi bajnë pemë.

Të katërtënë ditë Perëndia bani dritarëtë ndë qindresë të qiellit, qi të jenë për shenjë te dheu, edhe për kohëna, edhe për ditt, edhe për viet, do me thanë: “dritarin' e math për me zotënuem mbi ditët, edhe dritarin' e vogëlë për me zotënuem mbi natët”, edhe yjetë.” (Gen. 1.. 14-16.)

Të pesëtënë ditë Perëndia krijoi peshq të mëdhej, edhe qish-do gja të gjallë qi livis ndëpër ujënat, edhe gjithë ç'farë zoqsh, edhe u dha atyne këtë bekim: “Ushtofshi e ushumofshi”. (Gen. 1.. 22).

Të gjashtënë ditë Perëndia krijoi gjithë bishat' e dheut, e gjithë shtazëtë, e gjithë shtërprijtë qi lejnë mbas farësë vet. Atëherë Perëndia tha: “Le të bajmë nierinë mbas së përgjaitëmesë t'onë, edhe mbas shëmbëllëtyrësë t'onë, edhe le të zotënojnë mbi peshqit e detit, edhe mbi shpendët e qiellit, edhe mbi shtazët, edhe mbi gjithë dhenë, edhe mbi gjithë shtërprijt qi hiqenë barkazë mbi dhet. Kështu Perëndia krijoi nierinë, mbas së përgjaitëmesë vet”. (Gen. 1.. 26, 27.) Ai krijoi një burr e një grue, edhe i bekoj e u tha.: “U shtofshi e u shumofshi, e mbushshi dhenë, edhe e zotënofshi”. (Gen. 1.. 28.) Ajo qe e gjashtta ditë. “Edhe Perëndia pa gjithë sa bani, edhe qe tek ishinë fort të mira”. (Gen. 1.. 31.)

Tashti pa ven ore, o dialthi em qi je tue kënduem, se qish bani Perëndia të shtattënë ditë. Ai urdhënoi atë ditë, të jetë për festë, edhe e bani një ditë pushimi për ne. Sepse “Ai pushoi të shtattënë ditë prej gjithë punëvet veta qi bani. Edhe Perëndia bekoj të shtattënë ditë, edhe e shenjtënoi, sepse nd'atëditëpushoi prej gjithë punëvet veta qi krijoi e bani Perëndia”. (Gen. 2.. 2, 3.)

E shtatta ditë u queit “Sabbat”, qi do me thanë pushim; edhe një e atillë ditë pushimi ashtë fort mirë për nierinë, edhe për gjithë gjat e gjalla qi punojnë për nierinë. Dit' e Sabbatit ashtë një pruv' e madhe dashunisë Perëndisë, edhe se: “Gjithë përdëllimet' e ati janë mbë gjithë punët e ati”. (Psal. 145.. 9.) Për gjithë monë kur sbarth dit' e sabbatit, a nuk' ashtë për me përmendunë na fuqin' edhe ditunin' edhe mirënin' e Perëndisë, qi ka

diftuem ndë krijesët të botësë, edhe për kujdesinë qi ka pasunë për kreatyrët e veta çë mb' atëherë deri sot? Posi; edhe na duhetë me përmendunë edhe përdëllimet' e Perëndisë të mëdhatë, kur shpërbleu nierëzitetë me anë të dashunit Birit vet, Zotit Iesu-Krisht; edhe për atë krijesë të re mbë Iesu-Krishtinë, qi duhetë me u pënuem ndër shpirtënat t'anë të përmëkatënueshimitë, para se të bahemi të vëjyeshim për qiellinë, edhe për atë sabbatin' e pa-mbaruem qi ashtë për popullin' e Perëndisë.

2. Të ranëtë poshtë. 4004 P. K.

Ishte një kopësht i bukurë qi e kishte mbiellë Perëndia, edhe nd'atë vu nierinë. Ndë këtë kopësht ishinë gjithë ç'farë drush të përlqyeshime për të pamë, edhe të mira për të ngranë. Ndë miedis të kopështit ishinë dru qi daishinë njiana prei tietërësë: Druja e jetësë, “edhe Druja e së ngjofëmesë së mirës' edhe së keqesë”. Për njianënë prei kësosh Perëndia urdhënoi nierinë mos me ngranë prei asoje, tue thanë, “Prei gjithë qishdo druje të kopështit mundesh me ngrane dëlirë: por prei drusë të ngjofëmesë së mirës' edhe së keqesë, s'ke me ngranë prei asoje, sepse mb'atë ditëqi të hash prei asoje, ke me vdekunë kreit”. (Gen. 2.. 16, 17.)

Tashti gjarpëni ishte fort i mençim, edhe i thotë gruesë: “A me të vërtet tha Perëndia: Mos hani prei gjithë qish do druje të kopështit? Edhe grueja i tha gjarpënit: Mundemi me ngranë prei pemësë druvet kopështit; por prei pemësë drusë qi ashtë ndë miedis të kopështit, Perëndia tha: Mos hani prei asoje, as mos e përkritni, qi të mos vdisni. Edhe gjarpëni i tha gruesë: Me të vërtet s'keni me vdekunë, por Perëndia e di, se aso dite qi të hani prei asai, kanë me u hapunë sytë tuei, edhe do të ini porsi perëndina, tue ngjofunë të mirën' edhe të keqenë. Edhe grueja pa, se druja ishte e mirë mbë të ngranët, edhe se ishte e pëlqyeshime mbë syt, edhe dru e dëshërueshime qi ep mend; edhe ajo muer prei pemës' asai, edhe hangër, edhe i dha edhe burrit vet bashkë me vetëhenë, edhe ai hangër. E u hapnë sytë të dyve, edhe e ngjofnë se ishinë sveshunë, edhe qepnë gjethe fiku, edhe ngjeshnë përçark vetëvetenë.

Edhe ndëgjuenë zanin' e Zotit Perëndisë, tue ecunë ndë kopësht nd'erë të ditësë, edhe u pshefnë Adami edhe grueja e ati prei faqesë Zotit Perëndisë ndërmiet druvet kopështit.

Edhe Zoti Perëndia thërriti Adaminë, edhe i tha: Ku je? Edhe ai tha: Ndëgjova zaninë tand ndë kopësht, edhe u frikueshë, sepse jam sveshunë, edhe u pshefa. Edhe Perëndia tha: Kush të diftoi se je sveshunë? Mos hangre prei drusë, qi të urdhënova mos hash prei asojet? Edhe Adami tha: Grueja qi më dhe të jetë bashkë me mue, ajo më dha prei drusë, edhe hangra. Edhe Zoti Perëndia i tha gruesë: Qish ashtë këjo qi bane? Edhe grueja tha: Më gënjeu gjarpëni, edhe hangra.

Edhe Zoti Perëndia i tha gjarpënit: Sepse bane këtë, qofsh i mallëkuem ndërmiet gjithë bagëtitvet, edhe ndërmiet gjithë shtazëvet fushësë: ke me ecunë mbi barkunë tand, edhe ke me ngranë dhe gjithë ditt e jetësë s'ate, edhe kam me vum' anëmiqësi ndërmiet teje edhe gruesë, edhe ndërmiet farësë s'ate edhe farës'asai; ajo ka me të dërrmuem kryetë, edhe ti ke me i qukunë thembërënë”. (Gen. 3.. 1-15).

Për këtë farë qi u zotue, shënohei Zoti Krisht, i Bir' i Perëndisë, qi kishte për të ardhunë ndë botët, edhe me u bamë nieri, për me shpëtue fajtorëtë. Satani fitoi shumë mbë të rrëzuemit e nieriut, sepse prishi mendimet' e Perëndisë; por pak me u kuituem mirretë vesht se kishte për t'u bamë për të madhinë laftin' e Perëndisë, edhe për të rrenuemen' e diallitt së mbrapëni.

Edhe grues' i tha: Kam me shtue tepërë të dhimtnat' e tua, edhe të dhimtnat' e së piellëmesë s'ate; me të dhimtna ke me piellë dielm, edhe dëshërimi yt do të jetë te burri yt, edhe ai ka me të urdhënuem.

Edhe burrit i tha: Sepse ndëgjove fjalën' e gruesë s'ate, edhe hangre prei drusë, qi t'urdhënova, tue thanë: Mos hash prei asai, qoftë mallëkuem dheu për punët tande: me të dhimtna ke me ngranë prei pemëvet ati gjithë ditt e jetësë s'ate, edhe ferra e driza ka me bimë për tyi, edhe ke me ngranë barin' e fushësë, edhe me diersën' e faqesë s'ate ke me ngranë bukënë, deri sa të këtheheshë ndëdhet, prei tëcillit u more, sepse je dhe, edhe ke me u këthyem ndë dhet". (Gen. 3.. 16-19).

Mbasandai u përzu nieriu prei kopështit, edhe u vu një qerubim me shpatë flake për me rueitun' udhën e Drusë jetësë.

Por ndonëse u përzonë prei Paradisit, Adami edhe Eva s'qenë harruem prei mirënis' e prei përdëllimit Krijuesit vet. Ai u dha atyne të veshunë, qi deri mbë atë herë s'kishinë pasunë nevojë as për të mbuluem as për stoli. "Edhe Zoti Perëndia i bani Adamit edhe grues' ati petëka të likurëta, edhe i veshi ata". (Gen. 3.. 21). Këto petëka mund të kenë qenunë likura shtazësh qi pat urdhënuem Perëndia Adaminë me i vramë, e me ia prumë kurban, për shenjën' e shpërblimit qi kishte për me u bamë ndë kohëna të mbrapëna, me anë të kurbanit të Birit Perëndisë.

Për këtë të koditunë të zi qi hyni pëkatit ndë botët, edhe prei pëkatit erdhi vdeka, shkurt me thanë, gjithë kombetë kanë lanë do fjalë të motshime. Ata flasinë për të filluemit' e botësë, se ishte një jet' e artë, qi rroishinënierëzitë shumë viet ndë paqtim, edhe haishinë miaft prei pemëvet dheut; edhe ata thonë se ajo lumëni u buer prei së pandëgjuesesë disa vetëve, qi u gënjenë prei një gjarpëni, edhe hangrën pemë qi s'kishinë urdhënë. Të tierë flasinë për disa pemë t'arta qi ruheshinë prei një gjarpëni. Fort për të shënuem ashtë një fjal' e motshime qi kanë Hindianëtë, ata shkruajnë Krishnanë, një prei perëndinavet atyne, tue shkelunë mbi kryet të një gjarpëni, edhe tue mbaitunë korpin' e ati me duert mbi kryet të vet. Sa të lumtunë jemi na qi kemi ndër duert t'ona Fjalën' e Perëndisë, qi na difton historin' e vërtetë këti të kodituni të zi. Sa-do-mos këto fjalë të motshime qi kanë lanë të vietëritë, provoinë se gjithë nierëzitë janë të bijt' e Adamit, sepse tietërazi, këta kombe shpërdamë mbë të katër anët' e botësë, edhe tue mos pasunë të marr' e të dhanë njiani me tietërinë, si mundenë me pasunë si-nji-nji ato fjalë të motshime të kësai historie të shënueshime?

3. Vrasia e vëllait. 3875 P. K.

Prei të bijvet Adamit njiani quhei Kain edhe tietëri Abel. Kaini ishte bulk, e Abeli ishte bari dhensh. Një ditë të dy vëllazënitë i prunë dhunëti Zotit. Kaini i pru prei pemësë tokësë, edhe Abeli prei kërtinjavet dhenvet. Edhe Perëndisë i pëlqu dhunëtia e Abelit, por jo edhe e Kainit, sepse Abeli ia pru dhunëtinë me gjithë zemërë. Me këtë kurbanin' e qengjit ai nukë ngjifte Perëndinë vetëmë për Krijues edhe për Dhanës gjithë qish do gjaje të mirë, por ai rrëfente edhe vetëhenë se ishte fajtuer ivdierrë, edhe besonte se fajet' e veta lypinë vdekë, edhe ndë dashtë me u ndëjyem një fajtuer, duhetë me u vramë tietër kush ndë vend t'ati. Por Kaini ishte zemër'-ashpërë, e i pa-besë, e madhështuer. Ai s'rrëfente vetëhenë për fajtuer përpara Perëndisë, me të prumen' e kafshësë për kurban qi kërkonte Perëndia; edhe përandai Perëndia me udhë nuk' e pëlqente. "Edhe Kaini u zemëruë fort, edhe vranoi faqen' e vet. Edhe Zoti i tha Kainit: Përse u zemërove? Edhe

përse vranove faqenë tande? Ndë bafsh mirë, a s'ke me u pritune? Edhe ndë mos bafsh mirë, faji mbet ndë derët”.

“Edhe Kaini i foli Abelit të vëllait vet; edhe kur ishinë ndë fushët, u ngrit Kaini kundër Abelit të vëllait të vet, edhe e vrau. Edhe Zoti i tha Kainit: Ku asht' Abeli yt-vëlla? Edhe ai tha: Nukë dij, mos jam unë ronjësi i t'em-vëlla? Edhe Perëndia i tha: Qish bane? Zani i gjakut t'yt-vëlla bërtet tek unë prei dheut, edhe tashti qofsh i mallëkuem prei dheut qi hapi gojënë me pritunë gjakun' e t'yt-vëlla prei dorësë s'ate; kur të punojsh dhenë, mbaskëndai s'ka me të dhanë pemën' e vet, i ikun' e i përzanëke me qenë mbi dhet. Edhe Kaini i tha Zotit: Mundimi em ashtë ma i math, se sa mundem me e bartunë. – (Faji em ashtë ma i math, se sa mundetë me m'u fëjyem.) – Edhe gjithë kush të më gjejë, ka me më vramë. Por Zoti i tha: Jo, edhe i vuni një shënjë Kainit, qi të mos e vراسi gjithë kush ta gjejë”. (Gen. 4.. 3-17.) Edhe Kaini iku prei faqesë Zotit bashkë me gruen' e vet edhe me fëmijët, edhe ndërtoi një qytet.

Adami qe një qind e dhjetë vietsh i vietërë kur koditi këjo punë. Edhe Eva puell një tietërë bir, edhe e queiti Seth, qi do me thanë “Vumë ndë vend” të tietërit qi u vra.

Le ta shtijemë ndër mend këtë rrenim qi i gjau Kainit për punë të zmirrit edhe të madhështisë, edhe le të ruhemi mos lishoimë vetëhenë ndonji herë ndë zemërim e ndë mëni, qi mund të bajmë gjak e vrasëje, ndë mos i ndaltë këto të këqia përdëllimi i Perëndisë.

4. Enohu. 3282 – 3017 P. K.

Ju mbani mend se u thashë juve, se Eva pat një bir qi quhei Seth. Ajo pat pasun' edhe të tierë dielm, të cillëtë nukë zihenë n'gojë ndë Shkronjë, por Sethi zihet n'gojë, sepse prei fëmijëvet ati ma pari kishte për me u rueitun' e vërtëta besë e Perëndinë; edhe prei farës' ati, ndë motët të mbrapëme, kishte për me dalë Zoti i laftit, Shpërblimtar' i botësë. Sa për fëmijët e Kainit, edhe të tierëtë dielmt' e të parëvet përintvet t'anë, ata shpeit filluenë me diftuem punët e këqia qi dalinë prei së rrëzuesesë nieriu. Ata s'deshmë me e pasunë ndër mend Perëndinë; përandai edhe ai i harroi, edhe i la të bijenë mbas të këqiash qi shpifinë me mend.

Kështu edhe ndër ato motet e para ishinë dy duer nierëzish ndë botët: - ata qi drojinë Perëndinë, edhe ata qi nuk' e drojinë. Ata qi i besojnë Shëlbuesit qi u pat zotuem atyne Perëndia, edhe shkojinë një jetë me besë mbi atë, këta ishin atëherë kisha e Perëndisë, sikurse jan' edhe sot, por ajo dora tietër' e botësë ishinë plot me pa-besëni e me të keqe. Fëmijët e besëtarit Seth gjan të kishinë pasë qenunë një pies' e vogëlë prei vendësish botësë; edhe ndërmiët këtyrë të pakëve, shumë vetë harruenë Perëndin' e atënavet vet, edhe u poqnë me nierëzit e këqij, sepse “edhe kur filluenë nierëzitë me u shtuem mbi faqet të dheut, edhe lenë bija ndër ata, të bijt' e Perëndisë kur panë bijat' e nierëzëvet, se ishinë të bukura, muernë për gra prei së gjithash sa sgjothnë”. (Gen. 6.. 1-2).

Por, për përdëllimin' e math, edhe për me i bamë hir nierëzisë, Perëndia rueiti disa besëtarë për vetëhenë; edhe ndërmiët këtyrë qe Enohu, i cilli ishte i shtatti bres mbas Adamit. Ai ishte fort një nieri i shenjtënueshim; “ai eci bashkë me Perëndinë, edhe s'gjindei ma, sepse Perëndia e muer”, (Gen. 5.. 24.) do me thanë, e ngriti me mish e me shpirt, edhe e pru ndë qiell pa vdekunë. Prei kësai mërekullie puna e shpërblimit qe diftuem ma tepërë ndë botët e ndë kishët, se pat qenunë përpara. Këjo difton se jo

vetëmshpirtënat' e shenjtënavet shpërblyem, por edhe mishi i atyne duhetë me u lavduem ndë qiell.

5. Përmyetëja. 2348 P. K.

Nierëzit e parë ndë botët ishinë ma të shëndoshë, edhe rrojinë dhetë herë ma shumë se nierëzit' e sotshim. Adami ishte nandë qind e tri-dhetë vietsh plak; edhe kur vdiq, la bij e bija prej Sethit deri mbë të nanttinë bres, edhe prej Kainit deri mbë të dhettinë bres. Kështu ishinë jetë-gjatë nierëzitë mb-ate-herë. Methusela rroi nandë qind e gjashtë-dhetë viet; Noeja rroi nandë qind e pesë-dhetë viet. Numëri i fëmijvet Adamit prej të bijvet do të kishte pasë qenunë fort i math. Por sa ma shtoheshinë nierëzitë mbë dhet, kaqi shtohesh edhe e keqëja.

“Edhe Zoti tha: S'ka me mbetunë përherë fryma eme bashkë me nierinë, sepse ashtë mish, ditt e ati do te jen' edhe një qind e njëzet viet”. (Gen. 6.. 3.) Nd'atë kohë s'ishte shkruem ligja e Perëndisë, as Bibla, por nierëzitë qirtoheshinë prej frymësë Perëndisë.

“Edhe Zoti tha: Kam me shuem nierinë, qi bana prej faqesë dheut”. “Por Noeja gjeti hir përpara Zotit”, (Gen. 6.. 7, 8.) edhe ai ishte një nieri i dreitë. Edhe Perëndia i tha Noesë: Ban një arkë tre qind kutë të gjatë, pesë-dhetë kutë të gjanë, edhe tri-dhetë kutë të naltë, (porsi një shtëpi të madhe,) edhe ban kamare nd'atë. “Sepse qe unëte do të bije përmytëje ujënash mbi dhet, për me prishunë qish-do mish që ka frymë të gjallë ndë vetëhet, ndënë qiell; gjithë qish ashtë mbi dhet, ka me vdekunë. Edhe kam me vumë dhiatënë t'eme te ti, edhe ke me hymë nd'arkët, ti, edhe bijt' e tu, edhe grueja jote, edhe grat' e bijvet tu bashkë me tyi. Edhe prej qish-do shtaze prej qish-do mishi, ka dy prej së gjithash ke me prumë nd'arkët, për me i rueitunë të gjallë bashkë me tyi. (Gen. 6.. 17-19.) – “Edhe ti merr me vetëhe prej qish-do të ngrani qi hahetë, edhe ka me qenunë për ushqim për tyi edhe për ato”. (Gen. 6.. 21).

Tashti Noeja ishte gjashtë qind vietsh plak kur hyni nd'arkët; edhe ujënat' e përmytëjesë erthnë mbi dhet. Atëherë plasnë gjithë kronjet e abyssit math, edhe u hapnë dyert' e ujënavet prej qijesh. Edhe ra shi mbi dhet katër-dhetë ditt e katër-dhetë nett. – Edhe u shtuen' ujënatë, edhe ngritnë arkënë”; kështu qi arka bihei mbi faqen' e ujënavet. “Edhe ujënat u shtuenë kaqi fort mbi dhet, sa u mbuluenë gjithë malet' e naltë qi ishinë ndënë gjithë qiellinë. Pesë-mbë-dhetë kutë e përsipër hypnë ujënatë, edhe u mbëluenë maletë.” (Gen. 7.. 6-24.) Edhe ujënatë ndejnë mbi dhet një qind e pesë-dhetë ditt, edhe mbasandai filluenë me u menguem. Noeja hyni nd'arkët mbë dhetë ditt të muejit dytë, edhe mbë të shtatë-mbë-dhetë ditë plasnë kronjet' e abyssit math.

Kështu Perëndia prishi gjithë farën e nieriut, përveç Noes' edhe fëmijvet ati; edhe mbë këtë punë të frikëshime qi gjau, shofimë të madhinë përdëllim edhe të madhenë dreitënin' e Perëndisë qi dëfteu. Na e dimë se “dheu qe mbushunë me pa-udhëni”; edhe ajo pa-udhëni bahei kundër popullit Perëndisë, për me u mbaruem ajo qi qe thanë përpara, se ka me qenun' anëmiqësi ndërmiet farësë gjarpënit edhe ndërmiet farësë gruesë - a sikurse me thanë, ndërmiet atyneve qi i besojnë fjalësë Perëndisë, edhe e dojinë, edhe i shërbejinë, edhe ndërmiet atyneve qi nuk' i besojnë, por kishinë mëni të dreitëninë edhe shenjtinë Krijuesin' e të gjithave.

Këjo anëmiqësi edhe pa-udhëni ishte kaqi e madhe, edhe amëmiqt' e popullit Perëndisëishin kaqi shumë, sa kishte ardhunë mbë të mbrapëmenë fije. Qirtimet' edhe të lutunat' e Noesë për dreitëni s'ndëgjoheshin' as pak. Fryma e Perëndisë hahei me nierëzit

për një qind e njëzet viet, kur ishte tue u ndërtuëm arka, por kot. Kisha e Perëndisë ishte vogëluem kaqi fort, sa s'kishte të tierë, veç një shtëpi qi i besojnë. As ishte ma tietërë shpëresë, veçe se me i përpimë të gjithë për pak kohë; edhe kështu me prishunë të tan'atë rranjë të vogëlë, qi kishte për me dalë Shpërblimtari prei asai. Por me anë të kësai përmbytjeje u përpinë përnjiherë gjith' anëmiqt' e kishësë Perëndisë, edhe gjithë dheu iu dha Noes' edhe fëmijëvet ati me e gëzue.

Edhe të parënë ditën' e të nantit muej, u duknë për-së-ri majet' e malevet. Por Noeja priti edhe katër-dhetë ditt të tiera, mbasandaj hapi parathirinë. Atëherë ai dërgoi jashtë një korp, i cilli fluturoi andej e këndej, edhe s'u këthye ma mbrapa. Mbasandaj ai dërgoi jashtënjë pullump, por pullumbi u këthye tek ai nd' arkët. Mbas shtatë ditsh, ai dërgoi jashtë për-së-ri pullumbinë prei arkësë, edhe ai u këthye mbrapa për-së-ri ndë mbramiet; edhe kishte një gjethe ullini të ngjomë ndë squpt. Atëherë mbas shtatë ditsh, ai dërgoi jashtë për-së-ri pullumbinë, i cilli s'u këthye ma mbrapa tek ai. Këjo qe të parënë ditë të muejit parë. Edhe tashti Noeja sbuloi arkënë, edhe pa se faqeja e dheut ishte e thatë. Noeja mbeti deri mbë njëzet e shtatë ditt të muejit dytë; deri sa u tha mirë toka, për me mundunë me dalë prei arkësë. Atëherë Noeja i bani kurban Zotit qi e shpëtoi. Edhe Zoti tha: "S'kam me mallëkuem ma dhenë për punë të nieriut, sepse mendimi i zemëresë nieriut asht i keq çë prei foshnjenis' ati, as s'kam me vramë ma gjithë shtazëtë, sikurse bana; deri sa të jetë dheu, far' e të korrë, e të ftofët' e vapë, e ver' e dimënë, e dit' e natë, s'kanë me pushuem". (Gen. 8.. 21, 22.)

Edhe Perëndia bekoi Noenë, edhe bani dhiatë me atë, edhe vuni yl-berinë ndë ret për shenjë të dhiatësë, qi bani me atë. "Edhe Perëndia i tha Noesë: Këjo ashtë shenja e dhiatësë, qi vuna ndërmiat meje edhe gjithë qish-do mishi qi ashtë mbi dhet". (Gen. 9.. 17.)

Kështu shkoi përmbytjeja, 1656 viet mbas së krijuemes' Adamit, mbasi ngjati një vit të tanë. Për përmbytjenë sikundrë edhe për të rrëzuemit të Adamit gjithë kombet' e zanë n'gojë, ndonëse ishinë fort të pa-diçim. Le ta kemi frikë Perëndinë gjithë monë, sepse asht' i zoti me vdierrë ata qi ngrenë krye kundrë ati.

6. Profecia e Noesë. 2347 P. K.

Mbas kësai Noeja mbuell një vëneshtë, edhe u deit prei venësë. Hami, i biri ma i vogëli, e përqeshi, por Semi edhe Iafethi, dy të bijt' e tierë, e nderuenë. Ani si u que Noeja, foli këtë profeci me anë të Shpirtit Perëndisë:- "Qoftë mallëkuem Hanaani, do të jetë shërbëtori i shërbëtorëvet ndër vëllazënit vet. Edhe qoftë bekuem Zoti Perëndia i Shemit, edhe Hanaani dot'i bahetë shërbëtuer. Perëndia ka me sgjanuëm Iafethinë, edhe ka me e bamë të rrijë ndë tendat të Shemit, edhe Hanaani ka me iu bamë shërbëtuer". Hanaani ishte bir' i Hamit, edhe të bijtë i gjaitnë t'et mbë punë të këqia. Të bijt' e Hamit ndejtnë nd'Afrikë e të bijt' e Shemit ndejtnënd'Asi, do me thanë ndëpër Assyri, e ndëpër Babyloni, e ndëpër Arabi, e ndëpër Syri; edhe të bijt' e Iafethit ndejtnë nd'Europë, e prei andyi kapërcyemë mb' at'-anë detinë nd'Amerikëe ndëpër ujëdhesat. Kështu Perëndia i dha bekiminë Iafethit me u shumuem. Por tue qjueitunë Zotin' e Shemit, Noeja donte me thanë për të mirënë qi kishte me i bamë Perëndia fëmijëvet ati ma përpara, edhe këjo u mbush kur iu dha ligja popullit Israelit, edhe vetë Zoti Krisht leu prei ati kombi. Por të ngratëtë të bijt' e Hamit qi janë të zest' e Afrikësë, çë herën' e parë deri mbë këtë ditë i

rrëmbein' e i shesinë shërbëtorë ndëpër kombet' e tierë. Kështu pra ashtë mbushun' ajo profecia e vietërë.

7. Pyrgu i Babelit

Noeja rroi mbas përmytiesë tre qind e pesë-dhetë viet. Qyi qe i mbrapëni nieri qi ia mërrini kësai moshe. I bir' i ati Shemi rroi mbas përmytiesë pesë qind viet, edhe rroi me pamë shumë fëmij. Por Arfaksadi, i nipi i Noesë, rroi veç katër qind e tri-dhet e tetë viet, edhe i bir' i ati katër qind e tri-dhet' e tri. Eberi, i nipi, rroi katër qind e gjashtë-dhet' e katër viet. Por çë mb'atë herë fuqia e nierëzëvet u vogëlue kaqi shpeit, sa askushi prei së vonësh nuk i mbërrini ma as dy qind e pesë-dhetë viet. Shemi ndiefi me pamë bij, e nipën, e stërnipën, deri mbë të dhettinë bres. Nd'atë kohë filluenë nierës të fortë me vumë ndën' urdhënë të vet popuj. I pari mbëret qe Nimrodi, i nipi i Hamit, edhe stërnipi i Noesë, edhe të filluemit' e mbretënis' ati qe Babeli.

Nd'atë kohë gjithë bota fliste një gjuhë. Ata vunë ndër mend me ndërtuem një qytet ndë fushë të Shinarit, për-anë lumit Eufratit, edhe me ndërtuem nd'atë një pyrg, tëcillit maja me e mbërrimë deri ndë qiell, qi të fitojin' emënë për vetëvetëhenë, edhe të mos përdaheshinë andej e këndej ndëpër gjithë dhenë. Por mendimi i atyne s'i pëlqeu Perëndisë. Edhe Zoti tha: "Ejani, le të sdrypimë, edhe let'u përzieim' atie atyne gjuhënë, qi të mos kupëtojë njiani gjuhën' e tietërit. Edhe Zoti shpërdau ata prei andyj mbi faqen' e gjithë dheut, edhe ata pushuenë tue ndërtuem qytetinë". (Gen. 11.. 7, 8). Nd'u kishte pasë votunë mbarë puna atyne për me ndërtuem atë qytet edhe atë pyrg, edhe me u përmbëledhunë nd'atë sikurse e patnë ndër mend, atëherë s'do t'ishte pasë ruejtunëbota për nierëzish këqij qi ishin anëmiqt' e popullit Përndësisë. Ata do të kishinë pasë ndejunëtë gjithë bashkë, e do t'ishinëbamë një gjindëje e madhe, kundrë kishësë Perëndisë. Kështu u ba për të mirën' e kishësë vet ndë dhet, edhe për atë shpërblimin' e math qi e kishte ndër mend, përandai Perëndia ndali të ndërtuemit' e qytetit edhe të pyrgut Babelit.

Por ndonësë të ndërtuemitë u ndal mb'atë kohë, mbasandai qyteti edhe pyrgu u mbaruenë prei Nimrodit, të nipit Hamit, i cilli e bani krye-qytetin' e mbëretënisë vet. Për qytetin' e Babelit a të Babylonësë, kemi me shkruem mbasandai, por për pyrgunë mundemi me thanë këtu, se qe ndërtuem me tetë pate 550 kambë i naltë, edhe se ndë majë të pyrgut ishte tempulli i Belit a i Baalit, idhulit Babylonianëvet.

8. Të thirrët' e Abramit.

Pak kohë para vdekësë Noesë, Abrami kishte lemë, mbë të dhettinë bres prei Shemit. Atëherë nierëzit ishinë damë mbë shumë kombe, edhe kishinë ranë mbas idhullatrisë.

"Atëherë Zoti i tha Abramit: Del prei dheut tand, edhe prei fisit tand, edhe prei shtëpisë tyt-et, nd'atë dhe qi kam me tëdiftuem; edhe kam me të bamë komp të math, edhe kam me ta bekuem, edhe kam me madhënuem emëninë tand, edhe do të jesh për bekim, edhe do të bekoj ata qi të bekojnë tyi, edhe do të mallëkoj ata qi të mallëkojnë tyi, edhe gjithë kombet' e dheut kanë me u bekuem te ti". (Gen. 12.. 1-3). Atëherë Abrami duel jashtë, kur ishte shtatë-dhet' e pesë vieç plak, bashkë me Llotinë, të nipinë.

Por mbasandai, "gjaiti një qartë ndërmiet barivet bagëtivet Abramit, edhe ndërmiet barivet bagëtivet Llotit", (Gen. 13.. 7.) sepse të dy ata kishinë shumë gja të gjalla, edhe

nuk' i nxinte vendi për me ndejunë të dy bashkë. Edhe Abrami i tha Llotit: Të lutem, le tëmos jetë qartë ndërmiet meje, edhe ndërmiet teje, edhe ndërmiet barivet mi, edhe ndërmiet barivet tu, sepse jemi vëllazën. A nuk' ashtë gjithë dheu përpara teje? Dahu pra prei meje: ndë vofsh ti prei së mangjëtësë, unë vete prei së diathtësë, edhe në vofsh ti prei së diathtësë, unë vete prei së mangjëtësë". (Gen. 13.. 8, 9.)

Atëherë Lloti sgjodhi fushën' e Siddimit, atie ku ishte ngulunë qyteti i Sodomës' edhe i Gomorrësë. Por Abrami ndej ndë dhe të Hanaanit.

9. Abrami edhe Melhisedeku. 1913 P. K.

Pesë viet mbas kësai erthnë katër mbëretën, edhe luftuenë me mbëretin' e Sodomës' edhe me katër mbëretënit e tierë të qytetevet fushësë, edhe i pushtuenë; edhe plaçkitnë gjithë Sodomën' edhe Gomorënë, edhe muernë rop gjithë popullin' edhe Llotinë të nipën' e Abramit me gjithë gjan' e vet, edhe iknë. Kur ndëgjoji këtë Abrami, armatisi shërbëtorët' e vet, 318 vetë qi kishinë lemë ndë shtëpi të vet, edhe i dau trish, edhe ndoq anëmiqtë. Edhe u ra natën' edhe i mundi, edhe pruni me vetëhe gjithë gjanë, edhe të vëllanë Llotinë me gjan' e ati edhe me grat' e ati, edhe me gjindien' e ati.

“Edhe Melhisedeku, mbëreti i Salemit, nxuer përpara buk' e venë, edhe ishte kryepriifti i Perëndisë naltë. Edhe e bekoi e tha: Qoftë bekuem Abrami prei Perëndisë naltë qi ka ndërtoem qiellin' e dhenë, edhe qoftë bekuem Perëndia i naltë qi të dha n'dorë anëmiqt' e tu. Edhe Abrami i dha të dhettën' e gjithë gjasë. Edhe mbëreti i Sodomëvet i tha Abramit: Ep-më nierëzitë, edhe gjanë qi more për vetëhe. Edhe Abrami i tha mbëretit Sodomëvet: Unë ngrita dorënë te Zoti Perëndia i naltëqi ka ndërtoem qiellin' e dhenë, se s'kam me marrë asgja prei gjasë s'ate që prei fijosë deri mbë rryp të shollësë, qi të mos thuesh se: Unë bana të pasun' Abraminë". (Gen. 14.. 17-24.) Kështu Abrami s'donte me pasunë miqësi me nierëzit e këqi qi ishinë përçark ati. Por me Melhisedekun' u pru tietërazi, i cilli ishte shërbëtori i të vërtetit Perëndi, edhe sepse ishte mbëret edhe priift, edhe për tietër' arrësye: ai qe sgjedhunë prei Shpirtit Perëndisë për shëmbëllëtyrën e Mesisë, porsikur ashtë shkruem mbë 110 Psalmë mbë 4 rruvi: - “Zoti bani be, edhe s'ka me u penduem: Ti je priift për gjithë jetënë mbas rregullit Melhisedekut". Kështu pra gjindeshinë nierës të mirë qi i shërbeishinë të gjallit Perëndi edhe ndërmiet Hanaanitëvet.

10. Besa e Abramit.

Edhe Perëndia bekoi Abramit', e i tha: “Mos ki frikë, Abram: unë jam mburronjësi yt, paga jote ka me qenunë fort shumë". (Gen. 15.. 1-6.) Por Abrami anëkohei se s'kishte dial. “Edhe Zoti e pru jashtë, edhe i tha: Shtierë sytë ndë qiell tashti, edhe numëro yjetë ndë mufsh me i numëruem; edhe i tha: Kështu ka me qenunë fara jote. Edhe ai i zu besë Zotit, edhe i u ngjof për dreitëni". (Gen. 15.. 5, 6.)

“Abrami kur ishte nandë-dhet' e nandë vieç plak, iu duk Zoti, e i tha: Unë jam Gjithëpushtetësi Perëndi, ec përpara meje, edhe ke me qenun' i kullutë. Edhe kam me bamë dhiatënë t'eme ndërmiet meje edhe ndërmiet teje, edhe kam me të shumuem fort tepërë". (Gen. 17.. 1, 2). “Edhe s'ka me u quejtunë ma emëni yt Abram, por emëni yt ka me qenun' Abraham, sepse të bana atë shumë kombesh". (Gen. 17.. 5.) Edhe Perëndia vuni rreth-presëjenë për shenjë të dhiatësë vet.

“Mbasandai Zoti iu duk Abrahamit ndë fushat të Mamrit, atie ku po rrinte ndë derët të tendësë prej vapësë ditësë. Edhe ai ngriti syt, e pa: edhe qe te po rrijnë tre burra përpara ati, edhe kur pa ata, vrapëtoi me u dalunë përpara atyne prej derësë tendësë, edhe uli vetëhenë deri për dhe, edhe tha: Em-Zot, ndë gjeta hir ndër syt të tu, të lutem, mos ik prej shërbëtorit t’yt; të lutem, le të bijenë pak ujë, edhe lani kambëtë tuei, edhe prahi ndënë drut”. (Gen. 18.. 1- 4.) “Atëherë Abrahami vote me vrap ndë tendët te Sarra, e tha: Nxito shpeit, e ngjish tre matësa mielli tëimëtë, edhe ban kuleçë ndë votërët”. (Gen. 18.. 6.) Edhe ai vote e muer një viç të but’ e të mirë, edhe e bani gati, mbasandai muer të lynnë edhe t’ambëlë, edhe viçinë qi bani gati, e ua vuni përpara atyne, edhe ata hangrën”. (Gen. 18.. 7, 8.) “Atëherë Zoti i tha: Me të vërtet kam me u këthyem te ti vitinë qi vien pors mbë këtë kohë, edhe qe Sarra grueja jote te dotë këtë bir”. (Gen. 18.. 10.) “Edhe nierëzit’ u ngritnë prej andyj, edhe mbaitnë dreitë prej Sodomë, edhe Abrahami vote bashkë me ata, për me i përsiellë. Edhe Zoti tha: A duhetë me e pshefun’ unë prej Abrahamit, atë punë qi baj? Sepse un’ e ngjof atë, se ka me urdhënuem bijt’ e vet, edhe shtëpin’ e vet, bashkë me atë, edhe kanë me rueitun’ udhën’ e Zotit, për me bamë dreitëni e gjyq, qi të bierë Zoti mbi Abrahaminë ato qi i foli ati”. (Gen. 18.. 16-19.)

Atëherë Zoti i diftoi Abrahamit, se po shkante ndë Sodom’ e ndë Gomorrë për me munduem vendësit’ e atyne qytetevet për fajet. “Sepse tha, faji i atyne ashtë fort i randë”. (Gen. 18.. 20.) Edhe Abrahami iu lut për popullinë, e i tha: “Ndë qofshinë pesë-dhetë të dreitë ndë qytet, vallë ke me i prishunë? Edhe nukëdo të falie vendinë për pesë-dhetë të dreitët qi janë nd’atë? Qoftë larg prej teje! Kurrë mos bajsh t’atillë punë, të vrasish të dreitinë bashkë me të shtrembëtinë, edhe të jet’ i dreiti pors i shtrembëti! Qoftë lark prej teje! Ti qi gjykon dhenë, s’ke me bamë gjyq? Edhe Zoti tha: Ndë gjetsha ndë Sodomë pesë-dhetë të dreitë mbrenda ndë qytet, kam me falunë gjithë vendinë për ata”. Edhe Abrahami tha për-së-ri: “Por ndë mengofshinë pesë vetë prej pesë-dhetë të dreitëvet, ke me prishunë qytetinë për punë të pesëve”? Edhe kështu shkante tue e pyetunë gjithë-nji: “Por nd’u gjetshin’ atie katër-dhetë vetë, a tri-dhetë vetë, a njizet vetë, a dhetë vetë”. Edhe Zoti tha: “S’kam me e prishun’ atë për punë të dhetë vetëve”. Edhe Zoti shkoi udhësë vet, edhe Abrahami u këthye ndë vend të vet”. (Gen.. 18. 23-33).

Letë mendohemi një grimë herë, si uli vetëhenë kaqi poshtë i madhi Iehova, sa të duketë ndë shëmbëllim të nierit, e të flasi sy ndër sy me shërbëtorin’ e vet Abrahaminë, pors një nieri qi flet me mikun’ e vet. Por sa ma mërekulli e madhe ashtë, kur vetë ai Zoti i të gjithëve, qi iu duk kështu Abrahamit, kishte për me ndejunë, mbas motesh, bashkë me nierëzit ndë dhet, jo për me munduem e për me prishunë, sikurse u duk tashti, por për me falun’ e për me shpëtuem – e “për me dhanë jetën’ e vet shpërblim për shumë vetë!” (Mat. 20.. 28.)

11. Sodoma e Gomorra.

Ishte mbramie kur erthnë të dy engjijtë ndë Sodomë. Lloti u duel përpara atyne, tuekujtuem se jan’ udhëtarë, edhe i u lut atyne miqësisht të rrijn’ atë nate tek ati, edhe ata i ndëgjuenë. Por nierëzit’ e Sodomësë gjithë natën’e gjatë vejinë mbas punësh ndyta, mbrapa mashkujsh, deri së mbrapëni engjijt’ u verbuen’ atyne sytë, qi të mos mundëshinë me gjetunë derën’ e shtëpisëLlotit. “Edhe nierëzit i thanëLlotit: A ke ti këtu tietër kënd? Nxiri jashtë këti vendi, sepse dota prishimë këtë vend”. Edhe Lloti u tha dhandurëvet vet, por ata qeshshinë me atë.

Edhe kur sbarthi drita engjujtë ngutnëLlotinë. Edhe ai mbassi u qell, nierëzitë rroknë për dore ate, edhe gruen' e ati, edhe dy të bijat' e ati, edhe i nxuernë jashtë qytetit. Atëherë engjull' i Zotit tha: “Shpëto jetënë tande, mos shiko mbrapa teje, as mos rri ndëpër gjith' atë vend”. “Edhe kishte lemë dielli, kur hyni Lloti ndë Zoar. Atëherë Zoti lishoi shi shqufuri e ziarmi kah Zoti prej qiellit mbi Sodomët' e mbi Gomorët', edhe prishi gjith' atë vend”. (Gen. 29.. 12-24.) Edhe ai vendi ku kanë qenë këto qytete, ashtë tashti Deti Vdekunë. Çë sot mbë këtë ditë ai vend, me anë të peme shumtueme, na ban me ditunë, se si mundon Perëndia të pa-besëtë. Por e shoqeja e Llotit vuni ore mbrapa, “edhe u ba shtyllë krye”. (Gen. 29.. 26.)

Kur qe ndë dhet Zoti Iesu-Krisht, foli për fajet e qytetit Sodomit, edhe për mudimin' e ati. Edhe kështu tha për atë: Se ndë dhe të Sodomit ka me qenunë mundimi ma i durueshim ndë ditë të gjyqit, se ndë dhe të Kapernaumit, atie ku bani kaqi mërekulli. Edhe për qish punë këjo? Sepse, ndonëse gjindia e Kapernaumit pa mërekullit' e ati, edhe ndëgjoji fjalët' e ati, por u ashpëruenë kundrë ati, edhe nukë deshnë me u penduem për fajet e atyne.

Këjo na ban me ditun', o dielmthit' e mi, neve qi kemi ndëgjuem të bukurinë zanin' e ungjillit, edhe na u ka diftuem udha e Perëndisë, qi çeli për ndëjesën' e fajeve t'ona, edhe për shpëtimin' e shpirtënavet t'anë me anë të dvekësë të Birit vet. Ndë mos i rafshim mbrapa këti shpëtimi të math, ka me u bamë ma keq për ne ndë ditë të gjyqit, se për ata fajtorët e atyne qyteteve qi zum n'gojë.

Ai det qi mbulon këto qytete quhetë Deti i Shëllitë a Det'i Vdekunë, sepse ujnate janë kaqi të shëllitë, sa s'mundetë me rruem gja e gjallë mbrenda. Mbë disa vende ashtë 1300 kambë i thellë, e mbë disa vende të tierë vetëmë 13, por faqeja e ujënavet këti deti ashtë ma tepërë se 1300 kambë ma i ulëtë se detënat' e mëdhej të gjithë botësë. Ma shumë vend i naltë ngrihetë prej fundit ati deti, përandaiu thohetë Asfaltë.

Lloti kishte dy bij, Moabin' edhe Ammonë, prej atyne duelnë kombet' e Moabitëvet edhe të Ammonitëvet. Këta kombe mbasandai ranë mbas idhullatrisë, edhe të gjith' ishin' anëmiqt' e Israelitëvet.

12. Ismaeli.

Abrahami pat një bir prej Hagarësë, qi e kishte emënin' Ismael', i cilli i pat lemë Abrahamit kur ishte tetë-dhet' e gjashtë vieç plak.

Për këtë dial para se të lente, engjull' i Zoti i tha Hagarësë, kur iku ndë shkretinët prej Sarësë: - “Këthehu te jot-zonjë, edhe përungju ndënë duert t'asai. Kam me shumuem farënë tande fort shumë, kaqi sa s'ka me u ngjefunë prej së shumësë. Qe te do të ngjitesh me barrë, edhe ke me pjellë bir, edhe ke me ia vum' emënin Ismael, sepse Zoti ndëgjoji shtrëngiminë tand. Edhe ka me u bamë një nieri porsì gomar i egrë, dora e ati do të jetë kundrë gjithë nieriut, edhe gjithë dora e nieriut *do të jetë* kundrë ati, edhe ai do të rrijë përpara gjithë vëllazënavet vet”. Edhe Hagara thirri emënin' e Zotit, qi i foli asai: Ti, o Perëndi, qi më pe, edhe emënin' e pusit qi qe ajo afër ati, Beer-llahai-roi, qi do me thanë, pusi i të gjallit qi më pa”. (Gen. 16.. 5-14. Iobi 39.. 5-8.)

Edhe tashti Zoti vuni ore Sarënë, edhe ajo i puell Abrahamit një bir, kur ishte një qind vieç plak, edhe ia vuni emënin Isaak. Edhe Sara pa se Ismaeli ishte përqeshës: “edhe ajo i tha Abrahamit: Përzen këtë shërbëtore, edhe birin' e asai”. Abrahamit i erdhi fort keq për këtë fjalë: “Por Perëndia i tha Abrahamit: Le të mos tëvijë keq për dialinë, edhe për

shërbëtorenë tande, edhe gjithë qish të thotë Sara, ndëgjoja fjalëtë, sepse fara jote ka me u queitunë mbë Isaakunë; edhe birin' e shërbëtorese s'ate kam me e bamë një komp, sepse ashtë fara jote. Edhe Abrahami u çue herët me natie, e muer bukë, edhe një likur me ujë, edhe ia dha Hagarësë, edhe ia vuni ndë kraha, edhe dialinë, edhe e dërgoi tej; edhe ajo iku, e sillei andej e këndej ndëpër Shkretinët të Beershebasë. Edhe si u mbarue ujët' e likurësë, hodhi dialinë ndënë një dru edhe erdhi e ndenji kundruell për së largu, sa një të hedhëme harku, sepse tha: Mos shof vdekën' e dialit. Edhe ndenji kundruell, edhe ngriti zanin' e vet, e qjau. Edhe Perëndia ndëgjoji zanin' e dialit, edhe engjull' i Perëndisë i thërriti Hagarësë prej qielli, e i tha: Qish ke, Hagarë? Mos kij frikë, sepse Perëndia ndëgjoji zanin e dialit prej vendit ku dirgjetë, çohu e merr dialinë, e mbaje për dore, sepse kam me e bam' atë një komp të math. Edhe Perëndia i çeli syt' asai, edhe pa një pus uji, edhe vote, e mbushi likurënë me ujë, edhe i dha dialit me pimë. Edhe Perëndia ishte bashkë me dialinë, edhe urrit, e zu vend ndë shkretinët, edhe u ba një harkuer". (Gen. 21.. 9-20.)

Prei këti Ismaelit lenë dy-mbë-dhetë zotëni, edhe prei farësë këtyne kanë dalunë Ismaelitët' edhe Arapëtë.

Ndë Histori të Arapëvet, çë kurë se janë zanë fillë deri mbë këtë ditë të soçime, e mërekullueshimeja profecia e Perëndisë për Hagarën' ashtë mbushunë. Arapëtë gjithë-një janë tue luftuem njëani me tietërinë, edhe me gjithë fëqinjët e vet, edhe askushi s'ka muftunë me i pushtuem ata. Prei kësai gjindie duel Mohameti profeti i Islamëvet, 600 viet mbas Iesu Krishtit. Të parët' e ati qi la mbë kambë të vet janë pasë qjuetunë Halifë, prei të cilëvet u ngref e madhëja mbëretëni e Saraqinëvet. A ka me u ndëgjuem urata e Abrahamit për Ismaelinë, qi u lut: "Rroftë Ismaeli përpara teje, o Perëndi!". (Gen. 17.. 18.) por ka me iu ndëgjuem ajo uratë, "sepse dheu ka me u mbushunë me të ngjofëmen' e Perëndisë, pors i ujënatë qi mbuloinë detinë". (Isaia 11..9.)

13. Isaaku. 1872 P. K.

Mbas këtyne punëve Perëndia desh me provuem Abrahaminë, edhe i tha: Merr tashti t'yt-bir, Isaakunë, birin' e vetëmë qi don, edhe shko ndë dhe të Moriahut, edhe ban-e kurban të diegun' atie përmbi atë mal qi kam për të dhanë tyi. Edhe Abrahami u çue herët me natie, edhe i vu samarinë gomarit, edhe muer me vete dy shërbëtorë, edhe Isaakunë birin' e vet. Edhe të tretënë ditë kur pa vendinë për së largu, u tha shërbëtorëvet të rrinë mbë-nj-anë me gomarinë, edhe Abrahami muer drut' e ia vu mbë kraha Isaakut birit vet; edhe ai muer ziarrminë n'dorë, edhe thikënë, edhe votnë të dy bashkë". Abrahami e dinte se Perëndia mundesh me e ngjallun' Isaakunë edhe prei së vdekunish. Edhe Isaaku tha: "Ati em, qe ziarrmi edhe drutë, por ku ashtë dashi për kurban?" Edhe Abrahami tha: "Biri em, Perëndia ka me gjetunë për vete dashinë për kurban, Edhe kështu shkojshinë të dy bashkë.

"Edhe mbasi e mbërrinë mb'atë vend qi u pat thanë Perëndia, Abrahami ndërtoi atie një therore, edhe vuni drutë, edhe lidhi Isaakunë birin' e vet, edhe e vu mbi therorenë sipër druvet; edhe Abrahami shtrini dorën' e vet, e muer thikënë për me therë birin' e vet. Por engjull' i Zotit i thërriti prej qielli, e i tha: Abraham, Abraham, mos ven dorën mbi dialinë, edhe mos i ban gja, sepse tashti e ngjofa se ti ke frikë Perëndinë, sepse nukë t'udhims yt-bir i vetëmi për mue. Edhe Abrahami kur ngriti sytë, pa një dash mbrapa ati, tek ishte zanë për brish ndër degat të një druje; edhe Abrahami erdhi, e muer dashinë,

edhe e bani kurban të diegunë ndë vend të birit vet. – Edhe engjull’ i Zotit i thërriti Abrahamit për së dyti prej qielli, e i tha: Bana be mbë vetëhenë t’eme, tha Zoti, sepse bane këte punë, edhe nukë t’u dhims yt-bir i vetëmi, përandaj me bekime kam me të bekuem, edhe me të shtueme kam me shtuem farënë tande porsu ujet’ e qiellit, edhe porsu ranënë qi ashtë për-anë buzësë detit; edhe fara jote ka me pushtuem dyert’ e anëmiqvet vet, edhe ndë farët tande kanë me u bekuem gjithë kombet’ e dheut, sepse i ndëgjove zanit t’em”. (Gen. 22. 1-18.) Këjo qe një sbulesë e këthiellëtë për Krishtinë, i cilli kishte për me ardhunë, sikurse e pat zotuem ma pari. Tashti u sbulue, se ai kishte për me lemë prej farësë Abrahamit, edhe se gjithë kombet’ e dheut kishinë me u bekuem prej ati.

Këjo historia e Isaakut qi i ndëgjoji të atit, edhe desh të vdesi mbas urdhënit Perëndisë, na bije ndër mend dashunin’ e ati “qi uli kryetë deri mbë vdeket, edhe mbë vdeket të kryqit”, edhe vdiq për fajtorët, qi t’u api jetë atyne me anë të vdekës’ ati.

14. Vdeka e Sarësë, edhe të vorruemit’ e asai. 1860 P. K.

Kur ishte Abrahami një qind e tri-dhet’ e shtatë vieç plak, vdiq Sara ndë Hebron. Abrahami pat ndenjunë gjashtë-dhetë viet ndë dhe të Hanaanit, por deri mbë këtë kohë ai s’pat pushtuem as një pëllambë vend mb’atë dhe: ai patkullotunë grigjën’ e vet ndëpër fushat, edhe rrinte si i huej ndërmiet Hanaanitëvet. Ai shikonte për një vend ma të mirë, do me thanë për qiellinë. Tashti ai dëshëronte për me blemë një copë vend për vete, qi të mundei me vorruem të vdekunit’ e nierëzisë vet. Edhe kështu vote e foli me të parët e Hittitëvet. Edhe dielmt’ e Hethit i u përgjegjën Abrahamit, e i thanë: “Pa na ndëgjo, zoti em: ti je një zotëni i math ndërmiet nesh, vorro të vdekuninë tand ndër vorret t’anë mbë ma të mirinë qi të pëlqejë, askush prej nesh s’ka me thanë se s’ep vorrin’ e vet, për me vorruem të vdekuninë tand”. Abrahami lypu me blemë arën’ e Mahpellahit, qi ishte e Efronit, njianit të parëvet të Hittitëvet. Efroni iu lut me e marrë dhunëti, por Abrahami donte me e blemë, edhe së mbrapëni Efroni muer katër qind shekëlla argjandi. Edhe Abrahami vorroi Sarënë të shoqenë ndë shpellët t’arësë Mahpellahit ndë Hebron, kundruell Mamresë. (Gen. 23.)

15. Të martuemit’ e Isaakut. 1857 P. K.

Abrahami kur ishte fort plak dërgoi ma të vietërinë shërbëtorin’ e shtëpisë vet ndë Mesopotami, atie ku rrijinë nierëzia e vet, për me marrë nuse për Isaakunë të birin’ e vet. Shërbëtori muer me vetëhe dhetë kamile ngarkuem me gjithë qish farë plaçëkash për dhunëti t’asai nusesë qi kishte urdhënuem Zoti për Isaakunë. “Edhe ai erdhi ndë qytet të Nahorit, edhe uli mbi gjunjë kamilletë përjashta qytetit ndaj një pus uji, ndë kohë të mbramesë kur vijinë gratë me mbushunë ujë. Edhe ai tha: O Zot Perëndia i Abrahamit t’em-zot, të lutem ep-mënji të goditunë të mirë sot, edhe përdëlle Abrahaminë t’em-zot, qe unë te po rrij afër kroit ujit edhe të bijat’ e nierëzëvet qytetit vinë me mbushun’ ujë; edhe asai vaizësë qi t’i thom: Të lutem, sdryp shtambënë tande qi të pij ujë, edhe ajo të thotë: Pi, edhe kam me i dhan’ ujë edhe kamillevet tu, ajo letë jet’ ajo qi ke bamë gati për shërbëtorinë tand Isaakunë”.

Sa pat nxierrë ai këto fjalë, qe Rebeka e bija e Bethuelit tek erdhi me shtambën’ e asai mbë kraha, edhe ajo vote ndë pust, edhe mbushi shtambënë, edhe u këthye mbrapa. “Edhe shërbëtori u turr me hasunë me atë, edhe i tha: Të lutem, ep-më pakëzë ujë me

pimë prei shtambësë s'ate. Edhe ajo tha: Pi, zoti em, edhe kam me nxierrë ujë edhe për kamillet' e tu". Edhe ajo vote e nxuer ujë edhe për gjithë kamillet e ati. Edhe nieriu u mërekullue për bukurin' e asai. Edhe ai muer një palë rrathë t'artë, edhe dy rrathë duersh t'artë, edhe ia vuni asai. "Edhe i tha: E bij' e kuit je ti?" Edhe ajo u përgjeq: "Jam e bija e Bathuelit, të birit Nahorit" (qi ishte i kushëri i Abrahamit). "Edhe nieriu uli kryetë e adhuroi Zotinë, edhe tha: I bekuem qoftë Zoti Perëndia i Abrahamit t'em-zot, qi s'hoq përdëllimin' e vet edhe të vërtetën' e vet prei t'em-zot: Zoti më hoqi udhënë ndë shtëpi të vëllazënave t'em-zot".

Ndë nesëret, ai tha: "Më lini të vete tek em-zot, edhe mos më ndalni". Atëherë ata pyetnë Rebekën', e i thanë: "A do me votunë me këtë nieri?" Edhe ajo tha: Due. Edhe ata e bekuen' e i thanë: Ti je motëra jonë, u bafsh amë mbi mijëna e dhetë mijëna". Edhe kështu Isaaku u ngushillue mbas vdekësë s'amësë. (Gen. 24.. 10-67.)

16. Iakobi edhe Esau. 1837-1760 P. K.

Isaaku qe dy-zet vieç kur muer Rebekënë për grue. Edhe kur u ba gjashtë-dhetë vieç plak, i lenë dy binjakë. Këta dy vëllazën s'i gjajinë niani tietërit: i pari ishte i egrë si mbë të pamit, kështu edhe mbë punët, i dyti ishte i butë edhe i bukurë. Të parit ia thoshin' emënin' Esau, e tietërit Iakop. Si u rritën ata, Esau u ba gjatuer, një nieri i fushavet, por Iakobi i gjaiti t'et, edhe u ba bari dhensh, e rrinte ndër tenda. Isaaku, sa do mos, donte Esaun' e egrë, por Rebeka donte ma fort Iakobin' e butë.

Një ditë Iakobi pat ziëm groshë, edhe Esau erdhi ndë shtëpi lodhunë prei gjasë, e i tha Iakobit: "Të lutem, ep-më të ha prei atyne groshësh, sepse jam lodhunë". Edhe Iakobi i tha ati: "Shit-më sot parësin' e birënisë s'ate". Edhe Esau tha: "Qe unë te po vdes, qish dobi më ban këjo parësia e birënisë? Edhe kështu Esau i shiti parësin' e birënisë, edhe i bani be. Por i ati nukë ndodhi aty, kur lidhën atë fjalë, edhe përëndaj mundësh me ia dhanë bekimin' Esaut.

Isaaku si u ba plak, nukë shifte mirë me sy, përëndai ai kuitoi, se ka për me vdekunë shpeit; edhe ai thirri Esaun' e i tha: "Qe unë tashti tek u plaksh, edhe nuk' e dij ditën' e vdekësë s'eme, të lutem pra, merr armët' e tu, kuletënë tande, edhe harkunë tand, edhe dil fushësë, e më gjuei për gja, edhe më ban gjellë sikurse due unë, edhe bier-më të ha, qi të bekojë tyi shpirti em para se të vdes".

Mbassi iku Esau, Rebeka muer dy edhe, edhe bani gjellë të shishime, porsikur donte Isaaku, edhe dërgoi Iakobinë, qi të marri bekimin' e t'et. Atëherë Iakobi erth, e i tha: "Ati em", edhe Isaaku u përgjeq: "Kush je ti, biri em?" Iakobi i tha: "Jam un' Esau biri yt i pari, bana sikurse më the, ngreu pra, rri e ha prei gjasë s'eme, qi të më bekojë shpirti yt". Atëherë i ati e përkau me dorë, sepse Esau i kishte duertë të ashpëra, por Iakobi i kishte të buta. Por Rebeka ia kishte mpështuellë me likura të ashpëra. Atëherë Isaaku tha: "Zani ashtë pors i Iakobit, por duertë janë pors të Esaut". Edhe ai e pyeti për-së-ri: "Ti je biri em vetë Esau", edhe ai tha: "Unë jam". Atëherë ai hangri, edhe mbassi hangri e piu, i tha Iakobit: "Afrohu tashti, edhe puth-më, biri em". Atëherë ai e bekoi, edhe tha: "Perëndia të dhashtë prei vesësë qiellit, edhe prei se majëmesë dheut, edhe mëjaft grun' e venë; të shërbefshinë popuj, edhe të adhurofshinë kombe; qofsh zot mbi vëllazënit e tu, edhe të bijat' e sat-amë të adhurofshinë; qoftë mallëkuem ai qi të mallëkojë tyi, edhe qoftë bekuem ai qi të bekojë tyi!" (Gen. 27.. 1-29.)

Edhe porsa duel Iakobi, e mbërrini Esau ndë shtëpi prei së gjeitëmesë, tue barunë n'dorë disa gjellë të shishime, edhe tha: “Ngreu, ati em, edhe ha prei gjasë t'yt bir, qi të më bekojë shpirti yt”. Edhe Isaaku u habit, e tha: Kush qe pra ai qi gjeiti për gja, edhe më pruni, e hangra prei së gjithash para se të vijsh ti, edhe e bekova atë, edhe qoftë bekuem”. Edhe Esau kur ndëgjoi fjalët' e t'et, bërtiti me za të math e fort të idhëtë, edhe i tha t'et: Beko-më edhe mue, o ati em! Edhe ai tha: Yt-vëlla erdhi me gënjeshtëri, edhe muer bekimin tand”. Atëherë Esau qjau me vajë të madhe. Edhe Isaaku tha: “Qe të ndenjunitë t'at te ka me qenunë ndëdhe të majunë, edhe ndë vesë të qiellit përsipëri, edhe ke me rruem me thikënë tande, edhe ke me i shërbyem t'yt-vëlla, por kur të bahesh ma i fortë, ke me thyem sgjedhën' e ati prei qafësë s'ate”.

Prei këti Esaut kanë dalë Idumenët' e vietër, a Edomët', edhe Beduinët' e Arabisë qi gjindenë sot mbë këtë ditë. Idumenëtë, mbas disa brezash u banë Idhullatrë, edhe ndë vonë qenë pushtuem prei mbëretit David; por sikurse profetizoi Isaaku, ata u banë të fortë, edhe shpëtuenë prei sgjedhësë ndë ditt të Iehoramit, mbëretit Iudësë, edhe u ban' anëmiqt' e Israelit. Së mbrapëni ata muernë besën' e vërtetë, edhe Herod Edomiti qe mbëreti i Iudevet, kur leu Iesu Krishti. Krye-qyteti i Idumesë quhei Sela, a Petra, qi do me thanë, shkamp guri, edhe të rrenuemt' e qytetit dukenë deri sot. Por vendi asht' i shkretë pa nierës; kështu u mbush kreit profecia e Zotit me anë të Obediahut e të tierëve profetëve.

Edhe Esau e kishte mëni Iakobinë për punë të bekimit, edhe iu përgjërue se kishte për ta vramë. Përandai e ama e nguti të birinë të iki prei shtëpisë vet, e të vejë tek i vëllai asai Llabani, ndë dhe të Haranit. (Gen. 27.. 3-45.)

Ndë këte të ikunë Iakobi kishte për të hiekunë shumë të këqia, qi bijënë mbë kryet ati qi gënjen tietërinë. Kishte për me shëfryem shumë të vështira mb'udhë, me lanë të mirat' e shtëpisë vet, e me u bamë shërbëtuer ndë një gjindie të huej; ai s'kishte për ta pamë kurrë ma t'amënë, edhe gjithë-nji do të kishte frikë të vëllanë se mos ia shpaguei ndonji herë për gënjiminë qi i bani. Edhe kur u plak ai, dielmt' e ati e mirrshinë ndëpër kambë, porsi ai vetë pat gënjyem t'atin' e vet Isaakunë. Sa e vërtet' ashtë këjo fjal' e Shkrojtësë: “Mieri ti qi rrenon, e nuk' u rrënove, edhe mundom, e nuk' u mundove! Kur të pushoish së rrenuemi, ke me u rrënuem; kur të pushoish së munduemi, ke me u munduem”. Mos kuitoni, o dielmthit' e mi, se i pëlqeu Perëndisë gënjimi i Iakobit e i Rebekësë, por ta marrish vesht prei kësaj shëmbëllëtyre të mos bajsh ndonji punë qi e merr me mend se asht' e keqe, ndonëse ndë paç për me fituem ndonji gja të madhe.

17. Udha qi bani Iakobi. 1760-1739 P. K.

Iakobi muer të lirë prei t'et, i cilli pat lanë fjalë të mos marri grue prei së bijash Hanaanit, por të vejë ndë Padan-aram, e të marri grue prei se bijash Llabanit, të vëllait s'amësë. Ai tue bam' udhë gjithë ditënë, ndë mbramiet ndaloi mbë një vend, edhe vu një gur ndënë krye për me fjetunë, edhe si e zu gjumi, pa nd'andërrë një palë shkallë të gjata për dhe qi e mbërrijnë qysh ndë qiell, edhe engjujt' e Perëndisë tue hipun' e tue sdripunë mb'atë. Edhe qe Zoti te po rrinte nalt mb'atë, edhe tha: “Unë jam Zoti Perëndia i Abrahamit t'yt-et, edhe Perëndia i Isaakut: këte dhe qi po fle përmbi atë kam për me ta dhanë tyi, edhe farësë s'ate, edhe fara jote ka me qenunë porsi rana e dheut, edhe ke me u shtrimë prei së perënduesesë, e prei së lemesë, e prei anësë borësë, e prei anësë mies-ditësë; edhe gjithë farat' e dheut kanë me u bekuem te ti e te fara jote, edhe qe unë te jam

bashkë me tyi, edhe kam me të rueitunë gjithë-kundi, ku-do të veç, edhe kam me të prumë për-së-ri ndë këte dhe, sepse s'kam me hiekunë dorë prei teje, qysh sa të baj ato qi të thashë”.

“Edhe Iakobi kur u que prei gjumit, tha: Me të vërtet Zoti qenëka mbë këte vend, edhe unë nuk’ e ditëkam. Edhe e muer frika, e tha: Sa i frikëshim qenëka ky vend! Nuk’ ashtë-tietërë gja, veç shtëpia e Perëndisë, edhe këjo ashtë dera e qiellit. Edhe Iakobi u ngrit heret me natie, edhe muer atë gurinë qi kishte vumë ndënë krye, edhe e ngrefi për shtyllë, edhe derdhi voj ndë majet t’asai. Edhe ia vu emënin’ ati vendi “Bethel” do me thanë “shtëpia e Perëndisë”. (Gen. 28.. 13-19.)

Mbassi bani një udhë të gjatë, Iakobi erdhi ndë Haran, atie ku rrinte Llabani, edhe porsi Eliezeri pat hasunë përpara me Rebekënë, kështu edhe ai hasi me Rahelën’ e bukurë ndaj pusin’ e ujit. Ai e deshi atë, edhe i shërbeu Llabanit shtatë viet për atë. Por Llabanie gënjeu Iakobinë, e i dha Leahënë për grue ndë vend të Rahelësë, edhe i tha ati me shërbyem edhe shtatë viet të tiera për Rahelënë. Iakobi pat dy-mbë-dhetë dielm, të cillët ishin atënit’ e dy-mbë-dhetë faravet Israelit. Emënat’ e atyneve ishinë: Ruben, Simeon, Levi, Iuda, Dan, Naftali, Gad, Aser, Issahar, Zebullun, Iosef, edhe Beniamin.

Mbassi u mbaruenë katër-mbë-dhetë viet qi pat shërbyem, Iakobi ndeiti edhe gjashtë viet të tiera bashkë me Llabaninë. Edhe Perëndia e bekoi atë, kaqi sa u bë fort i pasunë me shërbëtor’ e me shërbëtore, e me kamille, e me gomarë, e me lopë, e me dhen. Për punë të gjasë qi iu shtue, Llabani e kishte zmir të dhandërrinë. Edhe Iakobi u dërgoi fjalë të dy të shoqevet veta, edhe dielmvet vet, të vijinë tek ai jashtë ndë fushët, edhe mbasi ua pru ndër mend sa keq ia pat bam’i ati, u tha atyneve se engjull’ i Zotit i foli ati nd’andërrë, e i tha: Iakop! Edhe ai i u përgjeq: Qe te jam këtu. Atëherë engjulli i tha: Unë pashë gjithë qish të ka bamë tyi Llabani. “Unë jam Perëndia i Bethelësë, qi leve shtyllënë, edhe më urove me uratë; tashti ngreu, e del prei këti dheu, edhe u këthe ndë dhet të gjindiesë s’ate”. Edhe Rahela edhe Leaha iu përgjegjën ati: - Ban qish të ka thanë Zoti tyi. Atëherë Iakobi u ngrit edhe iku bashkë me gjithë grigjën’ e kafshavet e me gjithë gjan’ e vet, pa i thanë gja Llabanit. Kur e muer vesh Llabani, mbas tri diç, se kishte ikunë Iakobi, ai e ndoq mbrapa, edhe mbas shtatë diç udhe u zu. Por Perëndia iu duk nd’andërrë Llabanit, e i tha: “Ruhu mos i flasish keq Iakobit”. Atëherë Llabani bani dhiatë bashkë me Iakobinë ndë mal të Gileadit, edhe i lanë shëndet njiani tietërit, e u danë.

Iakobi i dërgoi lajmësa Esaut, me i dhanë za se po vien. Edhe Esau i duel përpara me katër qind vetë, për me u piekë. “Edhe Iakobi u frikue fort, edhe ishte habitunë, edhe dau gjindienë qi kishte me vete, edhe grigjën’ e dhenvet, edhe qetë, edhe kamilletë, mbë dy tufa e tha: Nd’arthtë Esau mbi njianënë tufë, e t’i bierë, ka me shpëtuem tufa tietërë. Edhe Iakobi tha: “O Perëndia i t’em-atë Abrahamit, edhe Perëndia i t’em-atë Isaakut, o Zot, ti qi më the: Këthehu ndë dhe tat, edhe ndë gjindiet tate, edhe kam me të bamë mirë; shumë i vogëlë jam për gjithë përdëllimet, e për gjithë të vërtetënë, qi i ke bamë shërbëtorit t’yt, sepse me shkopinë t’em kapërceva këte Iordaninë, edhe tashi u bashë dy tufash; të lutem, shpëto-më prei dorësë t’em-vëlla, prei dorësë Esaut, sepse kam frikë mos vijë të më bierë mue, edhe s’amësë dielmvet. Ti vetë the: Për të vërtet kam me të bamë mirë, edhe kam me bamë farënë tate porsi ranën’ e detit qi s’mundetë me u ngjefunë prei së shumit”. (Gen. 32.. 7-12.) Edhe i dërgoi dhunëti Esaut të vëllait, prei ma të miravet kafshavet veta, e prei dhenvet, e prei kamillevet. Edhe u tha shërbëtorëvet qi muernë ato, t’i thonë Esaut, kur t’i pyesi: Të kuit janë këto?, se “Janë të Iakobit shërbëtorit t’yt; dhunëti dërguem t’em-zot Esaut”. Edhe ai muer gjindien’ e vet ndë përrue të Iabbokut, edhe

Iakobi mbeti vetëmë natën: “edhe përpiqei një nieri bashkë me atë qysh mbë të sbardhunit të dritësë”. Edhe si sbardhi drita, nieri u tha ati: “Letë iki, sepse sbardhi drita”. Edhe Iakobi tha: “Nukë të la të ikish, ndë mos më bekofsh”. Edhe ai tha: “S’kanëpër ta thanë ma emëninë tat Iakop, por Israel” (do me thanë, Fuqia e Perëndisë), sepse dole i fortë me Perëndinë, edhe me nierëzit do të jesh i fortë”. (Gen. 32. 24-28.)

Iakobi kur pa të vëllanë Esaunë tue ardhunë, uli kryetë deri mbë dhet shtatë herë. Edhe Esau u lishue me u piekunë me atë, edhe e rroku mbë qafë edhe qjau. Perëndia i këtheu zemërën’ e Esaut, ndë vend të anëmikut të bahei mik. Përpara Esau nukë donte me marrë dhunët’ e Iakobit, por Iakobi e nguti me i marrë. Ani Esau iku, e Iakobi erdhi për-së-ri ndë dhe të Hanaanit.

Ai nieri u përpoq Iakobi me atë, edhe duel i fortë, nuk ishte si qish-do-nieri, por ai ishte i Bir’ i Perëndisë, i cilli, para se të vinte ndë botët, me ndejunë bashkë me nierëzit, shumë herë u diftue ndë fityrë të nieriut mb’ata qi i donte, për me i shpëtuem prej shtrëngimesh, e me i forcuem ndë besët. Nd’atë të përpiekunë ai e la Iakobinë të dali i fortë, edhe të marri bekim prej ati, qi t’u api zemërë popullit vet deri mbë kohë të mbrapëme të qindrojn’ e të jenë të njetë mbë lutëjet.

Edhe Iakobi ia vu emënin’ ati vendi Peniel, tue thanë: “se pashë Perëndinë faqe ndër faqe, edhe m’urueit jeta”. Ç’ë mb’atë herë Iakobi çalonte me një kambë.

18. Të shitunit’ e Iosefit. 1729 P. K.

Prej gjithë të bijvet Iakobit qi kishinë lemë ndë Padan-aram, Iosefi ishte ma i vogëli, të cillin’ e kishte piellë Rahela; Beniamini qi kishte lemë ndë Hanaan ishte i dy-mbë-dhetti. Edhe Israeli donte Iosefinë ma fort se dielmt’ e tierë, edhe i kishte dhanë një petkë të bukurë. Përandai të vëllazënit’ e ati e kishin zmir, edhe e kishinë mëni, kaqi sa s’i flisinë kurrë me të mirë. Edhe Iosefi pa një andërrë sikur ishinë ndë fushët, e po lidhinë dorëza, edhe dorëzat’ e të vëllazënavet i ulnë kryetë dorëzësë vet. Kur u diftoi atyneve këte andërrë, ata e muernë mëni ma tepërë. Mbasandai një tietërë herë u tha atyne: Qe te pashë një tietër’ andërrë, edhe qe dielli edhe hana edhe të një-mbë-dhet’ yjetë më adhuroishinë”. “Edhe i ati e qartoi ate, edhe i tha: Qish ashtë këjo andërrë qi pe? Vallë kemi me ardhunë, un’ edhe jot-amë, edhe t’yt vëllazën, qi të adhuroimë tyi deri për dhe?” (Gen. 37.. 9, 10.) Por i ati i ruente këto fjalë.

Një ditë Iakobi dërgoi Iosefinë me pamë të vallazënitë, atie ku po kullosinë dhentë, mbë një vend disa ditt lark prej Hebronit. Ai i gjet ata ndë Dothan. Ata kur pan’atë tue ardhunë, i thanë njiani tietërit: “Nje te po vien ai qi pa andërratë: - leta vrasimë, - edhe do të shofimë qish kanë për t’u bamë andërrat’ e ati”. Por Rubeni ma i madhi vëllazënavet tha: “Mos dirthni gjak, por hethnia ndë këte gropë”, sepse ai e kishte ndër mend të vinte mbasandai pshefazë me e nxirrë.

Mbassi e hodhnë ndë gropët, ata panë disa tregjetarë Ismaelitë te po bajin’ udhë për Egjypt. Atëherë ata e nxuernë prej gropet, edhe ia shitnë Ismaelitëvet për një-zet copë argjand. Edhe ata muernë petëkun’ e ati, edhe thernë një eth, edhe ngjyenë petëkunë ndë gjakt, edhe ia prunë t’et, e i thanë: “Kemi gjetunë këte: ngjif-e tashti, pale ashtë petëku i t’yt-bir, a por jo. Edhe ai e ngjofi, edhe tha: Ashtë petëku i t’em-bir, bish’ e keqe e pasëka ngran’ atë, Iosefi qenëka copëzuem kreit”. “Edhe u ngritnë gjithë të bijtë, edhe gjithë të bijatë për me ngushlluem atë, por ai nukë ngushullohei, e thoshte: Se tue mbaitunë zi kam me sdripunë ndë vorrt tek em-bir”. (Gen. 37.. 23-35.)

19. Iosefi ndë Egjypt. 1729-1716 P. K.

Ismailëtët muernë Iosefinë ndë Egjypt, edhe ia shitnë Potifarit për shërbëtuer, i cilli ishte nieriu i Faraonit, i pari ushtorëvet. Edhe i zoti kur pa se Iosefi ishte i mençim edhe i drejtë, edhe pa se Perëndia ia bante mbarë gjithë punëtë, ai e vu kujdestar përmbi shtëpit, edhe ia la n'dorë të gjitha. Kështu Iosefi shkoi ditt të mira edhe kur ishte shërbëtuer.

Potifari kishte një grue të keqe, e cila nguti Iosefinë mbë punë të keqe edhe mbë fulliqëni, por Iosefi nukë ndëgjoi, edhe i tha asai: “Qysh të baj këte punë të keqe, edhe të fëjkej kundrë Perëndisë?”

Kur e pa grueja se s'mundi me e bamë Iosefinë me fëjyem, ajo shpifi fjalë të këqia për Iosefinë tek i shoqi. Atëherë Potifari e vu ndë burk. “Por Zoti ishte bashkë me Iosefinë, edhe bani përdëllim tek ai, edhe i dha hir ati përpara rojësit parë”.

Nd'atë kohë ishinë mbrenda ndë burk dy vetë prei nierëzish mbëretit, buka-piekësi parë, edhe venë-qitësi parë. Nji ditë ndë mëngjes Iosefi shef këta se ishinë fort idhënutë, edhe kur i pyeti për qish punë ishinë idhënutë, ata i thanë se të dy atë natë panë andërra, edhe s'gjindetë kush me i sgidhunë, Edhe Iosefi u përgjeq: “A nuk' i përkasinë të sgidhunatë Perëndisë? Më diftoni, u lutem juve”.

Edhe venë-qitësi parë tha: “Pashë nd'andërrë, sikurse ishte një hardhi përpara meje, edhe ndë hardhit ishinë tri dega, edhe dukei sikur po binte, edhe sbërthyenë lulet' e asai, edhe u poqën pupat' e rrushit, edhe potiri i Faraonit ishte n'dorë meje, edhe mora rrushtë, e i shtrydha ndë potir të Faraonit, edhe ia dhashë potirinë n'dorë Faraonit”. Edhe Iosefi i tha: “Tri degatë janë tri ditt, mbas tri diç Faraoni ka me ngritunë kryetë tand, edhe ka me të vumë ndë punët tande, edhe ke me i dhanë potirinë n'dorë të Faraonit porsi përpara, kur ishie venë-qitësi i ati, por kuito-më, kur të bahetë këjo e mirë tyi, edhe ia zen n'gojë Faraonit për mue, edhe nxier-më prei kësai shtëpie”.

Kur pa buka-piekësi parë se ia sgidhi mirë andërrënë venë-qitësit parë u gëzue, edhe i tha Iosefit: “Edhe unë pashë nd'andërrë, sikurse kishiem tri kanistra të bardha mbi kryet t'em, edhe ndë kanistrët të sipërme ishinë prei gjithë gjellësh Faraonit, të mieshtrisë buka-piekësit, edhe zoqt' i hangrën ato prei kanistrësë, qi kishiem përmbi krye”. Edhe Iosefi i tha: Tri kanistratë janë tri dittë, mbas tri diç Faraoni ka me ngritunë kryetë tat sipër teje, edhe ka me të varë mbë drut, edhe zoqtë kanë me ngranë misht tat përsipër teje”.

Edhe qilloi mbë të tretët ditë, Faraoni kur po festonte ditën' e së lemesë vet, i ra ndër mend për ata të dy qi i kishte vumë mbrenda, edhe ai vuni përsëri mbë kambë të parë venë-qitësinë, por buka-piekësin' e vari, porsi kur u pat thanë atyre Iosefi, por venë-qitësi nuk' e pru ndër mend Iosefinë, por e harroi, edhe kështu ai bani edhe dy viet të tiera ndë burk. – Perëndia e di se kurë ashtë koh'e mirë për shpëtim.

20. Të naltuemit' e Iosefit. 1715 P. K.

Mbas dy vieç Faraoni pa një andërrë, edhe askushi s'qe i zoti me ia sgidhunë. Tashti venë-qitësit parë i ra ndër mend qish i pat zotuem Iosefit. I tha mbëretit se ishte një dialosh ndë burk, qi na pat sgidhun' andërratë mue edhe buka-piekësit parë. Përnjiherë nxuernë Iosefinë prei burgut, edhe e prunë përpara mbëretit. “Faraoni i tha Iosefit: Pashë një andërrë, edhe s'gjindetë askushi me ma sgjidhunë, edhe ndëgjova se thonë për tyi, se di me sgjidhun' andërratë. Edhe Iosefi u përgjeq: Jo unë, por Perëndia ka me i dhanë

Faraonit një të përgjegjshëm shpëtimi. Edhe Faraoni i tha Iosefit: Pashë nd'andërrët t'eme sikur po rrijem mbë buzë të lumit, edhe qe shtatë dema të ushqyeshim e të bukurë te po hipshinë kah lumi, e po kullotshinë ndë meraje; edhe qe shtatë dema të tierë te po hipshinë mbrapa atyneve, të ligëtë, e shumë të shumëtuem, e të thatë, sa s'kam pamë kurrë ma të shumëtutë ndëpër gjithë dhen' e Egjyptit; edhe këta demat' e hollë edhe të shumëtutë hangrën ata shtatë demat' e parë të majëmitë, edhe si hynë ndë barkt t'atyne, nukë dukeshinë se hynë ndë bark t'atyne, por të pamit' e atyne ishte i shumëtutë pors i përpara, atëherë u qova. Mbasandaj pashë nd'andërrët t'eme shtatë kalli te po hipshinë prei një kallami të plotë edhe të mirë, edhe qe shtatë kalli të tierë të thatë e të hollë, e të diegunë prei erësë diellit te binë mbrapa atyne, edhe këta kallit' e hollë përpinë ata kallit' e mirë.”.

“Edhe Iosefi i tha Faraonit: Andërra e Faraonit ashtë një: Perëndia i diftoi Faraonit sa ka për me bamë. Shtatë demat' e mirë, janë shtatë viet, edhe shtatë kallit' e mirë, janë shtatë viet, andërra ashtë një. Edhe shtatë demat' e hollë e të shumëtutë qi hipshinë mbrapa atyneve, janë shtatë viet, edhe shtatë kallit' e pa-mbushunë, edhe të diegunë prei erësë diellit do të jenë shtatë viet unie. Këjo ashtë kafsha qi i thashë Faraonit: Perëndia ia diftoi Faraonit sa ka për me bamë. Qe të vinë shtatë viet plot me të mira ndëpër gjithë dhen' e Egjyptit, edhe kanë me ardhunë mbasandaj shtatë viet unie, edhe gjithë të miratë kanë me u harrue ndë dhet të Egjyptit, edhe unia ka me prishunë dhenë, edhe s'kanë me i ngjofunë të miratë mbi dhenë për punë t'asai unie qi ka me ardhunë mbrapa, sepse do të jetë fort e randë. Edhe se iu duk dy herë andërra Faraonit, difton se kafsha ashtë urdhënuem prei Perëndiet, edhe Perëndia ka me e bamë për së shpeiti. Tashti pra Faraoni le të gjejë një nieri të mençim e të urtë, edhe le ta vejë përmbi dhet të Egjyptit; le të bajë Faraoni, edhe le t'urdhënojë kujdestarë mbi dhet, edhe le të marri të pesëtën' e dheut Egjyptit, nd'ato shtatë viet plot me të mira, edhe le të mbëledhinë gjith' ushqimet' e atyne shtatë vietëvet mira qi vinë, edhe le të mbëledhinë drithë ndënë dorët të Faraonit, për ushqime të qytetevet, edhe le ta ruejnë; edhe ushqimetë të ruhenë për dhenë për ato shtatë viet e unisë qi kanë me ardhunë mbrapa ndë dhet të Egjyptit, qi të mos humbi vendi prei uniet”. (Gen. 41.. 1-36.)

Edhe Faraonit i pëlqeu të sgjidhunit' e andërrësë, edhe këshilleja e mirë qi i dha. “Edhe Faraoni u tha shërbëtorëvet: A mundemi me gjetunë pors i këte nieri qi ka frymën' e Perëndisë?” Kështu Faraoni vu Iosefinë përmbi gjithë dhenë, edhe i tha: “Veç mbë shkamt unë do të jemi ma i math se ti”. Edhe ainxuer unazënë prei dorësë vet, edhe ia vu n'dorë të Iosefit, edhe e veshi me petëka të kuqe, edhe i vari një vark t'artë ndë qafët, edhe e hipi ndë karrocët të vet të dytënë, edhe leçiqinë përpara ati: “Bini mbë gjuhë”. Edhe Faraoni i tha Iosefit: Sa të jemi unë Faraoni, pa tyi askushi s'ka me ngritunë dorën' e vet a kambën' e vet ndëpër gjithë dhen' e Egjyptit”. (Gen. 41.. 37-44.)

Kështu Perëndia muer mbrapa Iosefinë prei shtëpisë t'et ndë gropët – prei gropësë ndë shërbëtyr' e ndë burk- edhe prei burgut ndë pallatet të mbëretit. Iosefi qe afër shtatë-mbë-dhetë vieç kur u shit ndë Egjypt, edhe tri-dhetë vieç kur duel përpara mbëretit.

21. Të vëllazënit' e Iosefit vinë ndë Egjypt. 1708 P. K.

Sikurse i pat diftuem përpara Perëndia, kështu qilloi. Erthnë shtatë viet plot me të mira, edhe Iosefi mbëlodhi të pesëtën' e gjithë grunit ndëpër gjithë dhen' e Egjyptit, edhe kaqi shumë mbëlidhshinë, sa ma e lanë mbë-nj'-anë të ngjefunitë. Kështu mbasandaj

erthnë edhe shtatë viet e zisë, edhe motin' e parë qi s'gjinde drithë, kaqi një zi e madhe u ba ndëpër gjithë dhenat, sa gjithë gjindia erth nd'Egjypt për me blemë drithë prej Iosefit.

Kishte ranë zia edhe ndë dhet të Hanaanit. Atëherë Israeli u thotë të bijvet: “Qish veni ore ndër sy njëjani tietërinë? Qe te kam ndëgjuem, se gjindetë drithë nd'Egjypt, sdripni atie, edhe blini për ne andyi qi të rroimë e të mos vdesimë”. Kështu të dhetë vëllazënitë votnë ndë Egjypt. Vetëmë Beniamini mbet bashkë me t'atinë. Ata i duelnë përpara Iosefit, edhe i ulnë kryetë deri për dhe, porsi përpara një Egjyptiani të math. Ai ndonëse i ngjofi ata, por shtiu vetëhenë për të huej tek ata, edhe u foli vrazhëtë, e u tha: “Kah vini? Edhe ata u përgjegjën: “Kah dheu i Hanaanit, për me blemë drithë”. Iosefi tha: Ju jeni përgjojës, keni ardhunë për me vum' ore të sbathtat' e vendit. Edhe ata i thanë: Jo zoti em, por kemi ardhunë na shërbëtorët' e tu për me blemë drithë; na të gjithë jemi të bijt' e një nieriu, jemi nierës të mirë, na shërbëtorët' e tu nukë jemi përgjojës”. Edhe Iosefi u tha atyne: “Me këte keni me u marrë vesht. Dërgoni një prej jush edhe le të bierë vëllanë tuei, edhe ju të tierëtë keni me mbetunë këtu lidhunë”.

Edhe ai i vuni mbë-nj'-anë të ruhenë, edhe i la atie tri ditt. Të tretënë ditë i pru përpara për-së-ri, edhe u tha: “Këte bani, ndë daçi me rruem, sepse unë kam frikë Perëndinë; ndë qofshi nierës të mirë, njëjani prej vëllazënish tuei le të mbesi lidhunë ndë burk, aty ku jeni; edhe shkoni, merrni grunë për unin' e shtëpivet tueja, por më bini vëllanë tuei ma të vogëlinë, kështu atëherë kanë me dalunë të vërteta fjalëtë tueja, edhe s'keni për të vdekë”. Atëherë vëllazënit' i thonë njëjani tietërit ndë gjuhë të vet: “Me të vërtetë jemi fajtorë për vëllanë t'anë, sepse pam shtrëngimin' e shpirtit ati, kur na lutei, e nuk' i ndëgjuem, përandai na ra ky shtrëngim mbi kryet”. Ata nukë dijsinë se Iosefi i mirrte vesh, ata kuitoishinë, se ai ishte një Egjyptianë, por ai kur ndëgjoji këto fjalë, këtheu vetëhenë mbë-nj'-anë prej atyne, edhe qjau. Atëherë ai urdhënoi të lidhetë Simeoni përpara syvet atyne, e të vihëtë ndë burk, edhe të tierëtë votnë ndë shtëpi te Iakobi ndë Hanaanë. Por, kur ndëgjoji plaku gjithë këto punë, u pikllue fort e tha: “Më latë pa dial': Iosefi nuk' ashtë, edhe Simeoni nuk' ashtë, doni me marrë edhe Beniamininë, të gjitha këto ranë mbi kryet t'em”. (Gen. 42.. 1-21, 36, 38.) Edhe ai s'desh me lanë Beniaminë të shkonte bashkë me ata.

22. Udh' e dytë qi banë të vëllazënit' e Iosefit 1707 P. K.

Por zia për bukë ishte kaqi e madhe ndë dhe të Hanaanit, sa të bijt' e Iakobit u shtrënguenë me votunë ndë Egjypt për-së-ri. Iakobi s'donte me u dhanë Beniamininë të vinte bashkë me ata, por s'kishte se qish të bante. Ai u dha atyne edhe dhunëti të mira prej asosh qi nxirte vendi i Hanaanit, ballsam e mialtë, erna të mira e mirrë, arra e mandorle, edhe tha: “Perëndia Fuqi-madhi u dhashtë hir përpara nierit, qi t'u lishojë juve vëllanë tietër' edhe Beniamininë, edhe unë le të mbes pa dial', le të mbes pa dial'”.

Josefi kur e muer vesht se e mbërrinë, urdhënoi, e i prunë përpara ati, edhe u foli ambëlë: “Ashtë shëndoshë ati juei, ai plaku qi më patët thanë? Kyi ashtë vëllai juei ma i vogëli, qi më patët thanë? Edhe tha: Perëndia të përdëlleftë diali em”. Ai kur pa Beniamininë, s'mufti ma me mbaitunë vetëhenë. Po i përvëlohei zemëra për të vëllazënit, edhe ai hyni mbrenda, e qjau. (Gen. 43.. 26-30).

Atëherë mbassi lau sytë, duel përjashta për-së-ri, edhe mbaiti vetëhenë. Ai i thirri ata të drekojnë bashkë me atë, edhe urdhënoi të venë bukë, edhe vunë një truvezë veç për atë, edhe një tietërë veç për ata, mbas zakonit dheut atyne. Vëllazënit' u mërekulluenë fort,

kur panë se i vu me ndejnë ndë truvezët gjithë-se-cillinë mbas moshësë atyne, edhe ata u gëzuenë fort.

Atëherë Iosefi urdhënoi t'u mbushinë thasëtë me grunë, edhe gjithë-se-cillit t'ia venë argjandinë ndë grykë të thesit, por ndë thes të Beniaminit të vejë edhe potirin' e venësë të argjanttinë qi pinte Iosefi me atë. Porsa kishinë dalunë jashtë, Iosefi dërgoi mbrapa atyneve kujdestarin' e vet: "e u thot atyne: Përse batë keq ndë vend të mirësë?" Vëllazënitë vun' ore ndër sy njiani tietërinë, edhe s'po merrshinë vesht, përse thot' ashtu. Edhe kujdestari u thot' atyne: "Nuk' ashtë ky potiri, qi pi em-zot me atë, kush e ka viedhun'atë?" Edhe ata thanë: "Përse flet këto fjalë, zoti em? Na jemi nierës të mirë, ati shërbëtori prei nesh qi t'i gjindetë potiri, le të vritetë, edhe na do t'i bahemi shërbëtorë zotit tynë". Përnjiherë sgjdhën gjithë thasëtë, edhe shikuenë, edhe potiri u gjet ndë thes të Beniaminit. Atëherë ata grisenë petëkatë, edhe u këthyenë ndë qytet.

Mbassi i prunë për-së-ri përpara Iosefit, ai i pyeti shumë mëndyrësh për potirinë. Atëherë Iuda zume folunë: "Qish t'i themi t'em-zot? Qish të flasimë? A qysh do të laimë vetëhenë? Perëndia gjeti të shtrembëtën' e shërbëtorëvet tu: qe te jemi shërbëtorët' e t'em-zot edhe na, edhe ai qi iu gjet potiri". Iosefi tha: "Qoftë lark, të baj unë këte punë: ati nieriu qi iu gjind potiri, ai do të bahetë shërbëtori em, por ju shkoni ndë paqtim tek ati juei". (Gen. 44.. 1-17.)

Atëherë Iuda zu e foli, edhe i u lut fort, qi të mos bahetë këjo punë. "Tashti pra kur të vete te shërbëtori yt em-atë, e të mos jetë çuni bashkë me mue, (sepse jeta e ati varetë ndë jetët të dialit,) porsa të shofi se nuk' ashtë çuni, ka me vdekunë, edhe shërbëtorët' e tu do të sbresinë ndë vorr qimet' e bardha të shërbëtorit t'yt atit t'ynë bashkë me idhënim. Sepse unë shërbëtori yt u bashë dorë-zanë për çuninë tek em-atë, e i thashë: "Ndë mos ta prufsha atë, do të jemi fajtuer tek em-atë gjithë monë. Tashti pra të lutem, letë mbesi shërbëtori yt tek em-zot ndë vend të çunit, edhe çuni letë shkojë bashkë me vëllazënit e vet. Sepse qysh të vete tek em-atë pa çuninë? Qi të mos shof të keqenë qi ka për ta gjetunë t'em-atë". (Gen. 44.. 16-34.)

Tashti Iosefi pa se të vëllazënit' ishinë përunjunë për fajinë, edhe i hante zemëra për t'atinë, edhe donte Beniamininë; edhe ai s'mufti ma me mbaitunë vetëhenë; ai bërtiti: Të dalinë jashtë gjith' Egjyptianëtë, as ndonji i huej mos jetë, kur nxuer për faqe vetëhenë Iosefi te të vëllazënitë. Atëherë ai derdhi lott mbas faqesë, edhe bërtiti me za të math tue qjamë: "Unë jam Iosefi, ashtëgjallë em-atë?" Edhe të vëllazënitë s'mundeshinë me iu përgjegjunë, sepse u përzienë prei sysh ati, Turp e frikë u përzienë bashkë me gëzim e me mërekulli, kaqi sa të gjithë ndejtnë si të ngritë. Atëherë ai u tha të vëllazënavet: "Afrohi për-anë meje, u lutem". "Edhe ata u afruenë. Ani u tha atyne: Unë jam Iosefi, vëllai juei, qi shitët nd'Egjypt. Tashti pra mos idhënohi, as mos u vijë keq, se më shitët këtu, sepse Perëndia më dërgoi përpara jush për me u rueitunë jetënë. Edhe epni za t'em-et për gjithë laftinë t'em nd'Egjypt, edhe gjithë sa patë, edhe nxitoni me prumë t'em-atë këtu". (Gen. 45.. 1-24.)

Edhe ai i ra mbë qafë Beniaminit të vëllait, edhe qjau, edhe Beniamini qjau mbë qjafë t'ati. Por ai puthi gjithë të vëllazënitë, edhe qjau mbi ata, ani ma të vëllazënitë folnë bashkë me atë. Vetë mbëreti dërgoi me thërritunë Iakobinë me ardhunë nd'Egjypt, edhe Iosefi i dërgoi t'et qerre për udhënë, edhe të tiera dhunëtia të vëjefshime.

Edhe Iosefi kur u la shëndet të vëllazënavet, u tha: "Shikoni mos idhënohi mb'udhë", edhe u këthyenë ndë Hanaan plot me gëzim.

23. Iakobi shkon nd'Egjypt. 1706 P. K.

Porsa u këthyenë dielmt tek i ati bërtitnë: “Iosefi ashtë gjallë, edhe ai asht i pari gjithë dheut Egjyptit. Por Iakobi nuk’ u zinte besë atyne. Por ata mbassi i diftuenë gjithë fjalëtë qi u pat than’ atyne Iosefi, edhe kur pa qerretë qi kishte dërguem Iosefi, iu ngjall shpirti Iakobit, edhe bërtiti: “Mëjaft: Iosefi em-bir rrueka, kam me votunë, edhe kam me e pamë, para se të vdes”. (Gen. 45.. 28).

Kështu Iakobi shkoi nd'Egjypt bashkë me dielmt’ edhe me të nipënit, gjashtë-dhet’ e gjashtë vetë, edhe bashkë me gjithë gjan’ e vet, edhe me gjithë shërbëtorët e me gjithë shërbëtoret. Edhe Iosefi duel përpara mbë qerret të vet për me pritunë t’atinë, edhe i ra mbë qafë, edhe qjau shumë mbë qafë t’ati.

Edhe Israeli i tha Iosefit: “Tashti letë vdes, mbassi të pashë sytë, sepse ti qenëke gjallë”. Edhe Iosefi nxuer përpara Faraonit Iakobinë t’atinë. Mbëreti e pyeti. “Sa vieç je ti?”. “Edhe Iakobi i tha Faraonit: Ditt e vietvet mia ndë dhe të huej janë një qind e tri-dhet viet, ditt’ e vietvet jetësë s’eme qenë të paka edhe të këqia, edhe nuk’ ua mbërrinë ditvet jetësë përinvet mi ndë ditt t’atyne ndë dhe të huej”. (Gen. 47.. 1-9.)

Iakobi rroi shtatë-mbë-dhetë viet nd'Egjypt. Kur i erth e mbrapëna ditë, Iosefi erth bashkë me të dy bijt, Efraimin’ edhe Menassehunë, për me pamë t’atinë te po vdiste. “Edhe Israeli i tha Iosefit: Nukë shpërejme me të pamë sytë, edhe qe Perëndia te më diftoi edhe farënë tande”. Edhe Iosefi muer të bijt’ e ivuni përpara t’et për me vumë duertë mbi ata, e me i bekuem. Edhe Israeli vu dorën’ e diathtë mbi krye të Efraimit ma të vogëlit, edhe të mangjëtënë mbi krye të Manassehut dialit parë, edhe i bekoi, e tha: “Perëndia, përpara të cillit ecën atënit’ e mi Abrahami edhe Isaaku, Perëndia qi mëkulloti çë kurse leva qysh mbë këtë ditë, engjulli qi më shpëtoi prei gjithë të këqiash, bekoftë këta çuna, edhe u qjuet’ emëni em mbi ata, edhe emëni i atënavet mi Abrahamit edhe Isaakut, edhe u shtofshinë fort shumë mbi dhet!”. (Gen. 48.. 5-16.) Kështu ai u dha atyne një bekim bashkë me dielmt’ e vet; kështu pra prei Efraimit edhe prei Manassehut duelnë të dy farat’ e popullit Israelit, ani ai tha edhe ma se: “Kur të bekojë ndonji prei Israelit, le të thotë: Perëndia të baftë porsi Efraimin’ e porsi Manassehunë”.

Ani Iakobi, kur po vdiste, mbëloth gjithë të bijtë rreth shtratit, edhe gjithë-se-cillin’ e bekoi veç e veç.

Mb’atë herë kur bekoi Iudënë, Iakobi foli atë profeci të shënueshime për Shpërblimtarinë, se kishte për me lemë prei farësë Iudësë, edhe se kishte për me mbëretënuem jo vetëmë mbi Iraelinë, por mbi gjithë kombet: - “S’ka me mënguem shkopi prei Iudës’, as ligjë-dhanësi prei miedizit kambëvet ati, deri sa të vijë Shilohu, edhe mb’atë kanë me shpëryem kombetë”. (Gen. 49.. 10.) Tue pamë kohënë qi kishte për me ardhë me anë të Shpirtit Perëndisë, ai u diftoi të bijvet se qish kishte për me u bamë mbas fëmijvet atyne, edhe mbasandai porositi ata ku me e vorruem, ani tërhoq kambëtë ndë shtrat, edhe dha shpirtinë.

Mbas vdekësë Iakobit, Iosefi edhe të vëllazënitë, bashkë me gjithë krenët’ e Egjyptianëvet, e me qerre e me kalori, ngritnë të vdekuninë edhe e prunë ndë dhe të Hanaanit, edhe e vorruenë ndë shpellë të Mallpellahut ndaj Abrahaminë. Mbassi u këthyenë prapa nd'Egjypt, të vëllazënit’ e Iosefit kishinë frikë tashti qi u vdiq i ati, mos ua shpaguejë atyne për të keqenë qi i patnë bamë. Por Iosefi u tha atyne: “Mos kini frikë, sepse unë nukë jam ndë vend të Perëndisë. Ju batë këshille të keqe kundrë meje, por

Perëndia desh ta këthejë këte për të mirë, qi të bahetë porsi sot, qi të shpëtojë jetën' e shumë populli". (Gen. 50.. 15-21.)

Tashti ju do ta merrni vesht, për qish punë Iosefi i shtrëngonte kaqi fort të vëllazënitë, para se të shpërfaqei tek ata. Jo se e kishte ndër mend për me u bamë keq atyne, por Iosefi bani kështu, për me marrë vesh mendien' e të vëllazënavet, pale si e kishinë njiani mbë tietërinë, e mbë t'atinë, e mb'atë vetë, sepse ishte nevojë për me e ditunë këtë, qi të mundei me u bamë mirë atyne. Kështu Iosefi rroi bashkëme të vëllazënit, edhe pa dielm e nipën e stërnipën.

Edhe Iosefi ndejti nd'Egjypt bashkë me nierëzit e shtëpisë t'et. "Edhe Iosefi rroi një qind e dhetë viet. Edhe Iosefi u tha të vëllazënavet: Unë po vdes, por Perëndia me të vërtet ka me u vështroem, edhe ka me u shpuem prej këtij dheu nd'atë dhe qi iu përбетue Abrahamit e Isaakut e Iakobit. Edhe Iakobi i vuni mbë be të bijt' e Israelit, e u tha: Perëndia me të vërtet ka me u vështroem juve, edhe keni me marrë eshtënat' e mia prej këndyi. Edhe Iosefi vdiq një qind e një-zet vieç ndë moshë, edhe e balsamosnë, edhe e vunë ndë një arkë ndë Egjypt". (Gen. 50.. 24-26.)

24. Provimi i Iobit. 1520 P. K.

Atë moti rronte një nieri, qi e kishte emëninë Iop. Ai ishte një nieri shumë i pasunë, edhe fort i feshim. Atë e doishin' edhe e kishinë për nder të gjithë. Ai nukë rrinte as ndë Hanaanë as nd'Egjypt, por ndë dhe të Uzit, qi ishte një pjesë e ati vendit qi kjuhetë tashti Arabi. Ai kishte shtatë bij e tri bija, të cillëtë shumë herë mbëlidheshinë ndëpër shtëpit të njianit e të tietërit, e baishinë gosti; edhe si mbaroheshinë ditt' e gostisë, Iobi ngrihei herët ndë nesëret, e bante kurban për dielmt e vet, pale mos kishinë fëjyem mbë Perëndinë.

Satanai foli keq për Iobinë, se besa e ati nuk' ishte me gjithë zemërë, por se ai i shërbente Perëndisë, sepse Perëndia ia bante mbarë punëtë. Edhe Perëndia e la Sataninë për me provuem atë, qi të shifte pale e donte me të vërtet Perëndinë Iobi. Kështu pra Perëndia e la Sataninë me i marrë Iobit gjithë qish kishte, por vetëmë Iobit mos i bante keq.

"Një ditë, të bijt' e ati e të bijat' e ati po haishin' e po pijshinë venë ndë shtëpi të vëllait parë. Edhe erdhi një i laim te Iobi, e tha: Qet' ishinë tue lavruem, edhe gomarëtë po kullotshinë për-an' atyneve, edhe ranë Sabeant' e i rrëmbyenë, edhe shkuenë shërbëtorëtë ndëpër gojë të thikësë, edhe unë vetëmë shpëtova për me të dhanë za.

Edhe ky kur ishte por tue folunë, erdhi një tietër' e i tha: Ra ziarm Perëndie prej qielli, edhe dogji dhent' e shërbëtorëtë, edhe i hangër, edhe unë vetëmë shpëtova për me të dhanë za.

Edhe ky kur ishte por tue folunë, erdhi edhe një tietër' e i tha: Haldeantë bamë tri tufash, u turnë mbi kamillet' edhe i rrëmbyenë, edhe shkuenë ndëpër gojë të thikësë shërbëtorëtë, edhe unë vetëmë shpëtova për me të dhanë za.

Edhe ky kur ishte por tue folunë, erdhi edhe një tietër' e tha: Bijt' e tu edhe bijat' e tua te po haishin' e te po pijshinë venë ndë shtëpi të vëllait parë, erdhi një er' e madhe kah shkretina mb'-at'-anë, edhe i ra të katër kantevet shtëpisë, edhe ra mbi fëmij, edhe vdiqnë; edhe unë vetëmë shpëtova për me të dhanë za.

Atëherë Iobi u ngrit e shqeu petëkun' e vet, edhe rrueiti kryet' e vet, edhe ra për dhe e adhuroi, edhe tha: Lakuriq dola prej barkut amësë s'eme, edhe lakuriq kam me u këthyem atie; Zoti i dha, edhe Zoti i muer: qoftë bekuem emëni i Zotit.

Ndër gjithë këto Iobi nukë fëjeu, as nukë i dha marri Perëndisë". (Iobi 1.. 1-22.) Iobi nukë dinte për qish punë e la Perëndia t'i bijinë mbë krye këto të zeza, por ai e dinte, se Perëndia ia pat dhanë të gjitha përpara, edhe se ai mund t'ia merrte prap të gjithë, kur ta shifte me udhë.

Por Satani për-së-ri fliste keq për atë, e thoshte, se ndë kishte pasë hiekunë keq ndë korp të vet, do të kishte nemunë Perëndinë. Edhe Perëndia e la Satanë me i bamë keq lobit ndë korp, veç mos i marri jetënë. Edhe Satani i ra Iobit me plagë te keqe, çë prej shollësë kambëvet, qysh ndë majë të kresë, edhe ai nukë ndiente vetëmë të dhimtunit' e plagëvet, por e kishinë të ndytë edhe miqt' e vet. Por Iobi tha: "Do të marrimë vetëmë të miratë prej Perëndisë, e s'kemi me pritun' edhe të këqiatë?"

25. Iobi edhe miqt' e vet. 1520 P. K.

Erthnë tre miqt' e Iobit për me e pam' e për me e ngushlluem. "Edhe kur ngritnë sytë për së largu, edhe nukë e ngjofnë, lishuenë zanin' e qjanë, edhe shqyen gjithë-se-cilli petkun' e vet, edhe derthnë pluhunë mbi krenët e vet për qiell. Edhe ndejtnë bashkë me atë për dhe shtatë ditt e shtatë nett, edhe askushi nukë i foli një fjalë ati, sepse shifshinë se të dhimtunit' e ati ishte fort i math".

Edhe Iobi kur po priste me i folunë ndonji fjalë për me e ngushlluem, ata filluenë me i folunë keq. Ata kuitoishinë, se Iobi po hiqte mb'atë mëndyrë, sepse s'kishte qenë nieriu i mirë, sikurse patnë kuituem ata gjithë herë për atë, por thoshinë se ai pasëka qenunë hypokrit gjithë monë- a se pasëka bamë pshefazë ndonji punë fort te keqe, - e përandai po e mundueka tashti Perëndia për fajet e veta. Ata i thanë Iobit, se të kishie pasë qenunë nieriu i mirë, do të kishte ndifunë Perëndia; edhe e këshilloishinë me u penduem për të këqiat e veta.

Iobi u përgjeq miqvet, e u tha, se s'kishte faj. Ai e dinte, se s'kishte bamë ndonji faj, për sa ata i vejinë barr' ati. Ai tha, se ka një herë shumë të këqia bijënë mbë kryet të nierëzëvet mirë, edhe u lutei miqvet t'u dhimetë për atë, edhe anëkohei se s'kishinë të dhimtunë për atë. Ai thirri Perëndisë t'i dali zot, e thoshte: "Edhe ndë më vraftë, unëdo të shpërej mb'atë".

Edhe Iobi tha: -

"Oh të shkruheshinë fjalët' e mia, e të shtypeshinë ndë libër!

Të gërvishteshinë mbë shkamp të gurit me pendë të hekurit e të plumit për gjithë monë!

Sepse e dij se rron Shpërblyesi em, edhe ka me u ngritunë në kohëna të mbrapëme mbi dhet.

Edhe mbassi ka për t'u vdierrë kyi korpi em bashke me likurën t'eme, për-së-ri kam me pamë Perëndinë me mishnë t'em.

Unë vetë kam me pamë atë, edhe syt' e mi kanë me e vum' ore, e jo tietër, ndonëse veshnjët' e mia tretenë ndë gjit t'em".

Por miqt' e ati qindroishinë e thoishinë, se ishte fajtuer; edhe mbassi u hangrën shumë ndërmiat atyneve, Perëndia hyni ndërmiat, edhe diftoi të pa-ngjefëmenë madhënin' e vet, edhe të pa-kërkueshimenë ditunin' e vet. Edhe për me i mbushunë mendienë Iobit sa i pa-

ditun ashtë ndër sy të Perëndisë, e pyeti mbë shumë punë për krijesën' e botësë, e për detin' e math, e për shtazët, edhe se qysh i përmba ato Perëndia.

Iobi u përungj, edhe rrëfeu me gojë sa i pa-vëjefshim e i poshtër ishte ndër sy të madhit edhe të shenjtënueshimit Perëndi. Perëndia priti rrëfësën e ati, edhe pëlqeu gjithë të përungjunit' e ati. Ani qirtoi të tre miqt' e ati për gjykimin' e shtrëngueshim qi banë kundrë ati, edhe u tha të bajnë kurban për fajet' atyne, edhe urdhënoi Iobin të lutetë për ata qi t'u falenëfajet atyne. Edhe Perëndia e bani mirë për-së-ri Iobinë, edhe i dha Iobit dy herë ma shumë, se sa pat përpara, edhe bekoi të mbrapëmen' e Iobit ma tepërë se të filluemitë. Iobi rroi mbandai edhe një qind e dy-zet viet.

26. Egjypti a Misiri.

Nukë shkoi shumë kohë mbassi u shpërdanë nierëzitetë prei Babelit. Mitzraimi i biri Hamit nguli fushën' e Nilit, ati lumit math ndë Egjypt, i cilli buron (vrion) prei kërthizësë Afrikësë. Ç'ë mb'atë herë Egjypti u qjuet prei Israelitëvet Mitzraim, edhe prei Arapëvet qjuhetë deri mbë sot Misir. Nili ashtë fort një lum i math ndër gjithë lumëvet e botësë, edhe ecën 3000 mila prei lëqenavet Abyssinisë, e derdhetë ndë Det të Bardhë. Gjith' ai vend, qi lak ky lum, 500 mila e përpjetë për së gjati, qjuhet Egjypt a Misir, por fusha qi lagetë nuk' ashtë ma shumë se dy a tre mila e gjanë; edhe 80 mila lark detit, lumi dahetë dy rrymash, edhe te derdhetë ndë det shtie ndërmiyet një dhe me tri faqe, përandai qjuhet' ai vend Delta, sepse i përgjanë letërësëΔ.

Edhe këtu mb'anët së lemësë diellit ka pasë qenunë dheu i Goshenit, atie ku rrijsinë Israelitëtë. Ndonëse nukë bije shi kurrë ndonji herë nd' Egjypt, por ai dhe ngjometë mot për mot prei Nilit, i cilli fillon me vërshuem ndë muej të qershorit, edhe gjithë-nji vinë tue u shtuem ujënat' e lumit, deri ndë vieshtë të parë, kur mbulon ujëtë gjith' atë dhe, edhe mbandai shteret' ujëtë për një muej. Të vërshuemit' e lumit bahetë prei shinash qi bijenë, e prei borash qi tretënë ndëpër malet e Abyssinisë. Vendësit' e kanë fort për nder ujëtë, edhe Egjyptianët' e vietët' e lusinë luminë për perëndi.

Mitzraimi duketë se do te ketë qenun' ai nieri qi e qjuejin' Egjyptianëtë Menes, i cilli mbëretënoi 2300 viet përpara Krishtit. Qyteti qi ka pasëndejtun' ai, qjuhei Nof a Memfis, qi sot ashtë një katund i vogëlë përmbi Kairinë. Nji tietër qytet i math ka pasë qenunë Zoani ndë dhe të Goshenit, qi sot ashtë një katund i vogëlë i Sanit; edhe një tietër qytet ka pasë qenunë Oni, qi qjuhei qytet' i diellit, atie ku ka pasë ndejtun' i ati së shoqesë Iosefit. Pakëzë përmbi qytetinë Memf janë pyramidet' e mëdha, male ndër tuem me gurë, ma i madhi prei atyne ashtë ngrefunë përmbi dhet me katër faqe, gjithë-se-cila faqe ashtë e gjanë 740 kambë, edhe maja ashtë 480 kambë e naltë. Duenë me thanë se (360,000) tre qind e gjashtë-dhetë mij vetë kanë punuem një-zet viet për me ndër tuem atë; edhe mundetë me qenunë, se ashtë ndër tuem përpara Abrahamit, 1921 viet përpara Krishtit. Këto male të mëdhej ndër tuem me dorë, janë bamë për vorre, për me vorruem mbëretënitë mbrenda.

Të tiera punë të Egjyptit jan' Obeliskëtë, disa shtylla të nalta me katër faqe, e me një majë ndë kryet, mbushunë gjithë faqetë me shkroja, porsi gjithë të tieratë punët' e Egjyptit. Shumë këso shtyllash i kanë marrë prei Egjyptit, e i kanë prumë ndëpër të tiera qytete, si ndë Romë, e ndë Konstantinopol, e ndë Paris.

Shkrojatë qi gjindenë ndëpër punët e Egjyptit thohenë hieroglyfike, edhe janë porsi figurë shtazësh e shpendësh e shtërpjish e të tiera sendesh, të cillat i kishinë për letëra

Alfabeti. Këto farë shkrojash janë fort të vietëra, edhe i kanë përdorunë deri ndë kohë të Romanëve, por çë mb'atë herë u harrue të sgjedhunitë, edhe për 2000 viet e tethu askushi s'mundeit me i kënduem, por ka 60 viet qi mufti me i sgjedhunë Youngu prei Engjëlderet edhe Qapollioni prei Francet, çë kurrë se u gjind guri i Rosetësë me tri të shkrueme përmbi atë, këta dy vetë muftë me i këthyem shkrojatë hieroglyfike.

Njiherë moti pa dalunë karta Egjyptianëtë shkrueshinëmbi gjethet të papyrit qi bin ndë buzë të lumit Nilit. Edhe disa këso gjethe të papyrit të shkrueme, tri mij vieç të vietëra, gjindenë ndëpër vorrezë të vietër, me të cillatë mbështieleshinë të vdekunitë.

Sepse Egjyptianët' e vietër e kishinë zakon me ballsamuem korpënat' e të vdekunavet, e me i rueitunë ndër arka të gurta latuem prei shqembesh guri. Këto korpëna të vdekunish qjuhenë mumie, edhe sot mbë këtë kohë gjindenë me mij kësi korpëna të vdekunish pa tretunë, mbështieleshinë me pëlhurë të hollë, e lidhunë me gjethe të papyrit të shkrueme, a me peta t'arta. Këtu ashtë nji figure arke, qi vejshinë të vdekunitë nd'ate. Korpënit' e Iakobit e të Iosefit kanë pasë qenunë ballsamuem.

Egjyptianët' e vietër dijinë astronomi fort mirë, edhe ngjifinë sa ditt kishte viti i diellit, e ngjifinë kur mbuloheshinë dielli e hana, e ngjifin' udhën' e yjevet, por me gjithë këte dituni qi kishin' Egjyptianët, ata ishin idhullatër. Priftënit' e atyne mësoishinë të ditshimitë se ashtë vetëmë nji Perëndi; por popullin' e mësojinë me adhuruem nierës e shtazë e dru të ngjoma, kaqi shumë perëndina kishinë; edhe perëndinat' e atyne nuk' ishinë vetëmë burra e gra, por kishinë për perëndina edhe krokodillatë, qi Iobi i qjuen leviathan, e kishinë macenë, e kishin' Ibis nji zok leileku, e kishinë skifterin', e kishinë gjinkallën', e kishin qepënë. Kan' e kishinë për perëndi të parë, qi e qjueishin' Apis, edhe e rueishinë mbrenda ndë nji tempullë të bukurë ndë qytet të Memfit, rrethuem prei priftënish, e adhuruem prei gjindiesë. Kur ngorthte ai kau, ballsamosinë korpin' e ati, edhe gjithë priftënitë visheshinë me likura leopardalli, edhe e bijshinë ndë vorr bamë ndë shkamp të gurit, edhe e vijshinë mbrenda ndë nji arkë të mermerit fort të bukurë. Afër qytetit Memfit gjindenë shumë këso arka të gurta plot me korpëna të vdekunish, e me eshtëna krokodillash e shtazash e shpendësh e shtërpjish, e gjithë qish mos, qi i kishinë për shenjtëna, edhe janë shpërndamë gjat' e gjanë afër shtatë mij kutë. Mbë këte figure qi shifni, ashtë shkruem nji tempull' i Egjyptianëve vietër, qi ka nji Obelisk (shtyllë të gurit), e nji pyramide, e disa figure të mëdha me nierës e me perëndina.

Ndër gjithë qytetet' e Egjyptit No, a No-ammon, ka pasë qenunë me emënë, Grekët' i thoshinë Thibe këti qyteti, edhe duenë me thanë se kishte pasunë nji qind dyer për me hymë mbrenda. Ishte kryeqyteti i Misirit Epër, a i vendit Pathresë, edhe ndë kohë të Iosefit ishte fort i math. Sot mbë këte ditë gjindenë të rrenuemet' e ati qyteti, edhe prei këtyne mirretë vesht sa i math, e sa i bukur', e sa i mërekullueshim ndë gjithë botënë kishte pasë qenun' ai qytet. Ndë këte qytet gjindetë tempulli i Karnakut qi ka 134 shtylla të gurit ndë 16 rrieshta, edhe gjithë-se-cilla shtyllë ashtë 43 kambë e naltë, e nandë kambë e trashë, por ndë rrieshtë të midisëme shtyllatë janë 72 kambë të nalta, e 11 ½ kambë të trasha, edhe të gjitha shtyllatë janë mbuluem me shkroja hieroglyfike. Këtu ashtë shkruem figureja e tempullit Denderahesë.

Egjypti ka pasë qenunë me emënë për dhen' e mirë, e për kualt, e për qerret, e për punët e duervet qi bante, e për dituninë qi ka pasunë. Shenjteja Shkrojë përmend luftënat qi ka bamë Egjypti me Babyllonën' e me Ninevin' e me Ethiopinë, sikundrë edhe me Israelitët.

Mbëretënit' e Egjyptit vietër kanë pasë qenë qjueitunë Faraonë, qi do me thanë rigë a mbëret, edhe kanë pasë mbëretënuem deri ndë kohë të Aleksandrit math, 330 viet përpara Krishtit. Mbasandai Egjypti ra nd'urdhënë të Romanëvet, ndë ditë të perandorit Iulius Kaisar, edhe mbas pak kohet para se pat lemë Krishti, Egjypti ra n'dorë të Halifevet 640 viet mbas Krishtit, edhe çë mb'atë herë e deri mbë sot ka mbetunë n'dorë të Arapëvet e të Turqëvet Muhametanëvet.

Të këtillë gjindie ka pasun'Egjypti, qi Perëndia dërgoi popullin' e vet Israelinë me ndejunë ndër ata. Edhe nuk' ashtë për t'u mërekulluem, sepse Iosefi desh të vëllazënit të rrijinë ndë dhe të Goshenit, qi të mos kishinë shoqëni me ata idhullatër, edhe përandai Iakobi edhe Iosefi të dy lanë fjalë me u vorruem ndë dhe të Hanaanit.

Egjypti zihetë n'gojë shumë herë ndë Shenjtenë Shkrojë, edhe profetënit kanë folunë çë përpara për shumë punë, sikundrë për bekim e për mallëkim, edhe shumë fjalë t'atyne kanë dalunë, edhe për disa fjalë të tiera po presinë me shpëresë kur të mbushenë.

27. Moisiu.

Tashti na po zamë historin' e të bijvet Israelit.

Fëmijt' e të dy-mbë-dhetë vëllazënavet u shtuen' e u shumuenë kaqi fort, sa mbas disa brezash Israelitët' u banë një popull' i math prei atyne dy-mbë-dhetë farash. Por mbas vdekësë Iosefit s'ishinë gjith' aqi mirë si përpara. Israeli kur sdripi ndë Misir, Perëndia iu pat zotuem, se "Kam me të bamë tyi një popullë të math", edhe Perëndia s'duel prei fjalësë vet. Por ata mbassi u shtuen' e u banë të fortë, mbretënit' e Misirit kishinë frikë prei atyne. Ndë Misir hipi një mbëret i ri, i cilli nukë ngjifte Iosefinë, edhe ai mirrte ndëpër kambë Israelitëtë pors shërbëtorë, edhe i ngutshinë mbë punë të randa për mbëretëninë. Një tietër mbëret urdhënoi të vritenë gjithë sa mashkuj leishinë prei Hebrevet, kështu qi të mbesinë vetëmë femënatë. Ai urdhënoi Egjyptianëtë të rrëmbeishinë gjithë mashkujtë qi leishinë prei gravet Hebrevet, e t'i hethshinë ndë lumt.

Nd'atë kohë një grue Israeli puell një dial të bukurë. Ajo e mpëshëfi atë tre muej, edhe mbassi s'mundeit me e mpëshëfë ma shumë, ajo bani një shportë, edhe vuni dialinë nd'atë, edhe e hodhi ndë lumt. Atëherë erdhi e bija e Faraonit për me u lamë ndë lum të Nilit, edhe kur pa shportënë tue lundruem mbi ujët, urdhënoi një shërbëtorë me e marrë. Edhe kur e hapnë, panë një dial të bukurë mbrenda tue qjamë. Edhe ajo e muer, e tha: "Ky ashtë prei dielmsh Hebrevet". Atëherë u afrue e motëra e foshnjësë qi ruente dialinë për së largu, e i tha: "A do të vete me thirrunë një grue prei Hebrevet, për me t'i dhanë gjë dialit?" Ecë, i thote zonja. Edhe vaiza vote me vrap, e pru t'amënë. Kështu e ama e dialit u ba mamicë për të bijën' e mbëretit. Edhe zonja mbasandai muer dialinë ndë pallat të vet, edhe si u rrit, i mësoi gjithë ditunin' e Egjyptianëvet. Ajo ia vuni emëninë Moise, qi do me thanë: "nxierë prei ujit". (Të dalë. 2.. 5-10.)

Ndër këtë kohë Israelitëtë gjithë-një shtrëngoheshinë ndë punë. Moiseu kur u ba burr, nuk' e bante vetëhenë për Israelit, por për të birin' e së bijësë Faraonit. Por ati i vinte keq kur shifte popullin' e vet tue u munduem e tue u shtrënguem. Një ditë ai duel jashtë, edhe kur pa një Egjyptianë tue rrafunë një Israelit, ai vote me i ndifun' Israelitit, edhe vrau Egjyptianinë. Ai kuitonte se të vëllazënitë do t'e merrinë vesht, se Perëndia kishte me shpëtuem ata me anë të dorës' ati, por ata nuk' e muernë vesht. Kur ndëgjoi mbëreti këte, Moisiu iku, e vote ndë dhe të Midianëvet, andei kah ishte Abrahami, edhe rrinte ndë shkretinë afër Detit Kuq. Ndë një pus ndë këte shkretinë ai u duel' zot shtatë të bijavet

Reuelit a të Iethrit, priftit Midianëvet, kundër disa barive, qi nuk i lijsinë me nxierrë ujë. Prei kësaj ia u ngjof me Iethrinë, t'atin' e vaizavet, i cilli ishte i pari i Midianëvet, edhe prifti i Perëndisë. Ai i dha për grue Zipporahenë, një prei së bijash, edhe e vuni me rueitunë dhentë. Kështu i biri një zonje mbëretëshë u ba bari ndë dhe të huej, pors i atënit' e ati, qi kishinë qenunë njëherë. Ai ruente dhent' e të viehërrit, edhe s'kishte mall për pallatet e Misirit.

Letë ndëgjojmë qish thotë Dhiata e Re për Moisenë, edhe do të na diftojë për qish punë ai sgjodhi këte jetë të ulëtë. “Me anë të besësë Moisiu si u ba i math, mohoi me u than' i biri së bishë Faraonit, sepse sgjodhi ma tepërë me hiekunë keq bashkë me popullin' e Perëndisë, se me pasunë fitim faji për pakëzë herë, tue kuituem dhunën' e Krishtit për ma të madhe pasëje, se thesorëtë nd'Egjipt, sepse këqyrte mbë shpagimin' e pagësë”. (Heb. 11.. 24-26.)

Moiseu kishte pasë qenë mësuem prei s'amësë vet qi i pat dhanë qjumështë, me shikuem për ndëjesën' e fajevet, edhe për shpëtimin' e shpirtit, me anë të madhit edhe të lavduemit Shpërblyes qi kishte për të ardhunë, edhe ai i besonte të zotuesës Perëndisë, se Messia kishte për të lemë prei farës' Abrahamit. Përandai ai sgjodhi me qenunë një Israelit i vobek e i përbuzun' e i ndiekunë, se me qenunë një zotëni Egjiptianë me gja e me nder ndën urdhënë të vet.

28. Moiseu përpara Faraonit.

Moiseu qe katër-dhet vietsh kur iku prei Misirit, ai rueiti dhentë katër-dhetë viet ndërmiat Midianëvet, por mundimi i Israelitëvet edhe s'ishte mbaruem. Nji ditë kur ishte tue kullotunë dhentë ndë shkretinët ndaj malin' e Horebit, ai pa një ferrë te po digjei ndë flakët, e ziarrmi nuk' e hante. Ai kur u këthye për me pamë, duel një za prei ferret, edhe e thirri: “Moise, Moise”. Edhe ai tha: “Këtu jam”. Zani bërtiti: “Mos u avit këtu: sbath këpucëtë prei kambësh tua, sepse nd'atë dhe qi shkel ti, ashtë vend i mirë”. Ani tha: “Unë jam Perëndia i t'yt-et, Perëndia i Abrahamit, Perëndia i Isaakut, edhe Perëndia i Iakobit”. Edhe Moiseu mpëshëfi faqen' e vet, sepse kishte frikë të shtinte sytë te Perëndia. Edhe Zoti tha: “Pashë, pashë mundimin' e popullit t'em qi ashtë ndë Misir, edhe sdripa me shpëtuem ata prei duersh Egjiptianëvet, edhe me i nxierrë prei ati dheu, e me i shpumë ndë një dhe të mirë e të gjanë, ndë një dhe qi rrieth qjumështë' e mialtë. Eja pra këtu, edhe kam me të dërguem te Faraoni, edhe ke me nxierrë prei Misirit popullinë t'em, të bijt' e Israelit”. (Të dalë 3.. 1-10.)

Këjo qe një pun' e madhe. “Edhe Moiseu i u përgjeq Perëndisë: Kush jam unë, qi të vete te Faraoni, e të nxier të bijt' e Israelit prei Misirit?” Edhe Perëndia tha: “Për të vërtet unëdo të jemi bashkë me ty”. Por Moiseu tha: “Ata s'do të më besojnë, as nukëdo të ndëgjojnë zaninë t'em, sepse kanë për me thanë: Zoti nuk' u duk te ti. Edhe Zoti i tha ati: Qish ashtë ajo qi ke n'dorë? Edhe ai tha: Shkop. Edhe Zoti tha: Hidh-e për dhe. Edhe ai e hodhi për dhe, edhe u ba gjarpën, edhe Moiseu iku përpara prei ati. Edhe zoti i tha Moiseut: Shtri dorënë tande, edhe zen-e për bishti; edhe ai shtrini dorën, edhe e zu, edhe u ba shkop n'dorë t'ati. Ani Zoti i tha ati: Ven dorënë ndë gjit t'at. Edhe ai vuni dorënë ndë gjit të vet, edhe kur e nxuer, qe dor' e ati tek u ba e kromosëme pors i bora. Edhe Zoti tha: Ven për-së-ri dorënë ndë gjit t'at. Edhe ai vuni dorënë ndë gjit të vet, edhe kur e nxuer prei gjinit vet, qe tek u ba pors i mishi i ati. Edhe Zoti tha: Ndë mos të besofshinë tyi, as ndë mos ndëgjofshinë zanin' e shenjtit parë, dot' i besojnë zanit shenjtit dytë; edhe ndë mos

u besofshinë këtyne dy shenjeve, as ndë mos ndëgjofshinë zaninë tand, të marrish ujë prej lumit, edhe ta derdhish për dhe, edhe ujëtë qi të marrish prej lumit, ka me u bamë gjak mbi dhet. Edhe Moiseu i tha Zotit: Të lutem, Zot, unë s'kam gojë të flas, as çë die, as çë pardie, as çë mb'atë herë kur i fole shërbëtorit t'yt, por jam belbyq e gjuhë-shkurtën. Edhe Zoti i tha ati: Cilli i ka dhanë gojë nieriut? A cilli e ka bamë të pa-gojin', a shurdhin', a ate qi shef, a të verbëtinë? A nukë jam unë Zoti? Shko pra tashi, edhe unëdo të jemi bashkë me gojënë tande, edhe kam për të mësuem qish ke për të folunë". Ani Zoti i tha: "Nuk asht' yt-vëlla Aaron Leviti? Qe te po të del përpara, ti pra ke me i folun' ati, edhe ke me i vumë fjalëtë n'gojë, edhe ai ka me i folunë popullit ndë vend teje". (Të dalë 4.. 1-17.)

Edhe kështu u ba. Moiseu edhe Aaroni mbëlthnë pleqt' e popullit Israelit, edhe u than' atyne, se Perëndia do t'i nxierri prej Misirit. Mbasandai ata votnë te mbëreti, e i thanë: "Kështu thotë Zoti Perëndia i Israelit: Dërgo popullinë t'em, qi të festojnë për mue ndë shkretinët. Edhe Faraoni tha: "Cilli ashtë Zoti, për me i ndëgjuem zaninë, qi të dërgoj Israelinë? Nukë ngjof Zotinë, as s'kam me dërguem Israelinë".

Edhe çë atë ditë Faraoni urdhënoi me i vumë Israelit barrë ma të randa se përpara. Edhe tha: "Mos u epni këti populli ma kashtë porsi die e pardie, për me bamë pëqisa: letë venë vetë ata, edhe letë mbëledhinë kashtë, por ju vym' atyne me bam' aqi pëqisa, sa bajinë përpara". (Të dalë 5.. 1-9.) Moiseu me të vërtet bani mërekulli me shkopin' e vet përpara Faraonit, por ati nuk' iu duknë për punë të mëdha, sepse banë të tillash punë edhe magjistarët' e Misirit. Faraoni mbassi s'donte me ndigjuem, atëherë Perëndia bani mërekulli të frikëshime ndë Misir me anë të Moiseut, edhe dërgoi plagë mbi popullinë njjanënë mbas tietërësë.

Aaroni shtrini shkopin' e vet mbi lum të Nilit, edhe ujët u ba gjak. Shtatë ditt lumi rrithte gjak, kaqi sa askushi s'mundeit me pimë ujë, edhe gjithë peshqit' e lumit ngorthnë. Ajo qe plag' e parë. Por Faraoni s'lishonte popullinë me shkuem.

Mbasandai Aaroni shtrini dorënë mbi ujënat' e Misirit, edhe duelnë bretëkosa edhe mbëluenë dhen' e Misirit, edhe hynë ndëpër shtëpiat e atyneve, e ndëpër shtratënat e atyneve, e ndëpër furrat e atyneve, e ndëpër magjet e bukësë. "Atëherë Faraoni thirri Moisen' edhe Aaronë, e tha: Iu lutni Zotit të ngrejë bretëkosatë prej meje, edhe prej popullit t'em, edhe do të dërgoj popullinë, qi t'i bajnë kurban Zotit". (Të dalë 8.. 9-15.) Edhe Moiseu iu lut Zotit, edhe gjithë bretëkosatë ngorthnë për një ditë, edhe i mbëlthnë grumbullë kaqi shumë, sa u qelp dheu prej asosh. Por Faraoni ashpëroi zemërën' e vet, e nukë lishonte të bijt' e Israelit me shkuem.

Atëherë Aaroni shtrini shkopin' e vet, edhe gjithë pluhuni i dheut u banë morra, qi plagoishinë nierës e shtazë. Magjistarëtë thanë: "Kyi ashtë gishti i Perëndisë". Por Faraoni ashpëroi zemërën' e vet edhe ma.

Mbas morrash ertnë miza qensh mbi dhet, kaqi sa ngordhën bagëtët' e fushësë, kualt' e gomarët' e kamillet' e qet' e dhentë. Por zemër' e mbëretit mbet por e ashpërë.

Atëherë Moiseu mbushi duertë me hi, edhe e shpërndau nd'erët ndër sy të mbëretit; edhe u mbushnë me dregëza gjithë nierëzit' e shtazëtë.

Për gjithë herë Moiseu diftonte kohënë, kurë kishte për me filluem plaga, e kurë kishte për me u mbaruem. Por Faraoni për gjithë herë ashpëronte zemërënë, porsa shkante plaga.

Mbas kësai Moiseu shtrini shkopin' e vet ndë qiell, edhe Zoti lishoi shkrepëtima e një breshën të math, qi s'pat ranë kurrë ndonji herë ndë dhe të Misirit. U thyenë drutë, e u

vranë nierës e bagëti ndëpër fushat prej breshënit. Atëherë Faraoni dërgoi me vrap për Moisenë e për Aaronë, edhe u tha atyne: “Këte herë fëjeva. Iu lutni Zotit qi të pushojnë bumbullimat’ e mëdha e breshëni”. (Të dalë 9.. 28.) Edhe Moiseu duel jashtë qytetit, edhe shtrini duert’ e i u lut Zotit, edhe pushuenë bumbullimat’ e breshëni. Por Faraoni për-së-ri ashpëroi zemërën’ e vet porsì përpara.

Atëherë fryni një erë prej së lemesë diellit, e pruni karcaleca, e u mbush gjithë dheu, edhe hangrën gjithë qish pat lanë breshëni pa prishunë. Për-së-ri faraoni iu lut Moiseut e Aaronit: Të lutem, ndëje-më fajinë veç këte herë”. Atëherë Zoti dërgoi një erë të fortë prej së perënduesesë diellit, e tërhoq karcalecat’ e i hodhi ndë Det te Kuq. Por Faraonit nuk’ iu sbut zemëra.

Moiseu shtrini dorënë ndë qiell, edhe u ba një errësin’ e madhe mbë gjithë dhen’ e Misirit tri ditt, kaqi sa s’mund të shiftë njiani tietërinë, edhe askushi nuk’ u ngrit prej vendit qi kishte ndejunë. Por ndë dhe të Goshenit, atie ku rrijin’ Israelitëtë, ishte dritë.

Por Faraonit edhe s’iu kishte sbutunë zemëra, edhe i tha Moiseut: “Ik prej meje, ruei vetëhenë, të mos më shofish ma sytë, sepse atë ditë qi të më shofish sytë, ke me vdekunë”. (Të dalë 10.. 28.)

29. Pashka edhe të ikunitë prej Egjyptit.

Pun’ e faraonit u ba fort e madhe tashti. Atëherë Zoti i tha Moiseut: “Kam me prum’ edhe një plagë mbi Faraonin’ edhe mbi Misirinë, mbasandai ka me u lishuem juve prej këndyi; ka me u lishuem juve, edhe me të vërtet ka me u përzanë juve kreit prej këndyi, sepse kam me dërguem një engjullë qi prish ndëpër Misir, i cilli ka me vramë gjithë dielmt’ e parë”. Urdhënoi Israelitëtë me u bamë gati për udhë edhe me bamë një festë, e me piekunë një qengj për gjithë shtëpi. Qengji duhei me qenunë pa palavi, edhe kur ta therinë, të lyeinë me gjakunë të dy shtyllat’ e derësë, edhe prakun’ e derësë ndëpër gjithë shtëpit’ e Israelitëvet, qi kur të shkojë engjulli qi prish ndëpër dhet, të kapërcejë shtëpitë qi janë stërpikunë me gjak, edhe të mos vrasì atie dielmt’ e parë. “Edhe kështu keni me ngranë qengjinë, thotë Zoti: “Ngjeshunë brezatë n’dorë tuei, edhe ta hani atë me nxitim: ashtë pashka e Zotit. Edhe gjaku do të jetë te ju për shenjë mbi shtëpit tueja atie ku rrini, edhe kur të shof gjakunë, kam me u kapërceym juve, edhe plaga nukë do të jetë për ju, qi t’u prishi juve”. (Të dalë 12.. 3-13.)

Kur erdhi koha qi qe urdhënuem., Israelitëtë të gjith’ ishinë bamë gati për të ikunë. Ndë mies-natë shkoi engjulli qi prish, edhe vrau gjithë dielmt’ e parë të Egjyptianëvet, çë prej të birit Faraonit qysh mbë të birin’ e të vobegut shërbetuer, edhe gjithë këlysh’ e parë të bagëtivet. Atëherë u ba një vaje e një të qjamë ndër Egjyptianët, edhe Faraoni e gjithë shërbëtorët’ e ati fërgëlloishinë prej friket. Edhe Egjyptianëtë dërguenë popullinë jashtë me nxitim të math, sepse thoshinë, se “Të gjithëdo të vdesimë”. Kështu Isralitët’ iknë prej dheut shërbesës’, edhe muernë me vetëhe miaft argjand e ar, e enë të paçimueshime, e petka, të cilat’ i patnë marrë prej Egjyptianëvet. Gjithë-se-cilli muer brumin’ e bukësë me vetëhe, sespe s’kishinë kohë me e piekunë.

Ç’farë vajëtimi e të britëmi do të jetë bam’ atëherë, kur u ngrit Faraoni e gjithë shërbëtorët’ e ati, e gjith Egjyptianëtë ndë mies-natë, e panë se: “Nuk ishte ndonji shtëpi, qi s’kishte një të vdekunë!”. (Të dalë 12.. 30.) Edhe ç’gëzim të math do të kishinë pasunë Israelitëtë, kur panë se gjaku i qengjit qi patnë lym dyertë me atë, i rueiti prej vrasies’ engjullit qi prish! Dielmthit’ e mi, ai gjak donte me diftuem gjakun e Qengjit Perëndisë qi

u derth për ne. Të Krështenët' e vërtetë mundenë me thanë: “Krishti pashka jonë u ba kurban per ne”. (Korith. 5.. 7.) Edhe me anë të besës' asht' ai i pa-çimueshimi gjak qi ka me shpërbleme e me shpëtue ata prei ati zemërimit math qi ka me ranë mbi ata qi s'u penduen' e s'besuenë, atë ditë kur të gjykojë Perëndia botënë me dreitëni.

Porsa ndëgjoji Faraoni se Israelitëtë kishin ikunë, edhe kishinë bamë një ditë udhë ndë shkretinë, ai u pendue qi i la me ikunë. Ai thirri shpeit ushtërin' e vet, edhe i ndoq mbrapa, edhe ua mbërrini ndë buzë të Detit Kuq. Israelitët' u frikuenë, kur pan' ushtërin' e Egjyptianëvet tek ua mbërrinë. Edhe Moiseu u tha popullit: “Mos kini frikë: Zoti ka me luftuem për ju, edhe ju keni me u prajtunë”. Sa-do-mos ata gjindeshinë ndë një vend fort të keq: përparaatyneve ishte det' i thellë, mb'-at'-anëe mbë-kët'-anë rrëpina malesh, edhe mbrapa atyneve ushtëria e Egjyptianëvet. “Edhe Zoti i tha Moiseut: “Përse më thërret mue? Thuei të bijvet Israelit të prijnë”. – Ku? Mbrenda ndë det? – Po: “tashti dota marrinë vesh Egjyptianëtë se unë jam Zoti, kur të lavdohem mbi Faraonin', e mbi qerret' e ati, e mbi kalorin' e ati”.

Atëherë Zoti bani me frymë një er' e fortë gjith' atë natë, qi këtheu prapë ujëtë, edhe thau detinë ngjer ndë fund. Edhe ndëmiat dy ushtëriavet ai vuni një shtyllë reje, qi ndriste prei anësë Israelitëvet, e u bante dritë, edhe prei anësë tietër' i mpëshifte ata prei Egjyptianëvet. Kështu natënë ata shkuenë ndëpër miedis të detit, edhe ujënat' ishin bamë pors i mur prei së diathtet e prei së mangjëtet t'atyne.

Edhe Faraoni u lishue mbas atyne, edhe kur sbardhi drita, Israelitëtë kishinë kapërcyem detinë mb'-at'-anë, por Egjyptianët' ishinë ndë miedis të detit. Atëherë Zoti përzieu Egjyptianëtë me ziarm prei rejet, kaqi sa bërtinë prei friket: “Le t'ikimë prei sysh Israelit, sepse Zoti po lufton Egjyptianëtë për ata'. Edhe Zoti i tha Moiseut: “Shtri dorënë tande mbi det”, edhe ujënat' u derthnë mbi Egjyptianët, edhe u mbytnë të gjithë mbrenda ndë det, e nukë shpëtoi as një prei atyne. (Të dalë 14.. 10-28.)

Atëherë Moiseu edhe gjithë populli i Israelit i kënduenë Perëndisë një kankë lavdimi.

Iehovahu ashtë fuqia eme edhe kanka eme,

Edhe ai u ba shpëtimi em.

Ai ashtë Perëndia em, edhe kam me lëvduem atë:

Perëndia i t'em-et, edhe kam me naltue atë.

Edhe Mariam profetënesha, e motëra e Moiseut e Aaronit muer një daulle n'dorë, edhe gjithë gratë banë valle mbas asai me daulle, e ia thërritnë kankësë, e thanë:

Këndoni Zotit, se u lavdue me lavdim:

Hodhi ndë det kalin' edhe kalorësinë.

Kështu u mbarue puna, ndë të cillën' e diftoi Zoti, se vetëmë Perëndia i Israelit ishte një Perëndi i vërtet' edhe i gjall', edhe se perëndinat' e Egjyptianëvet ishinë të kotë, edhe s'mundeshinë me u ndihmuem atyneve qi i lutshinë. Qish të dënuem qe këjo për idhullatrin' e për shtrëngiminë ndër gjithë kombet e ndër gjithë motet!

30. Israeli ndë shkretinë.

Udha prei Misirit për me votunë ndë dhe të Hanaanit bije ndëpër shkretinë. Atie s'kishte ara, as dhe ndën' ujë, pors i ndë Misir; kaqi ditt udhë s'kishte asgja, veç ranë – s'kishte kroje – s'kishte bar të ngjomë – s'kishte as një gjurmë kambe- s'kishte as një shtëpi nieriu. Mbas tri ditsh udhë prei Detit Kuq, Israelitëtë gjetnë një pus me ujë, por ujët' ishte i idhët, e s'mundeshinë me e pimë. Atëherë populli iu anëkue Moiseut. Edhe

Moiseu i thërriti Zotit, edhe Zoti i diftoi ati një dru, të cilën ai e hodhi nd'ujë, edhe u ba i amblë. “Sepse unë jam Zoti që të shëndosh ty”, i tha Zoti popullit. (Të dalë 15.. 23-26.)

Ata për-së-ri zunë me u anëkuem, se s'kishin' as bukë as mish. Atëherë Perëndia bani me ardhunë truma shkurtënash, edhe ndë nesëret ndë mëngjes lishoi mbi dhet një farë gjaje të rumbullakët' e të imëtë porsi brumë. Qish ishte ajo pra? Israelitet' ia vun' emëninë Qish – Hebraisht Mana, sepse nuk' e ngjifshinë se qish ishte. Atëherë Moiseu tha: “Këjo ashtë buka që u dha juve Zoti me ngranë”. (Të dalë 16.. 13-15.) Ajo ishte porsi koqe gruni të vogëlë, i amblë porsi mialtë, edhe i shishim porsi miell' i hollë.

Atyne për-së-ri u mëngoi ujëtë, edhe filluenë për-së-ri me u anëkuem. Moiseu i thërriti Zotit, edhe Zoti e urdhënoi me marrë stapin' e vet, e me i ranë shkambit gurit. Moiseu i ra shkambit gurit, edhe shkamb' i gurit nxuer ujë. (Të dalë 17.. 6.) Sa rrallë e dinë për të mirë nierëzitë këte të pa-çimueshimenë dhunëtin' e Perëndisë që ban me dalunë ujë të këthiellëtë prej shqembesh gurit!

Ani mbas pak koheje erthnë Amalikëtë me luftuem kundër Israelit. Moiseu dërgoi Ioshuanë kundër atyneve, edhe ai vetë vote e ndenji ndë majë të një kodre, edhe shtrini duertë te Perëndia e falei. Edhe Moiseu sa mbante duertë hapëtë përpietë, Israelitët mundinë; por kur lishonte ai duertë tatpietë, Amalikëtë mundinë. Atëherë Aaroni edhe Huri i mbajinë duertë Moiseut për mos me u lodhunë, edhe kështu Israelitëtë mundën Amalikëtë.

Por tashti duhetë me diftuem, si gjinte Moiseu udhënë ndëpër shkretinë? Reja edhe ziarmi që shkante përpara Israelitëvet kur shtyrën Detin' e Kuq nukë pat ndalunë kurrë; edhe Perëndia i hiqte udhënë popullit gjithë monë, sepse ditënë printe përpara atyne një shtyllë reje, edhe natënë një shtyllë ziarmi.

31. Të dhanët' e Ligjësë. 1491 P. K.

Mbë të katërtinë muej mbassi iknë prej Egjyptit, populli i Israelit erth ndë shkretinë të malit Sinait. Nd'ato fusha të bukura plot me bar të ngjomë ndë rrazë të këti mali, aty ata ndejtinë një vit të tanë bashkë me grigjënat. Atë vit vunë ndë rregullë farat' e fëmijët' Israelit; numëruenë popullinë; edhe vunë mbi ata krenë e të parë e gjyqëtarë. Numëri i nierëzëvet Israelit ishte afër gjashtë qind mij, edhe numëri tanë bashkë me grat e me dielmt do të kishte pasë qenun' afër tre miliuj. Këtu Perëndia u dha atyne ligjënë, si kishinë me punuem e si kishinë me bamë ndë jetët t'atyne; edhe këtu Israelitët' u vunë veç, që të jenë për popullin' e Perëndisë.

Israelitëtë porsa ngulnë ushtërin' aty, Moiseu hipi ndë mal të Sinait. Edhe Zoti i tha ati: “Letë bahetë gati *populli* për të tretënë ditë, sepse të tretënë ditë Zoti ka me sdripunë mbë mal të Sinait, përpara gjithë popullit, edhe ke me vumë kufi për qark popullit, sepse kush t'i përkasi malit, ka me u vramë kreit”. (Të dalë. 19.. 10-13.)

Kur erdhi e treta ditë, mali u mbëlue me re të danduna, edhe gjimojshinë bumbullima e shkrepëtina, e një zan' i math trumbetë. Edhe gjithë mali i Sinait ishte plot me tym, edhe zani i trumbetësë sa vinte, gërthiste ma fort. Moiseu ndejti ndë malt përpara Perëndisë, edhe gjithë populli ndejti përposh me petëka të pastra, tue u frikun' e tue u dridhunë.

Të dhet' Urdhënimetë.

Edhe Perëndia foli gjithë këto fjalë, tue thanë:

Una *jam* Zoti Perëndia yt, qi të kam nxierrë prei dheut Egjyptit, prei shtëpisë shërbesësë.

1. Mos kesh të tierë perëndina, veç meje.

2. Mos baish për vetëhenë tande idhull, as të përgjaitunë ndonji *gjaje* qi *ashtë* nalt ndë qiell, a qi *ashtë* poshtë ndë dhet, a qi *ashtë* ndër ujënat përposh dheut, mos i adhurojsh, as t'u lutesh, sepse unë Zoti Perëndia yt *jam* Perëndi zellëtar, qi shpaguej fajet' e atënavet mbi dielmt, deri mbë të tretin' edhe të katërtin**ëbres** atyneve qi më kanë nëni, edhe baj përdëllim mbë mijëna *brezash* atyneve qi më duenë, edhe ruein' urdhënimet' e mia.

3. Mos marrish emënin' e Zotit Perëndisë tand mbë të kotë; sepse Zoti s'ka me nxierrë pa faj atë qi merr emënin' e ati mbë të kotë.

4. Kuito ditën' e Sabbatit (pushimit), për me shenjtënuem atë. Gjashtë ditt puno, edhe ban gjithë punët' e tua, por e shtatta ditë*ashtë* Sabbat i Zotit Perëndisë tand;*nd'atë ditë* mos bajsh as ndonji punë, as ti, as yt-bir, as jot-bijë, *as* shërbëtori yt, as shërbëtoreja jote, as bagëtia jote, as i hueji yt, qi *ashtë* përmbrenda dyersh tua, sepse *për* gjashtë ditt Zoti bani qiellin' edhe dhenë, detin', edhe gjithë sa *janë* nd'ato, edhe të shtattënë ditë pushoi, përandai Zoti bekoi ditën' e Sabbatit, edhe e shentënoi.

5. Ndero tët-at' e tët-amë, qi të bahesh jetë-gjatë mbi dhet, qi të ep Zoti Perëndia yt.

6. Mos vrasish.

7. Mos kurvënoish.

8. Mos viedhish.

9. Mos baish dëshmi mbë rrenë kundrë të afërmit tand.

10. Mos dëshëroish shtëpin' e të afërmit tand, mos dëshëroish gruen' e të afërmit tand, as shërbëtorin' e ati, as shërbëtoren' e ati, as kan' e ati, as gomarin' e ati, as qish do gja qi *asht'* e të afërmit tand. (Të dalë. 20.. 1-17.)

Edhe gjithë populli pa shkrepëtinat', edhe malinë tue nxierrë tym, edhe ndëgjuenë bumbullimatë, edhe zanin' e trumbetësë; edhe ata kur panë, u shtëmagën, edhe ndejtnë lark. Edhe i thanë Moiseut: "Ti na fole neve, edhe na kemi me të ndëgjuem, edhe letë mos na flasi Perëndia, qi të mos vdesimë". (Të dalë. 20.. 10.) Edhe Zoti i tha Moiseut: "Paçinë një të tillë zemërë, qi të më kenë frikë e të ruejn' urdhënimet' e mia, qi të bahetë mirë për ata, edhe për dielmt e atyne për gjithë monë".

Edhe Moiseu hipi ndë majë të malit ndë miedis të revet, edhe ndejti atie katër-dhetë ditt e katër-dhetë net. Edhe Zoti si mbaroi të folunitë me Moisenë, i dha dy rrasa të gurit për dhiatë, shkruem me gishtin' e Perëndisë.

Ani Moiseu sdripi prei malit, tue bartunë n'dorë dy rrasat' e dhiatësë, qi i pat shkruem Perëndia. Por mier, se qish pa Moiseu, kur erth afër ushtërisë! Populli kishte bamë një figurë viçi, edhe ishinë tue karcyem rreth e rrotull ati me lodra e me kankë. Atëherë Moiseu u zemëru fort, edhe hodhi tej rrasat' e gurit prei duersh, edhe u thyenë rëposh malit. Edhe ai i tha Aaronit: "Qish të bani tyi kyi popullë, kaqi sa të bijesh mbi ata një faj të math? Edhe Aaroni i tha: "Letë mos ndizetë zemërimi i t'em-zot: ti e ngjef popullinë, se ka ranë ndë të keqet, sepse më thanë: Na ban perëndina, qi të prijnë përpara nesh, sepse kyi Moiseu, ai nieriu qi na nxuer prei dheut Egjyptit, nukë dimë se qish u ba; edhe un' u thash atyne: "Kush të ket' ar, le ta hieki, edhe ata ma dhanë; atëherë un'e hodha ndë ziarrm, edhe duel kyi viç". (Të dalë. 32.. 19-24.)

Edhe Moiseu "muer viçinë qi patnë bamë, edhe e doq ndë ziarrm, edhe e thërmoi edhe e bani pluhunë, edhe e hodhi nd'ujë, edhe ua dha të bijvet Israelit me e pimë". Edhe

Moiseu i tha Perëndisë: “Qyi popullë ka bamë një faj të math, edhe banë për vetëhe t’atyne perëndina t’artë, por tashti nd’ua ndëjefsh atyne fajinë? - por ndë mos, të lutem,shuei-më prei biblësë s’ate qi shkrove”. Edhe Zoti i tha Moiseut: “Kush të ketë fëjyem kundrë meje, këte kam me e shuem prei biblësë s’eme, përandai tashti ec, u difto udhënë popullit atie ku të thashë: qe engjulli em tedo të prijë përpara teje, por ndë ditët të shpagimit t’em, kam me ua shpaguem atyne fajinë mbi ata.” (Të dalë. 32.. 20, 31-34.) “Edhe Zoti i tha Moiseut: Pre për vetëvetëhenë dy rrasa të gurta, porsì të paratë, edhe kam me shkruem mbi rrasat ato fjalëtë qi ishinë mbë rrasat të para qi theve; edhe bahu gati ndë mëngjes, edhe hip ndë mëngjes mbë mal të Sinait, edhe rri atie përpara meje ndë majë të malit”. (Të dalë. 34.. 1,2.)

Kështu Moiseu qe për-së-ri katër-dhetë ditt e katër-dhetë net bashkë me Zotinë ndë malt, edhe gjith’ atë kohë ai as hagër as piu. Edhe Zoti shkroi mbi dy rrasat fjalët’ e dhiatësë – dhet’ urdhënimetë.

32. Ligja qytetore. 1491 P. K.

Perëndia kur shpëtoi popullin’ e Israelit prei Faraonit, edhe i nxuer prei Egjyptit, prei dheut shërbesësë, ati i pëlqeu të jet’ ai vetë mbëreti i atyne, edhe u dha atyne një ligjë si duhei për ata, për me rregulluem punët’ e vepërat’ e jetës’ atyne. Ligja, ndërmiet të tiera punësh, u mësonte nierëzëvet si me rueitunë jetën’ e korpin’ e gjanë, u mësonte detyrënë burravet e gravet, përindvet e dielmvet, zotënivet e shërbëtorëvet, u mësonte Israelitëvet të ngranët’ e të veshunitë, u mësonte si të punojninë dhenë, edhe si t’i mbajninë kafshat’ e gjalla.

Do të zajë shumë vend ndë këte libër të vogëlë me diftuem për gjithë punët e kësai ligje qi shkrunte, por kaqi të turpishim e të mençim e të dreitë ishin’ ata ndë punët, edhe kaqi fort daishin’ ata prei ligjash atyne të tierëvet kombevet vietër, qi Moiseu kishte arrësue me i thanë popullit: “Cilli komp ashtë kaqi i madh, qi ka urdhëna e gjyqe të dreita, porsì gjithë këjo ligjë, qi po u ve përpara jush sot?” (Ligj’ e dytë 4.. 8.)

33. Ligja e lutëjesë.

Të vërtetëtë lutësit’ e Perëndisë, çë kurë se ra poshtë i pari përindi ynë, e kishinë pasunë zakon gjithë monë me bamë kurban për fajet e atyne, edhe për shpëresënë qi kishinë mbë përdëllim të Perëndisë, me anë të Shëlbuesit qi u kishte zotuem atyne. Ata e baishinë këte me urdhënë të Perëndisë, por na nuk’ e gjeimë shkruem kundi, se kishinë pasë qenë urdhënuem kohëna e vende veç-anë për kurbanet. Mbë qish do vend qi rrijshin’ e punojshinë, atie ngrifinë therore për Perëndinë, edhe bajshinë kurban, edhe Perëndisë i pëlqente besa e atyne. I ati fëmijvet bante kurban për vetë-vetëhen’ edhe për fëmijt e vet, sikundrë edhe fëmijtë kur doishinë, mundeshinë me bamë kurban për vetëvetëhenë, porsikur pat bam’edhe Abeli, kur ishte gjallë Adami.

Por tashti populli i Perëndisë qi kishte për të qenunë një komp i damë veç, ndënë një gurvorni të re, Perëndia desh me bamë ligjë, për me vumë ndë rregullë kurbanët’ edhe dhunëtit’ e tiera qi kishinë për me prumë. Fara e Leviut, prei të cilësë kishte dalë Moiseu, u vu veç prei farash tiera, edhe kësai fare iu dhanë të tiera punë e të tiera shërbime për me bamë. Të bijt’ e Moiseut nukë muernë as ndonji punë për me bamë veç prei të tierash

fara. Por Aaronit të vëllait, edhe të bijvet ati, iu dha priftënia, edhe prei farësë Leviut dilshinë mieshtërat' e miekësit' e krenët' e popullit.

Aaroni vetë u vojue për krye-prift, edhe u vesh me petëka priftënie, edhe u ndërtue një tendë e bukurë për me i u falunë Perëndisë. Ndë arkë t'artë, qi ishte vumë mbrenda ndë kamare të tendësë, qi thohei Shin-vendi, ishinë vumë të dy rrasat' e gurit, qi kishte shkruem Perëndia ligjën' e vet mbi ato. Ndë kamaret përjashta tendësë, qi thohei Vendi-mirë, krye-prifti binte qem bashkë me të faluna përditë përpara Perëndisë. Rreth e rrotullë tendës' ishte një oborr i math, ndë təcillin' ishte theroreja qi digjeshinë kurbanët' e dhunëtitë, këtu priftënitë bijshinë kurbanëtë, edhe aty vetëmë mundeshinë me u bamë kurbanëtë.

Për gjithë mëngjesie e për gjithë mbramie bahei kurban një qengj, edhe për të shëtunë bahei dy herë aqi. Sepse për qish-do dial' qi të lente ndë Israelt' do t'i baheshinë dy kurbane Perëndisë- një kurban për të diegunë, edhe një kurban për faj. Për qish-do të kromosunë qi të shëndoshei, prifti do të bante kurban dy qengja, por ndë ishinë fort të vobegë, së paku do të bajshinë kurban dy zoq turtujsh. Për qish-do faj qi bahei pa ditunë, do të bahei një kurban për faj, mbas fuqisë qi të kishte ai nieriu, qi bani fajinë. Për qish-do faj qi bahei me të ditunë vetë, e për qish-do faj të tierësh qi nuk' i diftonte, e për të tiera faje kundër ligjësë lutëjesë, kishte për me u bamë një kurban. Përveç këtyne, do të baheshinë kurbane kafshash të gjalla për dialin' e parë qi lente: edhe do të baheshinë të tierë kurbane për ditt feste e për ditt me shenjë. Kaqi sa numëri i kurbanëve qi baheshinë mbi therorenë ishte fort i math. Ç'farë të pamë të frikëshim do të pasë qenunë! Ç'mendime të frikëshime do t'i vijinë ndër mend nieriu! Vall' i pëlqente Perëndisë vrasëja e këtyne kafshave të gjalla? Mundej gjaku i kafshavet gjalla me hiekunë fajet' e nierëzëvet? A nuk' e merrte me mend këte ndonji Iudë i feeshim? Por me këto kurbane Perëndia diftonte mëninë qi kishte për fajinë, edhe nevojën' e shpërblimit, për me u falunë fajetë. Perëndia diftonte dreitënin' e vet se nukë linte faj pa e munduem; edhe përdëlliminë qi kishte për me kursyem shpirtënatë me kurbanet e të tierëvet.

Këndo, o dialthi em i dashunë, Letërënë mbë Hebrejt, edhe ke me pamë, se ligja e lutëjes' ishte "një hije punësh të mira qi kishinë për të ardhunë"; edhe ke me e gjetunë shpërfaqunë mirë, se si të shenjtënueshimitë nierëzit' e moçim vejshin' ore me anë të kurbanëve e me anë të ligjësë lutëjesë për të lavdueshiminë Shpërblimtar, Krye-priftin' e popullit vet, Qengjin' e Perëndisë, i cilli kishte për me ngritunë fajetë me kurbanin' e vetëvetëhesë.

Këtu ashtë bekimi qi i dha popullit prifti Aaron, edhe të bijt' e ati:

“Zoti të bekoft' e të rуетë:

Zoti ndrittë faqen' e vet mbi tyi, e të përdëlleftë:

Zoti ngritë syt' e vet mbi tyi, e të dhashtë paqtimë”.

Tri herë ndë vit kishinë festa të mëdha, ndër ato ditt gjithë mashkujtë duhei me ardhunë. Festa e Pashkësë, për me përmendunë të ikunitë prei Egjyptit, - festa e Pentekostësë, për me përmendunë ligjënë qi u dha ndë mal të Sinait, - edhe festa e tendavet. Këto tri festa zeishinë n'gojë edhe të punuemit' e dheut, mbassi ngulnë ndë Hanaan. Për Pashkëdo të viheshinë mbi therorenë dorëza kallish elbi qi piqeshinë ma përpara, sepse dita e kësaj feste binte ndë kohë të korrunit elbit. Mbasandai bije e Madheja Dit' e Ndëjesësë mbë dhetë ditt të shtattit muej. (Të Madhenë Ditën' e Ndëjesësë krye-prifti do të hynte ndë Shin-vendinë me derdhunë gjak kurbanin për fajet e veta edhe për fajet e popullit; me këte diftonte të vetëmen' udhën' e shpëtimi me anë të

gjakut Krishtit qi kishte për të ardhunë.) Festa e Pentekostesë qjuhei festa e së filluemesë të korrunit, sepse atëherë mbarohei të korrunit' e elbit, edhe fillonte të korrunit' e grunit. Edhe së mbrapëni ishte festa e Tendavet mbë katër-mbë-dhetë ditt të shtattit muej, e cila ishte edhe festa e të falunit nders mbas të vielunit. Ndër ditt të festavet nukë pushoishinë punëtë, veç të parën' edhe të mbrapëmenë ditën' e festës punoishinë. Iudejtë mbanë këto festa deri mbë këte ditë sot. Këto festa e këto urdhënime të ligjësë i kishte vumë Perëndia qi të dante populli i Israelit prei popujsh tierë, si një popull' i shenjtënueshim, edhe si një kishë e Perëndisë qi ishte ndë botët; edhe për me diftuem me formë e me shëmbëllëtyrë punën' e Shpërblimtarit hyjënueshim, edhe laftin' edhe bekimin e ungjillit.

34. Mali i Sinait edhe Shkretina.

Shkretina qi rrijshin' Israelitëtë nd'atë kohë nuk' ishte një fushë me ranë, por ishte një vend me shqembe gurësh, e me male, e një vend i thatë, por mbë disa vende kishte edhe fusha të bukura me bar të ngjomë. Hunda e malit Sinait hyn ndërmiet dy grykavet Detit Kuq, edhe asht' afër dy qind mila i gjatë, e një qind e pesë-dhetë mila i gjanë. Prei anësë borësë vendi asht' i ulët' e shesh, por prei anësë mies-ditësë ka shumë male të mëdhej; edhe disa male janë nandë mij kambë të naltë. Gjithë kundi ashtë shkretinë, bar i ngjomë, e dru gjindenë mbë pak vende, atie ku rriedhinë kronje e purroj, edhe atie mbëlidhenë barit' e udhëtarëtë. Sot mbë këte ditë nukë gjindenë ma tepërë se gjashtë mij vetë ndër këto vende, por njëherë moti mundetë me pasë qenunë ma tepërë.

As ndonji mali tashti nuk' i thonë Sina e Horeb, edhe nukë dihetë me të vërtet cillit mal i kanë pasë thanë Sina njëherë mnoti. Shumë nierës kuitojnë se asht' ai mali qi e ka emëninë sot Sebel Musa, a Ras-es-Sufsafi njanësë majësë malit, edhe Horeb i thoshin' asai faqesë malit qi ngrihetë dreitë përpjetë një mij e pesë qind kambë. Ndë rrazë të këti malit asht' edhe një fushë, aty ku do të kenë qenë mbledhun' Israelitëtë për me ndëgjuem zanin' e Perëndisë, edhe prei andyi do të kenë pasë pamë vetëtimat' e shkrepëtinatë ndë majë të malit. Por shumë nierës të diçim qi i kanë kërkuem ato vende, kuitojnë se mali i Sinait do të ketë pasë qenun' ai mali qi i thonë sot Sebel Serbal, i cilli duketë të jetë me të vërtet mbas shkrojash qi këndoimë, edhe maja e këti mali ashtë plot me shkroja të vietëra ndëpër gurët.

Rrazat' e këtyne malevet janë plot me shkroja të vietëra shkruem ndëpër gurët e ndëpër shqembet, edhe tue bam' udhë ndërmiet këtyne maleve, gjithë kundi do të shofish këso shkrojash, përandai i thonë një vendi aty Vadi Mokatteb, qi do me thanë Pyll i Shkruem. Këtu ashtë një figurë me aso shkrojash. Disa nierës të diçim besojnë se i kanë pasë shkruem Israelitëtë, kur rrijshinë ndëpër shkretinat, edhe kuitojnë se kanë muftunë me këthyem ato shkroja, por disa të tierë nukë zanë besë, por thonë se i kanë shkruem Nabatheanëtë, një farë gjindie prei Arabie, qi kanë pasë qenunë katër qind viet mbas Krishtit. Por ndonëse këto mendime janë damë dysh, mundemi me thanë, se i kanë pasë shkruem Israelitëtë.

Sa mërekulli e madhe do të ketë pasë qenun' atëherë, kur ka pasë ndenjunë kaqi viet një komp i math ndërmiet këtyne maleve, tue ngranë bukë prei qiellit, e tue pimë ujë prei gurit, e tue u hiekun' udhënë një shtyllë reje ditën', e një shtyllë ziarmi natën! Pa ndëgjoni tashti këto dy urata qi thoshte Moiseu, kur ngrihei nalt reja, edhe populli fillonte me bam' udhë:

“Ngreu, o Zot, edhe u përdafshin’ anëmiqt’ e tu, edhe ikshinë prei faqesë s’ate ata qi të kanë mëni tyi!”.

edhe kur ulei reja, edhe populli rrinte me u praitunë, ai thoshte:

“Këthehu, o Zot, mbë shumë mij vetë të Israelit!” (Numër. 10.. 35, 36.)

35. Vorret’ e atyne qi dëshëruenë të ngrana. 1490 P. K.

Israelitëtë mbassi ndejtnë një vit afër malit Sinait, edhe festuenë ditën’ e vitit qi patnë shpëtuem prei shërbëtyrës’ Egjyptit, shtylla e resë u ngrit përpjetë prei tendësë deshmimit, edhe populli ishte tue u bamë gati për të ikunë. Atëherë gjithë populli gëzohei, sepse kishinë për me votunë ndë një vend qi rrithte qjumësht’ (t’ambël’) e mialtë. Por koditnë disa punë të tiera ndërmiyet këtyne.

Israelitëtë porsa banë tri ditt udhë, edhe u ftof zemëra atyne. Gjindia dëshëronte me ngranë gjellë të tiera; ata qjaishin’ e thoshinë: “Kush do të na api mish me ngranë? Bijëmë ndër mend peshqitë, qi haishimë dhunëti nd’Egjypt, e trangujt’ e piepënit’ e purrejt’ e qepët’ e hudhratë, por tashti na u tha shpirti: s’kemi *tietërë gja* ndër syt t’anë, veç këte manna”. (Numër. 11.. 4-6.) Edhe Zoti i tha popullit: “Shenjtenoni vetëhetë për nesërë, edhe keni me ngranë mish: - s’keni me ngranë një ditë, as dy ditt, as pesë ditt, as dhetë ditt, as një-zet ditt, *por keni me ngranë* një muej të tanë, deri sa t’u dali për hundësh, e t’u ndyhetë, sepse nuk’ e zutë për gja Zotinë qi ashtë ndërmiyet jush, por qjatë përpara ati, tue thanë: Përse të ikimë prei Egjyptit? Edhe Moiseu tha: “Populli qi jam unë ndërmiyet atyne janë gjashtë qind mij kamësorë, edhe ti thue, se dot’u ap atyne mish, për me ngranë një muej të tanë”. “Edhe Zoti i tha Moiseut: Mos u vogëlue dorë e Zotit?” (Numër. 11.. 18-23.) Kështu Moiseu përbëloth të bijt’ e Israelit.

“Edhe fryni një erë prei Zotit, edhe pru shkurtëza kah deti, edhe i hodhi ndë ushtërit *qi ishte* afër një dit’ udhë mbë-kët’anë, e një dit udhë mb’-at’anë, rreth e rrotull ushtërisë; edhe ishin’ afër dy kutë përmbi faqe të dheut. Edhe u ngritnë gjithë populli, gjith’ atë dit’ e gjith’ atë natë, edhe gjithë ditënë tietërë, edhe mbëlothnë shkurtëzatë. Edhe kur kishinë mishinë ndër dhambët pa përtypunë, u ndes zemërimi i Zotit kundër popullit, edhe Zoti i lishoi popullit një plagë fort të madhe”. (Numër. 11.. 31-34.) Edhe shumë vetë qi hangrën, vdiqën edhe u vorruen’ aty, përandai ia vun’ emënin’ ati vendi “Vorret’ e atyne qi dëshëruenë të ngrana”.

36. Përgjoisitë. 1490 P. K.

Kur erth populli ndë shkretinët të Paranit, Moiseu dërgoi nierëz me përgjuem vendin’ e Hanaanit, - ka një burr prei qish-do fare. Këta shkuenë për miedis të dheut prei anësë borësë deri mb’anë të mies-ditësë. Edhe ishte kur kishinë zanë fillë me u piekunë rrushtë; edhe ata këputnë një hardhi me pupa rrushi, edhe e ngritnë dy vetë mbë kraha varunë mbë stap; prunë me vetëhe edhe shegë e fiq e të tiera pemë t’ati vendi. Mbas katër-dhetë ditç ata erthnë prap ndë ushtëri, edhe thanë: “Voitëm nd’atë vend qi na dërgove, edhe ashtë me të vërtet *nji* dhe qi rrieth qjumësht e mialtë, edhe qe pema e ati *vendi*, por populli, qi rri nd’atë dhe, asht’ i fortë, edhe qytetetë rrethuem me mur janë fort të mëdha. Edhe atie pam gjigandëtë, të bijt’ e Anakut, edhe na dukeshim ndër sy *t’atyne* porsi karcaleca, edhe ata kështu na shifshinë neve”. (Numër. 13.. 27, 28, 33.)

Edhe gjithë përmbëledhia ngriti zanin' e bërtiti, edhe populli qjau gjith' atë natë. Edhe gjithë të bijt' e Israelit murmuroishinë kundër Moiseut e kundër Aaronit, edhe gjithë përmbëledhia u tha atyne: Të donte Zoti, të kishim vdekunë nd'Egjypt! A të detë Zoti, të vdesimë ndë këte shkretinë! E përse na pru Zoti ndë këte dhe qi të bijemë ndënëthikët, e të na rrëmbehenë grat' e dielmtë? Nuk *ashtë* ma mirë për ne të këthehemi nd'Egjypt? Edhe i thoshte niani tietërit: “Letë vemë një të parë, edhe letë këthehemi nd'Egjypt.

Atëherë Moiseu edhe Aaroni ranë me faqe për dhe përpara gjithë përmbëledhiesë të bijvet Israelit. Edhe Ioshuai i biri iNaviut, edhe Halebi i biri Iefunnehut, ata qi përgjuenë vendinë, grisinë petëkat' e veta; edhe i thanë gjithë përmbledhiesë të bijvet Israelit: Ai dheu qi shkuem për me e përgjuem, *ashtë* fort fort një dhe i mirë; ndë na pëlqeftë Zoti, atëherë ka me na prumë nd'atë dhe, edhe ka me na e dhanë atë dhe qi rrieth qjumësht' e mialtë, veç mos ngrini krye kundër Zotit, as mos kini frikë për popullin' e ati dheu, sepse ata janë bukë për ne: mbulesa e atyne u tërhoq sipër atyne, edhe Zoti ashtë bashkë me ne, mos i kini frikë ata. Edhe gjithë përmbëledhia tha t'i vrasinë me gur' ata.

Atëherë u duk lafti i Zotit mbi tendët të deshmimit, edhe mbë gjithë të bijt' e Israelit. Edhe Zoti i tha Moiseut: Deri kurë ka me më zemëruem kyi popullë? Edhe deri kurë s'kanë me më besuem, me gjith' ato shenje qi kam bamë ndë miedis t'atyne? – Sikundrë më keni folunë ndë vesht, kështu me të vërtet kam me u bamë juve: - mishnatë tuei kanë me ranë ndë këte shkretinë, edhe bijtë tuei kanë me u siellë andej e këndej katër-dhetë viet ndë shkretinë”. (Numër.14.. 1-28, 32, 33.)

Kështu pra gjithë populli qi kishte pasë qenunë një-zet vieç, kur duelnë prei Egjyptit, kishinë për të vdekunë ndë shkretinë, përveç Ioshuait e Halebit, edhe të bijt' e Israelit kishinë për të mbetunë ndë shkretinë edhe tri-dhet' e nandë viet.

Ma të shumënë kohë ata kishinë ngulun' ushtërinë ndë shkretinat të Sinait, e ndë shkretinat të Kadeshit, e ndë Paran, atie ku ndejtnë shumë viet. Ata patnë ngulun' ushtërinë mbë një-zet vende, kur ishinë mb' udhë katër-dhetë viet.

37. Murmurimi i Israelit. 1371 P. K.

Por këjo nukë qe e para herë qi ngritnë krye Israelitëte. Nji prei të parish fëmijvet farës Leviut, Korahu, i kushërinë Moiseut, u ba një me Dathanë e me Abiramë, qi ishinë krenët' e farësë Reubenit, edhe ngritnë krye kundër Moiseut e kundër Aaronit. Ata thoshinë për Moisen' e për Aaronë se janë madhështorë, edhe kërkoshinë prei atyne gjithë përmbledhia të ketë piesë nd'urdhën' e ndë priftëni. Edhe Moiseu tha: Ecëni nesërë me qeminë tuei përpara Zotit, edhe zoti do të diftojë atë qi të ketë sgjedhunë.

Edhe Korahu përmbëlodhi gjithë popullinë përpara tendësë. Edhe Moiseu i tha popullit: “Dahi përnjiherë prei tendavet këtyne nierëzëve të pa-besë, edhe mos i prekni as ndonji gjaje qi ashtë' e atyne, qi tëmos hupni ndë miedis të fajevet atyne”. (Numër. 16..26.) Edhe u hap dheu, e përpini Korahun' e Dathan' e Abiramë, edhe gjith' ata qi ishinë bashkë me ata: “edhe duel' ziarrm prei Zotit, edhe hangër të dy qint e pesë-dhetë vetëtë qi prunë qeminë”. (Numër. 16.. 35.) Por me gjithë këte, populli murmuronte kundër Moiseut e kundër Aaronit, edhe i përfllisinë se këta banë me u vram' ata nierës. Atëherë Zoti i lishoi popullit një plagë; edhe vdiqën katër-mbë-dhetë mij e shtatë qind vetë.

Populli s'kishte ujë ndë Kadesh; edhe ata u zunë me Moisenë. Edhe Zoti tha: “Merr shkopin’, edhe thirr bashkë përmbëledhienë, ti edhe Aaroni yt-vëlla, edhe foli gurit përpara atyne, edhe ka me dhan’ ujënat’ e vet. – Edhe Moiseu e Aaroni thërritnë bashkë përmbëledhienë përpara gurit, edhe u tha atyne: “Pa ndëgjoni tashti, ju o të pa-bindunë: t’u nxierrimë juve ujë prej këtij guri; edhe Moiseu ngriti dorën’ e i ra gurit dy herë me shkopinë, edhe dël shumë ujë, edhe piu përmbëledhia edhe kafshat’ e gjalla. Edhe Zoti i tha Moiseut e Aarontit: Sepse nukë më besuetë, qi të më shënjtënoni përpara Israelit, përandai ju s’keni me prumë këte përmbëledhie nd’atë dhe qi u dhash’ atyne”. (Numër. 20.. 7-13.) Ati vendi ia vun’ emëninë Meribah, qi do me thanë, ujët’ e të përbuzunit.

38. Gjarpëni i ramtë. 1452 P. K.

Mbë të katër-dhettinë vit, kur ishte tue bam’ udhë populli përquark dheut Edomitëvet, populli murmuroi për-së-ri e tha: “S’ka buk e s’ka ujë, edhe shpirtit tynë i ndyhetë prej kësai buke të letë (të mannësë). Edhe Zoti dërgoi gjarpij flake mbi popullinë, edhe shumë popullë prej Israelit vdiq. Edhe populli erthnë te Moiseu e i thanë: Fëjyem sepse folëm kundrë Zotit edhe kundrë teje, lut-i-u Zotit të ngrejë gjarpijtë prej resh. Edhe Moiseu u lut për popullinë. Edhe Zoti i tha Moiseut: “Ban për vetëhenë tande një gjarpënë flake, edhe ven-e atë mbi drut, edhe cillinë ta kapshojëgjarpëni, edhe të shtierë sytë mb’atë, ka me rruem. Edhe Moiseu bani një gjarpënë të ramtë, edhe e vuni mbi drut, edhe gjarpëni kur kapshonte ndonji, edhe kyi shtinte sytë mbi gjarpënin’ e ramtë, rronte”. (Numër. 21.. 5-9.)

Kur qe ndë dhet Zoti ynë Iesu Krishti, e diftoi hapëtë punën’ e këti gjarpëni, se u ba për shenjë për vdekën’ e vetëhesë ndë kryqt, si Shëlbuesi i nierëzëvet. Edhe ai tha: “Porsi Moiseu qi ngriti nalt gjarpëninë ndë shkretinët, kështu duhetë me u ngritunë nalt edhe i bir’ i nierit për mos me u vdierrë gjithë-kush t’i besojë, por të ketë jetë të pa-sosëme”. (Gjionni. 3.. 14-15.)

39. Vdeka e Aarontit. – Ballaami. 1452 P. K.

Mbë të mbaruemit të katër-dhetë vietvet filluenë me pushtuem Hanaanë. Israelitëtë prishnë Aradin’ a mbëretin’ e Hanaanit ndë Hormah, afër Beershebasë.

Tue shkuem ma tutie prej anësë borësë, edhe qerthulluem gjithë dhen’ e Edomit e të Moabit, kur erth përmbëledhia ndë mal të Horit, ndë dhe të Edomit, Zoti urdhënoi Moisenë me prumë ndë majë të malit Aarone edhe të birin’ e ati Eleazarinë, sepse atie Aaroni kishte për të vdekunë për fajinë qi bani ndë Meribah. Kështu pra të tre vetëtë hipnë bashkë. Edhe Moiseu mbassi i sveshi petëkat’ e priftënisë të vëllait, edhe ia veshi Eleazarit, Aaroni vdiq atie. Edhe gjithë shtëpia e Israelit mbaitnë zi tri-dhetë ditt për Aarone. Kështu Aaroni vdiq si nieri qi qe, por si prift nukë vdiq, edhe për këte ai ishte një shëmbëllëtyr’ e Messisë, qi ashtë prift ndë jetët të jetëvet.

Israelitëtë vranë Sihonë, mbëretin’ e Amoritëvet, edhe Ogunë, mbëretin’ e Bashanit, edhe ata ngulnë ushtërinë ndë fushat të Moabit e ndëpër buzat të Iordanit. Por Ballaku, mbëreti i Moabitëvet, dërgoi nierës te një magjistar ndë Mesopotami, qi e kishtë emëninë Ballaam, me i thanë: “Ec e më mallëko këte popullë; sepse ata janë shumë ma të fortë se unë”. Ballaku i dërgoi nierës për-së-ri Ballaamit; edhe i dërgoi nierës ma të mëdhej se të parëtë, edhe iu zotue Ballaamit t’i ipte shumë dhunëti. Tashti Ballaami e dinte fort mirë,

se s'donte Perëndia me votun' atie; sepse Zoti i pat thanë ati me bekuem Israelinë, por Ballaami donte me ardhunë, për dhunëtitë qi i kishte zotuem Ballaku; edhe Perëndia e la atë me votunë. Edhe engjull' i Zotit i duel përpara mb'udhë, edhe gomareja kur pa engjullin' e Zotit me një shpatë n'dorë, u këthye prapë prei udhësë, e s'donte me ecunë. Ballaami nuk' e shifte engjullinë, por ngiste gomarenë me ecunë; atëherë gomareja ra mbë gjunjë, por Ballaami ma fort e ngiste me ecunë. Atëherë Zoti i çeli gojënë gomaresë, edhe ajo foli me gojë porsinieri: "Qish të kam bam' unë tyi qi më rref?" Atëherë Zoti i çeli sytë Ballaamit edhe pa engjullinë. Edhe engjulli i tha ati: "Shko bashkë me nierëzit; por qish të thom tyi, atë ke me folunë". (Numër. 22.. 5-35.)

Edhe Ballaami erth te Ballaku, edhe bani kurban bashkë me atë mbë një vend të naltë; atëherë ai zuni me folun' e tha: "Qysh të mallëkoj atë qi s'mallëkon Perëndia? Aqysh të nem atë qi s'nemi Zoti? Qe te jam urdhënuem me bekuem, edhe e ka bekuem, edhe unë s'mundem me e këthyem". Edhe ai i bekoi ata tri herë. Edhe Ballaku i tha Ballaamit: "Unë të thirra me mallëkuem anëmiqt' e mi, edhe ti qe tek i bekove ata tri herë deri tashti. Unë thashë se kam për të nderuem tyi me ndere, por qe Zoti te të ka lanë mbrapa prei nderit". (Numër. 24.. 10, 11.)

Edhe Ballaami u këthye prap ndë dhe të vet. Por ai i mësoi Moabitët' e Midianitëtë me bamë popullin' e Israelit të fëjejë, tue i thërritun' ata ndër festa idhullatrie, e mbë të tiera punë të liga; përandai Perëndia u lishoi një plagë, edhe vdiqën shumë vetë.

40. Vdeka e Moiseut. 1451 P. K.

Prei gjith' atyne nierëzëvet qi nxuer Moiseu prei Egjyptit, kur e mbërrinë nd'atë dhe qi u pat zotuem atyne Zoti, vetëmë dy vetë kishinë mbetunë të gjallë, Ioshuai edhe Kalebi, gjith' ata pleqt' e lashtë kishinë vdekunë mb'udhë. Së mbrapëni Zoti i tha Moiseut: "Hip ndë këte mal të Abarimit, ndëmalt Nebo, qi ashtë ndë dhe të Moabit, kundruell Ierihosë, edhe ven ore dhen' e Hanaanit qi po u ap të bijvet Israelit me e pushtuem: - sepse ti s'ke me hymë nd'atë dhe qi po u ap të bijvet Israelit". (Ligj' e Dytë 32.. 49-52. 34.. 4-10.)

Atëherë Moiseu u la shëndet popullit; edhe u pru ndër mend atyne gjithë të mirat' e Perëndisë; e u zu n'gojë atyne gjith' urdhënimet' e ati; bekoi ata qi t'i rueishin', e mallëkoi ata qi t'i prishshinë, ani ma u pru ndër mend atyne atë fjalën' e madhe qi u pat zotuem atyne Perëndia përpara ndë mal të Sinait: "Zoti Perëndia juei ka me u ngritunë juve ndër vëllazënit tuei një Profet porsinieri; ati keni me i ndëgjuem". Por tue ditunë me anë të Shpirtit Perëndisë, se populli kishte me harruem Zotinë, e kishte me ngritunë krye kundrë ati tue shkuem mbas idhullatrisë e tue bamë të tiera faje të mëdha, edhe se kishte për me prumëmbi krye t'atyne zemërimin' e Perëndisë, për punë të dhiatësë qi kishinë për ta prishunë, përandai Moiseu foli këto fjalë të mëdha e fort të bukura, qi gjindenë ndë Ligjë të Dytë, Kaptina 32.

"Mba vesh, o qiell, se kam me folunë,
Edhe ndëgjo, o dhe, fjalët' e gojësë s'eme.
Mësimi em ka me pikuem porsinieri,
Fjala eme ka me sdripunë porsinieri vesa,
Porsinieri shiu i hollë mbi barin' e ngjomë,
Edhe porsinieri pikat' e shiut mbi gjethet e barit,
Sepse kam me lavduem emënin' e Zotit.

Epni madhëni Perëndisë tuei.
Shkambi gurit! Punët' e ati janë të kulluta,
Sepse gjith' udhët' e ati janë gjyqe të dreita.
Perëndia ashtëbesëtar, tek ai s'ka të shtrembëtë,
Ai asht' i dreit' e i mbarë”.

Këjo kank' e mirë ishte një profeci për popullinë qi kishte me ngritunë krye ndë dhe të vet, edhe për mundiminë qi kishte me marrë, edhe së mbrapëni qi kishinë me u shpërdamë ndëpër gjithë kombet, e me u ndiekunë prei gjithë botësë. Ndë rrieshtinë 21 profecon se Israeli ishte për t'u hedhunë tej për shumë kohë, edhe se Perëndia kishte për të sgjedhunë një tietër popullë prei kombevet. Por ndë fund u ep bekim Israelit edhe gjithë botësë. Moiseu u mësoi të bijvet Israelit këte kankë, qi të jetë një dëshmi për Perëndinë kundrë atyneve mbë çdo herë qi të ngreishinë krye; edhe kështu u ka koditun' atyne deri mbë këte ditë të soçime.

Atëherë Moiseu hipi ndë malt edhe vdiq atie; edhe Zoti vorroi atë, edhe askushi nukë di se ku ashtë vorri i ati. Moiseu qe një qind e një-zet vieç plak, kur vdiq.

Moiseu shkroi pesë librat' e para të Dhiatësë Vietërë, qi qjuhenë prei Iudeish Ligja, qi janë ma të vietëra se gjithë historiat' e botësë. Moiseu shkroi edhe 90 psallme, edhe disa nierës kuitojnë se ai ka shkruem edhe librin' e Iobit.

41. Ioshuai, edhe të shkelunit' e Ierihosë. 1451-1426 P. K.

Sikurse Perëndia ka pasë qenunë bashkë me Moisenë, kështu ai mbasandai ishte bashkë me Ioshuanë. Sikurse Moiseu u hoq udhën' Israelitëvet ndëpër Det te Kuq, kështu edhe Ioshuai u hoq udhën atyne ndëpër lum të Iordanit. Ujënata' e lumit u shkëputnë; të ecunit' e lumit ndaloi prei anësë sipërme, edhe ujënat u mbëlthnë porsu mur, deri sa shkoi populli mb'-at-anë lumit.

Por Israelitetë kishinë për të marrë Ierihonë, qi ishte një qytet i fortë. Zoti tha: “Shif, të dhashë n'dorë Ierihon' edhe mbëretin' e asai”. Mbas urdhënit Zotit, priftënitë shkuenë për qark qytetit, tue bartun' arkën' e Dhiatësë, edhe me trumbeta të brinit n'dorë, edhe burrat armatisunë shkojshinë përpara e mbrapa atyneve. Kështu banë gjashtë ditt. Mbë të shtattënë ditë priftënit' u ranë trumbetavet, edhe Ioshuai i tha popullit: “Brohorini, sepse Zoti u dha qytetinë”. (Ioshua 6.. 1-16.) Edhe populli porsa ndëgjoi zanin' e trumbetavet, brohorini me za të madh, edhe ranë muret' e qytetit prei vetiu, edhe ata hynë mbrenda ndë qytet: “edhe shkuenë ndëpër gojë të thikësë gjithë burrat' e grat' e të rijt' e pleqt' e qet' e dhent' e gomarëtë qi ishinë ndë qytet”. (Ioshua 6.. 20, 21.)

Prei këti fati të keq qi i gjeti vendësit' e qytetit Ierihosë, shpëtoi vetëmë një grue bashkë me nierëzit' e vet, Rahaba me t'atin, e me t'amën' e me të vëllazënit e me gjithë nierëzit e shtëpis', e me gjithë qish kishte, sepse ajo mpëshefi dy vetë qi pat dërguem Ioshuai për me përgjuem qytetin' e Ierihosë. Këte ajo e bani, sepse i pat besuem Perëndisë Israelit, edhe iu kishte mbushunë mendia, se ai do të luftonte për popullin e vet, edhe kishte për të mundunë gjith' anëmiqt' e atyne. (Ioshua 6.. 25. 2.. Hebrejt 11.. 13.)

42. Gibeonitët. 1451 P. K.

Mb'ato anë rrijshin' edhe të tierë nierës qi kishinë frikë prei Israelitëvet. Këta erdhën, e lidhën fjalë me Ioshuanë, qi të shpëtojinë prej thikës' Israelitëvet. Ata ishië vendësit' e

Gibeonësë, “Të cillëtë kur ndëgjuenë se qish i bani Ioshuai Ierihos’ e Aisë, banë punë me dinakëni, muernë thasë të vietërë mbi gomarët e vet, rrëshiqa vene të vietër’ e të grisun’ e të thurunë, edhe mbathnë këpucë të vietëra e t’arnueme, edhe veshnë petëka të vietëra, edhe gjithë buka qi kishinë marrë për udhë ishte e thatë edhe e thërrmueme”. (Ioshua 9.. 3-15.) Edhe ata erthnë te Ioshuai, e i thanë se kan’ardhunë prei një dheu të largë, kaqi sa janë grisunë petëkat’ e ashtë thërrmuem buka prei udhësë largë. Edhe ata thanë, se kan’ardhunë me lidhunë fjalë me Ioshuanë e me Israelitët, qi të jenë miq, e të kenë paqtim ndërmiet atyne. Ioshuai i besoi fjalëvet atyne, edhe pa pyetunë Perëndinë, lidhi fjalë me Gibeonitët të kenë paqtim ndërmiet atyne.

Mbas tri diç u muer vesht gënjeshtira. Israelitëtë panë se Gibeonitët’ ishinë fëqinjë, edhe se rrijshinë ndërmiet atyne. Atëherë Ioshuai nukë deshë me i prishun’ ata, sepse u pat dhanë besënë, por u muer atyne qytetet, edhe Gibeonitët’ “i bani me premë dru e me bartun’ ujë për Israelitët e për theroren’ e Zotit”. Edhe kështu ata mbetnë shërbëtorët’ e Israelitëvet bres mbas brezi. (Ioshua 9.. 27.)

43. Të pushtuemit’ e Hanaanitëvet.

Perëndia i ndimonte Ioshuait, deri sa pushtoi e vrau tri-dhet’ e një mbëretën, qi kishinë mbëretënia të vogëla ndë dhe të Hanaanit. Kur u ba një luft i math ndë fushë të Aialonit, dielli edhe hana ndaloi me fjalë të Ioshuait, deri sa Perëndia vrau Amoritëtë me gur rufeje.

Mbas pak vieç Ioshuai pushtoi gjith’ atë dhe, edhe filloi me u damë dhenë të dy-mbë-dhetë faravet Israelit. Farën’ e Reubenit edhe farën’ e Gadit edhe gjymësën’ e farësë Manassehut i nguli mb-at’-anë lumit Iordanit; edhe të tieratë nandë farat’ e gjymësë i nguli ndërmiet Iordanit e detit. Farësë Leviut nuk’ i dha dhe as pak, por i dha qytete për me ndenjünë ndërmiet gjithë faravet tiera. Tenda edhe Shenjtënoreja, bashkë me arkën e Dhiatësë, u vunë ndë Shiloh.

Ioshuai mbassi u ba një qind e dhetë vieç plak, edhe mbaroi gjithë punëtë, mbëloth bashkë gjith’ Israelinë ndë Sheshem, qi t’u linte shëndet, se kishte për të vdekunë. Atëherë ai u pru ndër mend atyne përdëllimin’ e Perëndisë, edhe u tha atyne të jenë besëtarë e të ndëgjueshim. “Kini frikë Zotinë, edhe lutni atë me zemërë të këthiellët’ e të vërtetë. - Edhe ndë mos u pëlqeftë juve me lutunë Zotinë, sgjidhni sot atë qi të doni me lutunë, - por un’ edhe shtëpia em, kemi me lutunë Zotinë”. Atëherë gjithë populli u përgjeq, e tha: “Qoftë lark, të lamë Zotin’ e të lusimë perëndina të tierë!”. (Ioshua 24.. 14-16.)

Ju mund të mendoni keq, për qish punë Zoti urdhënoi Israelitëtë me vramë gjithë’ ato kombe, e me u pushtuem atyne dhen’ e qytetet’ e gjanë qi kishinë. Perëndia bani këte kështu, sepse gjith’ ato kombe kishinë mohuem kreit të vetëmin’ edhe të vërtetinë Perëndi, edhe kishinë bamë perëndina të tierë për vetëhen’ e atyne, të cillët’ i lutshin’ e u shërbeishinë; edhe mbë gjith’ udhët e mbë gjithë punët ishinë bamë kaqi fort të këqij, sa ma s’ mund t’i duronte Perëndia. Mbë të tiera kohëna, Perëndia kur desh me bamë gjyqin’ e dreitë, e me munduem botënë për të këqiat, ai i pat munduem me përmytie uji, porsi ndë kohë të Noesë, e me shi ziarmi, porsi Sodomën’ e Gomorënë; por tashti ai vuni popullin’ e Israelit me shkuem ndëpër gojë të thikësë këta idhullatër, edhe kështu me mbaruem fjalënë qi u pat zotuem atënavet atyne për dhenë qi do t’u epte ndënë pushtet.

44. Gjyqëtarëtë. – Gideoni. 1249 P. K.

Mbassi vdiq Ioshuai, Israelitëtë nukë qindruenë ndë besët. Ata shumë herë votnë mbas perëndinash tierë, do me thanë mbas idhujsh atyne kombevet qi ishinë përçark atyneve. Atëherë Zoti i lishoi n'dorë anëmiqëvet. Edhe sa herë pendoheshinë prei fajesh, Zoti i shpëtonte ata me anë krenësh e gjyqëtarësh qi vinte mbi ata, të cillëtë mbëretënoishinë mbi një farë a mbi shumë fara.

Një herë, Midianitëtë hynë ndë dhe të Hanaanit, edhe prishnë arat' e vëneshtët, e rrëmbyenë gjithë gjan' e gjallë. Shtatë viet kështu baishinë mot për mot, edhe s'gjindei nieri me i përzan' ata. Atëherë Perëndia nxuer Gideoninë, një dial të ri prei farësë Manassehut. “Edhe engjull' i Zotit iu duk ati, e i tha: Zoti ashtë bashkë me ty, o i fortëme fuqi. Edhe Gideoni i tha ati: O zoti em, ndë qoftë Zoti bashkë me ne, përse pra na gjejnë gjithë këto të këqia? Edhe ku *jan'* ato mërekullit' e ati, qi na diftuen' atënitë t'anë? – Edhe Zoti shtiu sytë mb'atë, e tha: “Shko me këte fuqinë tande, edhe ke me shpëtuem Israelinë prei dorësë Midianitëvet: a nukë të kam dërguem tyi unë? Edhe ai i tha ati: O zoti em, me se dota shpëtoj Israelinë? Qe shtëpia eme tek ashtë ma e vobekëta ndërmiat *farësë* Manassehut, edhe unë jam ma i vogëli ndë shtëpi të t'em-et. Edhe Zoti i tha ati: “Por unë jam bashkë me ty, edhe ti ke me u ranë Midianitëvet porsi një burri”. (Gjyqëtarët. 6.. 12-16.)

Atëherë Gideoni rrëzoi poshtë theroren' e idhullit Baall, qi e kishte ngrefun' i ati, edhe preu drut' e pyllit afër theroresë. Këjo ishte një trimëri e madhe për Gideoninë, sepse gjith' ata qi adhuroishin' idhujtë, kërkoshinë me e vram' atë, por i ati Gideonit tha: “Ju doni me marrë shpagim për Baallinë? – ai ndë qoftë perëndi, letë marri shpagim për vetëvetëhenë”.

Por Gideoni lypi një shenjë prei Perëndisë, për me u vërtetuem, se e kishte vumë Zoti për me shpëtuem Israelinë. Ai tha: “Qe unë te do të ve lamshin e leshit ndë lamët: ndë raftë vesa vetëmë mbi lamsh të leshit, edhe gjithë dheu të jet' i thatë, atëherë dota ngjof, se ke me shpëtuem Israelinë me dorënë t'eme”. Edhe kur u ngrit ndë nesëret me natie, “rroku lamshin' e leshit, edhe shtrydhi vesënë prei lamshit leshit *edhe mbushi* një legjen plot me ujë”. Ani Gideoni i lypi Perëndisë edhe një herë tietërë: “Të lutem, letë provoj edhe këte herë lamshin' e leshit: letë bahetë tashti i thatë vetëmë lamshi i leshit, edhe gjithë dheu letë lagetë me vesë”. “Edhe Perëndia kështu bani atë natë: edhe u ba i thatë vetëmë lamshi i leshit, edhe gjithë dheu ishte lagunë me vesë”. (Gjyqëtarët. 6.)

Atëherë Gideoni u ngrit, e mbëloth tri-dhet' e dy mij ushtorë prei farash Israelitëvet. Edhe mbas urdhënit Perëndisë, ai u tha ushtërisë: “Kush të ketë frikë, letë këthehetë prapë, qi të mos u shtierë frikën' edhe të tierëvet”. Me këte fjalë qi foli ai, një-zet e dy mij vetë u këthyenë prapë, e iknë. Edhe Zoti i tha Gideonit: “Ky i popull' ashtë shumë, sdryp-i ata nd'ujët, edhe atie kam me i sgjedhunë për ty”. Kështu ai sdrypi popullinë nd'ujët. Edhe Zoti i tha Gideonit: “Gjithë kush të llapi ujëtë me gjuhën' e vet, porsi qen, ta veshë veç atë, edhe gjithë-kush t'uletë mbë gjunjë për me pimë”. “Edhe numëri i atyne qi llapnë me duert n'gojë, ishinë tre qind burra, por gjithë të tierët' u ulnë me pimë ujë. Edhe Zoti i tha Gideonit: “Me këta tre qind burra qi llapnë ujëtë kam me u shpëtuem juve, edhe kam me të dhanë n'dorë Midianitëtë, por gjithë të tierëtë le t'ikinë gjithë-se-cilli ndë vend të vet”. Kështu Gideoni mbaiti vetëmë tre qind vetë, edhe të tierët' i lishoi me ikunë, qi të mos thonë mbasandai Israelitëtë, se me duert t'ona shpëtuem.

Gideoni dau të tre qind vetëtë tri tufash, edhe gjithë-se kuit i dha ka një hu pishe të ndezunë, vumë mbrenda ndër shtamba balte, edhe ka një trumbetë n'dorë; edhe kështu si u banë gati të gjithë, erthnë ndë mies-natë, pa i pam' ata ushtëria e Midianitëvet, ani zunë me u ranë trumbetavet, për shenjë të luftësë, tue thanë: “Shpata e Zotit, edhe e Gideonit”. Ata kur pan' anëmiqtë me huna pishe te ndriçinë nd'erët, e me uturimin' e trumbetavet, e me zanin' e shtambavet balte tek i thyeshinë, u ngritnë prei gjumit me frikë të madhe, edhe kaqi fort ishinë trubulluem e habitunë, sa kuitoishinë shokët' e vet për anëmiqtë, edhe vritshinë shoku shokun' e vet. Atëherë Israelitëtë sdripnë prei malit Gileadit e ndoqën anëmiqtë, edhe vranë gjithë Midianitëtë, edhe muernë shumë plaçëka. (Gjyqëtarët. 7.. 1-23.)

Gideoni kur u këthye ndë shtëpi të vet, populli doishinë me e bamë mbëret, por ai nukë ndëgjoi, e u tha atyne, se “Zoti ka me qenunë krye mbi ju.” (Gjyqëtarët. 8.. 22, 23.)

45. Rutha. 1322-1312 P. K.

Mbas shumë luftënash qi koditnë, po diftoimë punët' e një shtëpie ndë një katund. Ndë kohë të Gjyqëtarëvet, ishte një shtëpi nd'atë dhe. Një burr kah Bethleema vote bashkë me të shoqenë Naominë edhe me dy të bijt ndë Moabit, edhe nguli atie. Këta të dy të bijtë muernë atie dy gra Moabitesha, Orpahën' edhe Ruthënë. I ati atyne vdiq, ani vdiqën edhe të dy të bijtë; edhe Naomia desh të këthehetë ndë dhe të Israelit porsì një plak' e ve qi ishte; deshën t'i ngjiteshinë mbrapa edhe të dy të rat' e asai. Ajo u tha atyne të rrijinë ndë dhe të vet, edhe kështu Orpaha mbeti, “por Rutha tha: Mos më ngut të la tyi, a të këthehem prapë prei teje, sepse atie ku të veç ti, kam me votun' edhe unë, edhe atie ku të mbesish ti, kam me mbetun' edhe unë: gjindia jote *ashtë*gjindia eme, edhe Perëndia yt ashtë Perëndia em; atie ku të vdesish, kam me vdekun', edhe kam me u vorruem”. (Ruthë 1.. 1-18.)

Kur erth Naomia ndë Bethleemë, mezi e njoftnë gjindia. “Këjo ashtë Naomia? thoshinë *gratë*; edhe ajo u thoshte atyne: Mos më thoni Naomi, (qi do me than' e pëlqyeshime,) por me thoni Mara, (qi do me than' e idhëtë.) – Sepse ika plot *prei këndyi*, edhe Zoti më këtheu shprazëtë”. (Ruthë 1.. 19-22.) Ishte ndë kohë të korrunit elbit, edhe Rutha vote ndëpër arat me mbëledhunë kallëza. Edhe Perëndia kështu pat urdhënuem qi të shkonte ndëpër arët të një të pasuni qi e kishte emëninë Boaz, i cilli ishte fisi i të shoqit Ruthësë qi pat vdekunë. Boazi kur erth nd'arë, pyeti korrësitë, kush ishte ajo. Ani ai erth, e i foli me të mirë Ruthësë, edhe i tha asai: “Unë kam marrë vesht fort mirë, se qish i ke bamë s'at-vieherrë mbas vdekësë t'yt-shoq. Zoti të shpagoftë punën' edhe paga jote qoft' e plotë prei Zotit Perëndisë Israelit, qi erdhe me u mbuluem ndënë fletët t'ati”. Ai u tha dielmvet ta marrinë me të mirë, edhe të lanë të bijënë disa koqe gruni për me i mbëledhun' ajo. (Ruthë 2.. 3-12.)

Rutha i tha se vieherrësë gjithë se qish i tha Boazi. “Edhe Naomia i tha asaj: Ai nieri ashtë fisi ynë prei ma të afërmish fisnavet t'anë, qoftë bekuem Zoti qi nukë la mbë-nj'-anë përdëllimin' e vet prei tégjallësh e prei të vdekunish”. (Ruthë 2.. 19, 20.)

Boazi kur pa ndë gjithë kohë të korrunit, se Rutha ishte një grue e urtë, e desh ate. Por ndër Israelitët ishte një ligjë, kur vdiste ndonji nieri pa lanë bij, duhei me e marrë për grue të venë ma i afërmi fisi i ati. Përandai e viehërra i difton së resë gjithë se si ishte puna, edhe Rutha i ra ndër kambë Boazit, mbas zakonit vendit, edhe ai e muer për grue, mbassi u mbarue të korrunitë.

Këjo Moabitesh' e vorfënë u ba e gjyshëja e mbëretit David, për tëcillinë kemi me shkruem shumë mbasandai. Perëndia i fali asai një dial, qi ia thoshin' emënin' Obed. "Edhe Obedit i leu Iesseu", qi ishte i ati mbëretit David.

Kështu Rutha ka pasë qenunë prei përiç të hyjënueshimit Birit Davit, Zotit Iesu-Krisht, qi Iudejt' e Gjintarët' u banë një me anë të vdekës' ati; edhe përdëllimi i ati u shtri mbë gjith' ata qi i besuen' emënit ati; edhe më anë t'ati kanë me u shpëtuem shumë vetë qi s'kanë të ngjefunë prei gjithë kombesh, e gjindiesh, e popujsh, e gjuhënash.

46. Eliu edhe Samueli. 1171-1095 P. K.

Mbas shumë gjyqëtarësh, Eliu krye-prifti u ba gjyqëtar ndër Israel. Kështu duhei me u bamë gjithë monë mbas ligjësë Moiseut. Tenda ishte ndër Shiloh, edhe Israelitëtë mbëlidheshin' atie për ditë festash. Eliu një ditë pa një grue te po falei mbrenda ndër tendët; ai e pa atë te kishte ngulunë sytë, edhe te po luishinë buzët' e asai; por zani nuk' i ndëgjohei, sepse ajo fliste ndër vetëhe me zemërë të vet. Edhe Eliu kuitoi se ishte deitun' ajo grue. Tue kuituem kështu, Eliu ia bani pa udhë asai gruesë ngratë. Ajo i lutei Perëndisë t'i falte një dial; sepse ajo kishte shumë viet qi ishte martuem, e s'kishte piellë kurrë. Eliu kur e muer vesht këtë prei gruesë, i tha asai: "Shko ndër paqtim, edhe Perëndia i Israelit të faltë qish lypën". Edhe Hanna iku prei andyi, edhe faqenë nuk' e kishte ma të vranëtë, sepse ajo ia çeli zemërënë Perëndisë. Zoti ia ndëgjoji lutien' asai, edhe i fali asai një dial, edhe ia vu emëninë Samuel, qi do me thanë: Lypunë prei Perëndisë. (I. Samuel. 1.. 9-20.)

Mbas disa vietsh, përintë prunë me vetëhe dialinë ndër Shiloh për ditë feste, edhe e ama ia dha n'dorë priftit me i pasunë kudes. Mot për mot, kur vijshin' ata për ditë feste, shifshinë dialinë. Edhe mbas pak kohëje, Perëndia vetë i foli dialit, edhe e bani profet. Të bijt' e krye-priftit, Hofni edhe Finehasi, ishinë fort të prapë e të këqij, të cilëtë ndyeshinë Shin-vendin' e Perëndisë me punë të këqia qi punoishinë. Eliu shumë herë u tha të bijvet, se mbë këtë mëndyrë qi punoishin' ata, i baishinë faj Perëndisë, por ai ishte i butë, e nuk' i shtrëngonte as nuk' i mundonte ata sikundrë duhei me ua bamë, pors i përiç edhe pors i gjyqëtar qi ishte.

Një natë, Zoti thirri: "Samuel". Diali u ngrit e vote te Eliu, sepse kuitoi se e thirri Eliu. Këjo u bë kështu tri herë, atëherë Eliu e muer vesht se ishte Zoti, edhe i tha ati: "Ndë të thërritë për-së-ri, t'i thuesh: Folë, Zot, sepse shërbëtori yt ndëgjon".

Për-së-ri u ndëgjeu zan' i Zotit, tue thirrë: "Samuel, Samuel"; edhe Samueli tha: "Folë, Zot, sepse shërbëtori yt ndëgjon". Atëherë Zoti tha: "Qe unë te kam me bamë një punë ndër Israel, qi kush ta ndëgjojë atë kanë me i uturimë veshëtë. – Kam me bamë kundrë Eliut gjith' ato qi i fola për shtëpin' e ati, sepse i dhashë za ati, se unë kam me gjukuem shtëpin' e ati gjithë monë për paligjëninë, sepse tue ditunë se të bijt' e ati prunë mallëkim mbi vetëvetëhet, e nuk' i përmbëloth ata". (Samuel. 3.. 2-14.)

Ndë nesëret Eliu pyeti Samuelinë: "Qish fjalë të foli *Zoti* tyi? Të lutem, mos pshefish *gja* prei meje". Edhe Samueli i diftoi të gjitha Eliut. Edhe Eliu tha: "Ai *ashtë* Zot: letë bajë qish t'i pëlqejnë syt' e vet".

Fjala e Perëndisë qi foli nukë ra poshtë pa u mbaruem. Mbas pak koheje u ba një luftë. Filistinëtë mundën Israelinë; edhe pleqt' e Israelitëvet ndër vend qi të luftoishinë trimënisht, ata nxuernë ndër ushtërit arkën' e Perëndisë. Dy priftënit' e ri barin' arkënë. Eliu, nandë-dhet' e tetë vieç plak, ndejti ndër derët të qytetit për me marrë vesht se qish

do të bahei. Nji i laim erth me petëka të grisëme, e me faqe të vranëtë. Eliu e pyeti qish u ba ndë luftë. I laimi u përgjeq: “Israeli u thye prej Filistinëvet, të dy bijt’ e tu u vranë; edhe arka e Perëndisë u zu”. Eliu kur ndëgjoi këte, ra mbrapëtë prej vendit, edhe iu këput qafa, e vdiq. (1 Samuel 3.. 17, 18: 4.. 13-18.)

Filistinëtë prun’ arkën’ e Perëndisë ndë Ashdod, edhe e vunë ndë shtëpi të idhullit atyne Dagonit. Të dytënë ditë ndë mëngjes Dagoni u gjind rrëzuem për dhe përpara arkësë, thyem kryet’ e duertë. Atëherë ata prun’ arkën’ e Perëndisë ndë Ekkronë, por edhe atie bani mërekulli të frikëshime. Mbas shtatë muejsh ata këthyenë prapë arkën’ e Perëndisë ndë vend të vet. Por Filistinëtë kishinë ndën’ urdhën’ Israelinë nji-zet viet. Edhe gjith’ atë kohë Israeli hoq keq.

Por Samueli mbassi i pru ata prap te Perëndia i atënavet vet, Perëndia ua bani mbarë atyne, me marrë prap qytetetë qi ua patnë pushtuem Filistinëtë. Samueli vu nji gur për kufi ndë dhe të Filistinëvet, edhe shkroi mbi atë: “Ebenezer”, qi do me thanë: “Deri këtu na ndimoi Zoti”. Samueli urdhënoi me urti e me dreitëni, edhe qe ma i mirë se gjithë gjyqëtarëvet qi patnë urdhënuem ndë Israel.

47. Samueli edhe Sauli. 1095-1079 P. K.

Kur u plak Samueli, u dha urdhënë të bijvet me gjukuem popullinë, por ata ranë mbas lakëmimit, e nuk’ ecën mirë, edhe i prishnë punënë t’atit. Atëherë u mbëllohnë gjithë pleqt’ e faravet Israelit, edhe erthnë te Samueli ndë Ramah, me i than’ ati, se ata nukë doishinë ma me i urdhënuem gjyqëtarëtë, por dëshëroishinë me pasunë nji mbëret. Samuelit nuk’ i pëlqeu këjo; por Perëndia i tha ati: “Ndëgjo-i zaninë popullit për gjithë qish të thonë tyi, sepse nukë të kanëhedhunë tej tyj, por më kanë hedhunë tej mue qi të mos mbëretënoj mbi ata”. (1 Samuel 8.. 1-7.)

Nd’atë kohë, nji nieri prej farësë Beniaminit, qi ia thoshin’ emëninë Kish, hupi disa gomare, edhe ai dërgoi të birinëSaulinë, bashkë me nji shërbëtuer, për me kërkuem ato. Kur erthnë ata afër qytetit Ramah, atie ku rrinte Samueli, i ra ndër mend shërbëtorit me pyetunë profetinë t’u diftonte vendinë ku ishinë gomaretë. Ishte ate ditë qi iu sbëlue profetit: “Qe ai nieri qi ta thashë për atë; kyi ka me urdhënuem popullinë t’em”. Samueli i tha Saulit: “Edhe për gomaret qi të kanë hupunë tashti tri ditt, mos ki kudes për ato, se u gjetnë, edhe mbë cillin’ ashtë gjithë dëshërimi i Israelit? As po nuk’ ashtë mbë tyi, edhe mbë gjithë shtëpin’ e t’yt-et?” Sauli nukë muer vesht për se fliste kështu, por ndë nesëret me natie, profeti duel bashkë me atë, edhe e muer atë mbë-nj’-anë, edhe muer nji kupë me voj, edhe ia derdhi mbi kryet, ani e puthi, e i tha: “A nukë të ka vojuem Zoti për të parë mbi trashigimin’ e vet?” Sauli mbasandai vote ndë shtëpi, edhe nuk’ i diftoi gjia askuit, deri sa të nxirte për faqe Samueli vetë.

Mbas pak koheje, Samueli mbëlloth gjithë popullinë, edhe u nxuer përpara atyne mbëretin’ e ri. Edhe ata kur e panë, gërthitnë të gjithë me nji za: “Rroftë mbëreti!”

Shpeit mbasandai Sauli bani luftë, edhe mundi Ammonitët’, edhe shpëtoi Gilead prej pushtetit atyne, edhe kështu gjithë kombi iu fal nderës ati për trimëninë. Por Sauli nukë rueiti urdhënimet’ e Perëndisë. Mbë nji luftë kur mundi Amalekëtë, nuk’ i vrau të gjithë, sikurs ishte urdhëni i Perëndisë, por i fali jetënë mbëretit edhe gjithë gjasë gjallë, edhe desh me bamë kurban prej atyne kafshavet gjalla qi pat urdhënuem Zoti me i vramë. Edhe Samueli erth me u piekë me atë, edhe i tha: “Mos i pëlqeinë Perëndisëkurbanetëtë dieguna të gjithë, edhe kurbanetë, ma tepërë se me i ndëgjuem zaninë Zotit? Qe ndëgjimi

tek ashtë ma i mirë, se kurban: ndëgjimi *ashtë ma i mirë* se të majëmit' e deshëvet, sepse të pa-ndëgjuemitë*ashtë pors*i faji i magjisë, edhe dhunia *ashtë pors*i pa-besënia e *pors*i idhullatria; edhe sikundrë ti hodhe tej fjalën' e Zotit, edhe ai të ka hedhunë tej tyi prei mbëretënisë". (1. Samuel. 9., 10.. 1-24: 15.. 22, 23.)

48. Davidi kur ishte bari. 1063 P. K.

Samueli vote ndë Bethleem, te Iesseu i biri Obedit, dialit asai Ruthësë ngratë, sepse Zoti i tha ati: "Unë kam gjetunë për vetëhenë t'eme një mbëret ndër të bijt' e Iesseut". Samueli thirri Iessenë bashkë me të bijt një ditë feste për kurban, qi t'i shifte ata edhe të vojonte pshefazë ate qi të sgjithte Perëndia. Të shtatë të bijt' e Iesseut shkuenë përpara ati; edhe Samuelit i pëlqyenë fort, por as ndonji prei atyne s'kishte sgjedhunë Zoti. Samueli pyeti Iessenë, pale kishte edhe të tierë dielm. Iesseu tha: "Ka mbetun' edhe ma i vogëli jashtë ndëpër fushat tue kullotunë dhentë, për tëcillinë nukë na ra ndër mend. Dërguenë fjalë me vrap të vinte; edhe kur erth, e panë se ishte një dialosh "qime-kuq, e sy-bukurë, e faqehijeshim. Edhe Zoti tha: Ngreu, e vojo ate, sepse kyi ashtë". (1. Samuel. 16.. 12.) Atëherë Samueli muer brininë me voj, edhe vojoi atë ndë miedis të vëllazënavet.

Çë mb'atë ditë Shpirti i Zotit erth e mbeti mbi atë. Por shpirti i Zotit iku prei Saulit, edhe ai s'kishte të prajtnë. Ai donte ndonji nieri t'i binte harpës' e të këndonte, kur vinte frym' e keqe mbi atë. Nji prei shërbëtorësh ati i tha se: I biri i Iesseut, një dial i urt' e trim, i bije fort mirë harpësë. Shpeit dërgoi e prunë Davidinë; edhe Sauli e vinte me i ranë harpësë.

Mundetë me qenunë, se Davidi çë kurë se ishte tue kullotunë grigjën' e dhenvet ndëpër kodrat të Bethleemit, do të kishte pasë ngjofunë Zotinë për Perëndi të përdëlllyeshim qi fal fajetë, edhe dota kishte pasë sgjedhunë për Perëndin' e vet, për me i shërbyem edhe me e dashunë me gjithë zemërë. Përandai u mësue me kënduem: -

Zoti ashtë bariu em: s'ka me më mënguemgja.

Më vuni me ndenjünë ndëkullota të ngjoma,

Më hoqi udhënë nd'ujëna të praituni.

Më pruni shpirtinë ndë vend.

Më hoqi udhënë ndëpër rruga dreitënie, për punë t'emënit vet.

Ndë ecësia edhe ndë gropësinë të hijesë vdekësë,

S'do të kem frikëpër ndonji të keqe, se ti je bashkë me mue:

Shkopi yt edhe purteka jote, ato më ngushullojnë. (Psalmë 23.)

Mundetë me qenunë për-sër-ri, se Davidi do të kishte pasë kënduem këte kankë, kur ka pasë rueitunë grigjën' e dhenvet natënë: -

O Zot Zoti ynë, sa i mërekullueshim *ashtë* emëni yt mbë gjithë dhenë!

Qi vune laftinë tand nalt përmbi qillt.

Kur ve ore qillt' e tu, punën' e gishtënavet tu,

Hanën' edhe yjetë, qi themelove ti!

Qish *ashtë* nieri, qi ta kuitoish?

A i biri nieriut, qi ta vështroish? (Psalmë 8.)

Porsi Samueli, kështu edhe Davidi u sgoth profet prei Perëndisë çë kurrë se ishte dial i ri. Lum ata qi ngjofinë Perëndinë çë mbë të vogël, edhe e kanë për at' e për udhë-hiekës!

49. Davidi edhe Goliathi. 1063 P. K.

Mbas disa koheje për-së-ri luftuenë me Filistinët. Atëherë Davidi ishte këthyem ndë Bethleem; por të vëllazënitë ma të mëdhejtë voitnë me ushtërin' e Saulit. I ati dërgoi Davidinë nd'ushtëri me pamë të vëllazënitë. Kur erth ai nd'ushtëri, pa ushtoretë te po luftoishinë. Edhe kishte dalë prej ushtërisë Filistinëve një gjigant (burr i gjatë) i armatosunë, i cilli thërriste: kush të jetë trim ndër Israelitët letë dali të luftojë një me një me atë. Mbëreti Saul i zotohej ati nieriu qi të vriste gjigantinë, me i dhanë të bijënë për grue, edhe shtëpia e t'atit ati me qenun' e dëlrë ndë Israel. Tashtu Davidi e ndëgjoji këte, edhe ai nukë kishte gaile për ato qi kishte zotuem me dhanë mbëreti, por ati i vinte keq shumë, si të mos gjindei ndonji Israelit qi të vinte shpëresënë mbë Zotin', e të luftonte me Filistininë. Atëherë ai i dërgoi fjalë mbëretit, se dot'i dali përpara gjigantit. Mbëreti nuk' e linte, por i thoshte: “Ti je çun i vogël, e ai ashtë një burr luftëtar që prej dielmënisë vet’”. “Edhe Davidi tha: Zoti qi më shpëtoi prej gojësë leonit, edhe prej gojësë harushësë, ky ka me më shpëtuem edhe prej dorësë këti Filistinit’”. Sauli e armatisi atë me armët e veta, e i vu mbë krye një përkrenare të ramtë, e i veshi një thurake, e i ngjeshi shpatënë, por Davidi hoq armëtë, sepse s'ishte mësuem me ato, e i vijinë të randa, e s'mund të ecëte; edhe ai muer stapinë n'dorë, edhe s'gjoth pesë gurë të rrumbullakëtë, edhe një hobe, edhe kështu i duel përpara gjigantit me hobe e me stap n'dorë.

Gjiganti kur pa këtë çun të vogëlë qi i duel përpara, e shau atë, e tha: “Qen jam unë, qi vien tek unë me stap? – Ecë tek unë, edhe kam me dhanë mishnat' e tu shpendëvet qiellit, e bishavet pyllit”. Edhe Davidi i tha Filistinit: “Ti vien kundrë meje me shpat' e me shtizë e me mburonjë, por unë vij kundrë teje mb'emënit të Zotit fuqivet, Perëndisë ushtëriavet Israelit, të cillatë ti nuk' i zune për gja”. Edhe Filistini kur u avit Davidit, ky hodhi një gur me hobe, edhe ia mbërtheu mbrenda ndë trut, edhe ai ra me faqe përdhe i vdekun; atëherë Davidi muer shpatën' e Filistinit, e i preu kryetë me shpatën' e ati. (1. Samuel 17.. 32-51.)

Filistinëtë kur panë se qish u ba, i muer frika, e iknë; edhe Israelitët' i ndoqën mbrapa deri ndë qytetet t'atyne.

Sauli pyeti Davidinë: “I biri kuit je, o dial? Edhe Davidi u përgjeq: I biri shërbëtorit t'yt Iesseut Bethleemitit’”. (1 Samuel 17.. 57, 58.) “Edhe Sauli kur mbaroi së foluni, zemër' e Ionathanit të birit Saulit u ngjit me zemërën' e Davidit', edhe Ionathani e desh i atë pors i shpirtin' e vet’”. (1 Samuel 18.. 1.) Edhe Ionathani, i bir' i mbëretit, i fali Davidit petëkat' e veta, e shpatën' e vet, e harkun' e vet, e brezin' e vet; edhe Sauli nuk' e la Davidinë me u këthyem ma ndë shtëpi t'et, por e mbaiti me vetëhe, edhe e bani të parë mbi ushtoret.

50. Të ndiekunit' e Davidit. 1063-1056 P. K.

Israelitëtë kur këtheheshinë ndë shtëpi prej luftit, mundunë Filistinëtë, gratë dilshinë përpara tue karcyem e tue kënduem: “Sauli vrau një mij vetë, e Davidi vrau dhetë mij vetë”.

Kur ndëgjoji këte mbëreti u idhënuë fort, e tha: “Qish i mëngonma ati, veç mbëretënia?” Mbëreti kur shifte, se populli e donte fort Davidinë, kaqi ma fort e kishte zmir, deri sa së mbrapëni kërkonte me e vramë. Një ditë Davidi kur po i binte harpësë përpara ati, Sauli solli me shtizë mb'atë. Mbasandaj dërgoi nierës me e vramë ndë shtëpi;

por e shoqeja Mihalla, qi ishte e bija e Saulit, e sdrypi prei parathyrit, edhe ai shpëtoi e iku.

Ionathani shumë herë i lutei t'et, të mos e ndiqte ate, por Sauli i tha të birit se e ka vumë ndër me mend me e vramë Davidinë. Ionathani i tha Davidit, të iki prei këti vendi. Davidi atëherë vote te mbëreti Filistinëvet, edhe muer me vetëhe shpatën' e Goliathit. Por të parët' e Filistinëvet e shikoishinë me sy të keq, edhe mezi shpëtoi kryetë prei andyi.

Davidi tashti rrinte ndëpër shkrepat' e ndëpër shpellat e ndëpër malet e Iudesë, edhe ishin mbëledhunë mbas Davidit afër gjashtë qind burra, bashkë me pleqt e me grat e me dielmt, edhe shumë prei kësish ishinë miqt' e fisi i Davidit, edhe për këte punë i ndiqte ata Sauli. Sepse kaqi zemërim të math kishte Sauli kundrë Davidit, sa një ditë urdhënoi tëvritetë krye-prifti bashkë me tetë-dhet' e katër priftën të tierë, sepse i kishte dhanë bukë Davidit pa ngjofun' atë. Përveç këtyne ai urdhënoi të prishshinë qytetin' e priftënavet', edhe burrat' e grat' e dielmt' e bagëtitë të shkojnë ndëpër gojë të thikësë, edhe kështu Perëndia muer shpagim prei gjithë fëmijëvet Eliut, sikundrë pat thanë përpara. Vetëmë një nieri shpëtoi, e erth te Davidi; ky ishte Abiathari, i cilli mbasandai u ba krye-prift.

Davidi edhe si iku, e kishte për mik të mirë Ionathaninë, edhe sa-do qi ndiqei Davidi prei Saulit, por ai e donte atë, edhe e ngjifte për mbëretin' e vet e për të vieherrin' e vet e për të dashunin' e vet.

Pak kohë mbassi u vranë priftënitë, Sauli duel me tri mij vetë për me zanë Davidinë ndëpër malet e Iudesë. Edhe një ditë Sauli hyni ndë një shpellë për me u prajtnë, atie ku ishte mçefunë mbrenda Davidi bashkë me nierëzit e vet. Edhe nierëzit' e Davidit kur panë Saulinë te po flinte mbrenda ndë shpellët, thanë:” Qe *tek erdhi ajo* dita qi të pat thanë Zoti: Qe unë të kam për me të dhanë n'dorë anëmikunë tand, edhe ban-ia ati si të duketë mirë. Atëherë Davidi u ngrit e i preu pshefazë sqepin' e *petëkut* Saulit. Edhe mbasandai i rifite zemëra Davidit, sepse kishte premë sqepin e petëkut Saulit. Edhe u tha nierëzëvet vet: Qoftë lark prei meje, o Zot, t'i baj unë këte punë t'em-zot, të lyemit Zotit, të ve dorënë t'eme mbi ate, sepse asht' i lyemi Zotit. Edhe Davidi ndali nierëzit' e vet me *këto* fjalë, edhe nuk' i la të ngrihenë kundrë Saulit. Edhe Sauli si u ngrit prei shpellësë, muer udhën e vet. Mbasandai u ngrit edhe Davidi, e duel prei shpellësë, edhe i bërtiti mbrapa Saulit, e tha: “Zoti em, o mbëret. Edhe Sauli kur këtheu kryetë mbrapa me pamë, Davidi ra me faqe përdhe, edhe iu fal nders ati. Ani Davidi i tha Saulit: “Përse ndëgjon fjalët' e nierëzëvet qi thonë: “Qe Davidi te don të keqenë tande? Qe këte ditë panë syt' e mi me qish mëndyrë të dha Zoti n'dorët t'eme sot ndë shpellët, edhe *disa më thanë* të vras tyi, por unë të kurseva edhe thashë: “S'kam me vumë dorënë t'eme mbi t'em-zot, sepse asht' i lyemi Zotit. Shif pra, ati em, shif këte sqepin' e petëkut tand n'dorët t'eme”. Atëherë Sauli tha: “Ti qenëke ma i dreitë se unë”. (1 Samuel 24.. 4-17.) Kështu Sauli u këthye ndë shtëpi të vet me turp.

Por nukë shkoi shumë kohë, edhe Sauli duel për-së-ri kundrë Davidit, edhe nguli ushtërinë ndë kodrët të Haqilahut. Atëherë Davidi edhe Abishai hynë natënë ndë miedis të ushtërisë, “edhe Sauli po flinte mbrenda ndë hendek, edhe kishte ngulunë ndë dhet shtizën' afër kresë, edhe Abneri edhe gjindia po fleishinë rreth e rrotull' ati. Atëherë Abisai i tha Davidit: Perëndia të ka lishuem n'dorë anëmikunë tand sot, tashi pra le t'i bije ati me shtizënë”. Por Davidi i tha Abisait: “Mos e vra ate, sepse cilli asht' ai qi ve dorën' e vet mbi të lyemin' e Zotit, edhe të jetë pa faj?” Edhe Davidi muer' shtizën' edhe enën' e ujit afër kresë Saulit. Atëherë Davidi iku mb'-at'-an', e vote e ndejti mbë një majë mali për së largu, edhe bërtiti me za ta math: “Abner! Abner!” Kapidani Saulit u ngrit

prei gjumit, e tha: “Cilli je ti, qi thërret mbëretinë?” Davidi i tha ati: “ A nukë je ti një burr trim? E kush ashtë si ti ndër Israel? Përse pra nukë ruen t’yt-zot mbëretinë? Sepse hyni një nieri prej gjindisë për me vramë mbëretinë t’yt-zot. – Edhe tashi, shifni ku ashtë shtiza e mbëretit, edhe ena e ujit, qi ishte afër kresë ati”. Edhe Sauli ngjofi zanin’ e Davidit, edhe tha: “A zani yt ashtë’, o biri em David?” Edhe Davidi tha: “Zani em ashtë, zoti em o mbëret. – Përse ndiek kështu zoti em shërbëtorin’ e vet? Sepse qish kam bam’ unë? A ç’e keqe gjindetë n’dorët t’eme? – Mbëreti i Israelit ka dalë me kërkem një plesht, porsi ai qi ndiek fëllazënë ndëpër malet”. Atëherë Sauli tha: “Fëjeva: këthehu, o biri em David, se s’kam për të bamë keq ma tyi, sepse shpirti em pasëka qenunë shumë i ndershim sot ndë syt të tu”. Por Davidi nukë zinte besë me i ranë n’dorë, sepse ia ngjifte zemërën’ ati. Ani Davidi tha: “Qe shtiza e mbëretit, letë vijë ndonji dial’ edhe leta marri”. Kështu Davidi muer udhën’ e vet, edhe Sauli u këthye ndë vend të vet. (1. Samuel. 26.. 5-25.) Këjo qe e mbrapëmeja herë qi u panë ndër sy Davidi me Saulinë. Sauli nukë rroi shumë viet mbasandai.

51. Vdeka e Saulit. – Davidi bahetë mbëret. 1056 P. K.

Atëherë Davidi iku me gjashtë qind vetë ndë dhe të Filistinëvet, sepse kishte frikë, se mos bierë n’dorë të Saulit ndonji ditë. Edhe Aqishi, mbëreti i Gathit, i dha Davidit qytetin’ e Ziklagut, edhe ndejti atie bashkë me të shoqet e me fëmijët e vet afër një vit e gjymësë.

Edhe të parët’ e Filistinët poqën ushtëriatë bashkë për me luftem kundër Israelitëvet; edhe Aqishi i tha Davidit: “Ti do të veç bashkë me mue ndë luftë”. Kështu Davidi vote bashkë me Aqishinë. Por ata të tierë të katër të parët’ e Filistinëvet patnë frikë prej ati; edhe Davidi u këthye prapë ndë shtëpi. Po ç’mërekulli të frikëshime pa ai të tretënë ditë, kur erth ndë Ziklag, gjeti qytetinë rrenuem e diegunë kreit! Amalekitët’ e kishinë rrenuem, edhe kishinë rrëmbyem grat’ e fëmijët’ e gjithë gjanë. Ndonëse nierëzit’ e Davidit ishinë lodhunë prej udhësë largë, por ata u ranë mbrapa e ndoqën viedhësitë, edhe gjithë natën’ ecën ndëpër shkretinët, edhe pa sbardhunë drita ua mbërrin’ atyne. Ata ishinë shpërndamë mb’-at’-an’ e mbë-kët’-anë tue ngran’ e tue pim’ e tue karcym, sepse kishinë marrë shumë plaçëka prej dheut Filistinëvet e prej dheut Iudesë. Edhe Davidi u ra atyne, e i vrau, edhe muer prap gjithë plaçëkatë qi kishinë rrëmbyem.

Por ndër gjithë këtë kohë qish ishte bamë ndë mal të Gilboait? Israelitët ishinë mundunë prej Filistinësh, Ionathani ishte vramë, edhe të dy të bijt’ e tierë të Saulit ishinë vramë, edhe Sauli ra mbi shpatë të vet, e vrau vetëhenë.

Davidi porsa u këthye prej luftës’ Amalekitëvet ndë Ziklag të rrenuem, ai ndëgjoji prej një Amalekiti mortien’ e Saulit, edhe të prishëmen’ e ati. Ai nieri kishte dalunë jashtë ndë fushët të luftësë, edhe gjet korpin’ e mbëretit vramë, edhe muer petëkun’ e mbëretënis’ edhe kunorënë prej kres’ ati, edhe ia pru Davidit, e i tha se e vrau ai vetë. I mieri nieri kuitoi se do të mirrte ndonji pagë të madhe me këte rrenë. Por Davidi grisi petëkat’ e bani vajë të madhe, edhe i tha ati: “Qysh nukë pate frikë të veshë dorënë tande mbi atë me vramë të lyemin’ e Zotit? – Gjaku yt qoftë mbi kryet tat, sepse goja jote dëshmoi kundër teje”. (2 Samuel. 1.. 2-16.) Edhe Davidi urdhënoi ta vrasin’ atë.

Davidi tashti u këthye ndë dhe të vet bashkë me nierëzit e vet, edhe erdhi ndë Hebron. Ai u dërgoi dhunëti gjithë pleqëvet dheut Iudesë prej plaçëkash qi kishte marrë prej Amalekitëvet. Nierëzit’ e Iudës’ e sgjodhën atë për mbëret. Por Abneri bani mbëret për

Israelinë Ishboshethinë, të birin' e Saulit. Kështu populli kishte dy mbëretën, por këjo qe për pak kohë. Mbas gjashtë vieç Ishboshethi u vra prej shërbëtorësh vet, edhe sgjodhën Davidinë për mbëret përmbi gjith' Israelinë.

Davidi donte të bante Ierusaleminë për krye-qtetet të mbretënisë vet, por Sioni, an' e sipërme e këti qyteti, ishte ndënë pushtet të Iebusitëvet, edhe ua muer atyne. Atëherë ai ngrefi qytetinë, edhe ndërtoi atie një pallat për me ndenjünë vetë. Kështu ai madhoi edhe ndreqi anën' e poshtëme të qytetit.

Mbasandai Davidi bani vend edhe për arkën' e Perëndisë, qi kishte mbetunë pesë-dhetë viet ndë Kiriath-iearim, nd'atë vend që kurë se e patnë këthyem prapë Filistinëtë. Atëherë e prunë me gëzim të madh ndë Ierusalem, edhe e vunë ndë një tendë qi pat bamë Davidi për atë. Por Tenda e Vietër' edhe theroreja mbetnë ndë Gibeon, edhe atie baheshinë kurbanetë për ditë, edhe mbaheshinë gjithë festat' e mëdha, deri sa u ndërteu Tempulli prej Solomonit.

Davidi bani shumë luftëna, edhe shtrini synoret' e mbëretënisë vet që prej Detit Bardhë kah perëndon dielli, deri ndë lum të Eufratit kah len dielli, edhe prej Damaskësë kah an' e borësë, deri nd'Egjypt kah an' e mies-ditësë. Edhe me gjithë këto luftëna të pangjefuna qi baishinë, populli shkonte ma mirë ndën'urdhënë t'ati, se kur ishte ndën' urdhënë të gjyqëtarëet; kshu edhe gjithë ato kombe qi qenë pushtuem – Syrianët' e Edomitët' e Moabitët' e Filistinët' – ishinë të lumunë kur ishinë ndën urdhënë të Davidit.

52. Uria u vra. 1035 P. K.

Nd' atë kohë Davidi bani faj me Bath-shebanë, të shoqen' e Uriasë, kapidanit ushtërisë vet; edhe për këte punë ai urdhënoi Ioabinë kapidanin' e math, kur të luftoishinë, me vumë Urianë ndë ball të luftësë, qi të vritei prej anëmiqsh. Do t'i kishte ranë ndër mend Davidit, se kështu ia pat bamë Sauli edhe ati, por Perëndia e pat rueitun' atë. Por ai s'mendoi as pak për këte, sepse dashunia e Bath-shebasë i kishte verbuem sytë; edhe Perëndia la Urianë me u vramë. Për një vit të tanë Davidi nuk' u pendue për fajinë.

Atëherë Perëndia dërgoi profetinë Nathan tek ai me i thanë: “Ishinë dy nierës ndë një qytet, niani i pasun' e tietëri i vobek. I pasuni kishte fort shumë grigjëna dhensh e bagëti. Por i vobegu s'kishte tietërë gja, veçe një dele të vogëlë, të cillin' e pat blemë, edhe e ushqente; edhe u rrit bashkë me dielmt e ati: hante prej bukës' ati, e pinte prej potiriti ati, e flinte ndë gjit t'ati, edhe e kishte porsi bijë. Edhe erth një udhëtar tek i pasuni, edhe ati iu kursye me marrë prej grigjënash dhenvet vet, e prej bagëtivet vet, për me ia gatuem udhëtarit qi erth tek ai, por muer delen' e të vobegut, edhe e gatoi për atë nierinë qi erth tek ai. Edhe Davidit iu ndes zemërimi fort kundrë ati nieriut, edhe i tha Nathanit: Rron Zoti, ai nieri qi bani këte ashtë për të vramë, edhe ka me *ia* paguem delenë katër për një, sepse bani këte punë, edhe nuk'iudhims. Edhe Nathani i tha Davidit: “Ti *je* ai nieri. Kështu thotë Zoti Perëndia i Israelit: Unë të leva (vojova) tyi mbëret mbi Israelt', edhe unë të shpëtova tyi prej dorësë Saulit. – Përse hodhe poshtë fjalën' e Zotit, edhe punove të keqenë ndër sy t'ati? Vrave me shpatë Uria Hittin' edhe i more gruen' e ati për vetëhenë tande, edhe atë e vrave me shpatë të bijvet Ammonit”. (2 Samuel. 12.. 1-14.)

Atëherë Davidi e ndieu se pat bamë faj, edhe iu thye zemëra, edhe rrëfeu me gojë të vet: “Fëjjeva mbë Zotinë”. Atëherë Nathani i tha Davidit: “Zoti ta ka falunë fajinë. S'ke

me vdekunë, por prei kësai pune *qi bane* i dhe shkak anëmiqëvet Zotit me nemunë, përandai çuni qi të leu ka me vdekunë kreit”. (2 Samuel. 12.. 10-14.)

Historia këtu na mëson, se i dreiti edhe i shenjtënueshimi Perëndi nukë le faj ndë popullë të vet pa munduem. Nierëzitë ndë dalshinë prei udhësë dreitë, e të bajnë faj, Zoti punon shumë punë të frikëshime për me i prum’ ata ndë pendesë, edhe heth barrën’ e fajit mbë qafë t’atyne. Davidi thotë ndë një Psalmë, kur flet për Perëndinë, se qish u ban nierëzëvet: “U bane tek ata Perëndi falës, por more shpagim për punët e atyneve”. (Psalmë 99.. 8.)

Shtatë ditt Davidi rrinte për dhe tue agjnuem e tue qjamë, e tue iu lutunë Zotit për jetën’ e dialit. Nd’atë kohë ai foli një Psalmë pendese, qi gjindetë ndë Psalter, për ngushullimin’ e gjithë-kui fajtori qi iu ka thyem zemëra: “Përdëlle-më, o Perëndi, mbas përdëllimit tand, mbas të shumëtisë të dhimtuavet tua, shuei pa-udhënit’ e mia. Lai-më tepërë prei pa-udhënisë s’eme, edhe qiro-më prei fajit t’em. Se unë ngjof pa-udhënit’ e mia, edhe faji em *ashtë* përpara meje kur-do. Mbë tyi, vetëmë mbë tyi fëjeva, edhe bana të keqenë përpara teje. – Krijë një zemërë të këthiellëtë tek unë, o Perëndi; edhe përtëri përmbrenda meje një frymë të dreitë”. (Psalmë 50, 51.. 1-4, 10.)

53. Absalomi. 1023 P. K.

Vdeka e foshjesë vet qe vetëmë të filluemit’ e idhënimevet Davidit. Ati i ranë mbë krye shumë punë ma të idhëta. Absalomi, i bir’ i Davidit, vrau të vëllan’ Amnonë. Për këte punë Davidi s’donte me i pamë sytë të birit; përandai Absalomi e vu ndër mend me nxierrë t’atinë prei shkambit mbëretënisë. Aqithofeli, qi ishte ma i madhi i shërbëtorëvet Davidit, u ngjit mbas Absalomit, edhe shumë gjindie u ba bashkë me atë. S’gjindei tietër nieri ma i bukurë se Absalomi ndër gjithë Israelitët, edhe për punë të bukurisë të gjith’ e doishinë, por ai bante edhe shumë mieshtëri me u ngjitunë zemëra e popullit mbas ati. Një ditë befas erdhi zani ndë Ierusalem, se Absalomi u ba mbëret ndë Hebron. Porsa ndëgjoji këte fjalë Davidi bërtiti: “Ngrihi le t’ikimë, sepse s’mundemi me shpëtuem prei Absalomit”. Mbëreti duel prei qytetit sbathun’ e me krye të mbuluem, e vote ndë purrue të Kedronit, edhe nalt ndë Mal’ të Ullivet, edhe gjithë populli me krye të mbuluem i ngjiteshinë mbrapa mbëretit tue qjam’ udhësë. Një fis i Saulit, qi e kishte emëninë Shimei, duel e hidhte me gurë, edhe e mallëkonte. Edhe Abishai, i bir’ i Zeruahut, desh të vejë me i premë kryetë, por Davidi i tha: “Le të mallëkojë, sepse Zoti i tha ati: Mallëko Davidinë. Cilli do të thotë pra: Përse bane kështu?” Davidi iku ndë Mahanaim.

Absalomi pushtoi shkambin’ e t’et ndë Ierusalem; edhe nukë mendonte tietërë gja, veçe të urdhënojë popullin’ e Israelit, të bijinë t’atin’ a të gjallë a të vdekunë. Por gjith’ ata nierës qi ishinë besëtarë u mbëllohnë rreth e rrotullë Davidit; edhe Ioabi duel me një ushtëri të fortë kundër atyne qi kishinë ngritunë krye. Ata nuk’ e lanë mbëretinë plak me dalunë bashkë me ata, sepse thoshinë: “Tashti *ti je* dhetë mij *herema i fortë* se na, përandai tashti *ashtë* ma mirë të na mdihmoish neve prei qytetit.” Edhe ata kur duelnë me luftuem, Davidi urdhënoi kapidanët’ e u tha: “Të më shpëtoni dialinë, Absalominë”.

Gjith’ ushtëria e atyne qi kishinë ngritunë krye u mund. Absalomi tue ikunë me vrap mbi mushkët ndëpër miedis të pyllit, u zu për flokësh ndëpër degat të një lisi, edhe mushka iku, edhe e la varë mbë drut.

Një ushtuer kur pa ate tek ishte vierrë mbë drut, i tha kapidanit, edhe Ioabi i tha ati: “Përse nuk’ e vrave atë, *ta rrëzoje* për dhe? Do të kishiem falunë tyi dhetë *shikla* argjand,

edhe një bres”. Por ushtori i tha Ioabit: “Edhe një mij *shikla* argjand të ishinë numëruem ndër pëllamët t’eme, nukë do të kishiem vumë dorënë t’eme mbi të birin’ e mbëretit, sepse na e ndëgjuem të gjithë, kur urdhënoi mbëreti tyi edhe Abisainë edhe Ittainë, edhe tha: “Ruhi mos *përkasi* askush dialinë, Absalominë”. Atëherë Ioabi tha: “Unë s’kam nge me shkuem kohënë kështu bashkë me tyi. Edhe muer n’dorë tri shëgjeta, edhe ia mbërtheu ndër zemërë të Absalomit, atie tek ishte gjallë ndër miedis të lisit”.

Të tillë mortie muer ai bir i pa-ndëgjueshim! Edhe të tillë fat të keq kanë me pasun’ ata qi nukë ndëgjojn’ urdhënime’ e Zotit, edhe nukë nderojnë përintë. Le të ruhenë dielmt’ e ri, të mos bajnë të këtillash faje, qi të mos i gjejnë të këtillash të zeza.

Kur duel zani, se u mundën ata qi kishinë ngritunë krye, mbëretit nuk’ i erth mirë, sepse ishte vram’ i biri. Ai qjante, e bërtiste me za të math, e thoshte: “Absalom, biri em, biri em! Të donte Zoti, të vdisiem unë për ty!” (2 Samuel. 18..) Atëherë kur u përhap fjala ndëpër gjithë dhen’ e Iudesë, se u mundën anëmiqtë, u mbëlloth gjithë populli i Israelit me gëzim të math, edhe prunë Davidinë ndër Ierusalem, edhe e vunë për-së-ri ndër shkamp të mbëretënisë. Edhe mbëretënia e Israelit qindronte e fortë, sa ishte gjallë Davidi.

“Edhe Absalomi kur ishte gjallë, pat ngrefunë një shtyllë për vetëvetëhenë ndër Fushët të Mbëretit, sepse tha: S’kam bir qi të permendi emëninë t’em, edhe i vu emënin’ e vet shtyllësë, edhe ngjer sot mbë këte dit’ i thonë: “Shtylla e Absalomit”. (2. Samuel. 18.. 18.) Këtu ashtë shkruem figureja e shtyllësë, sikurse gjindetë tashti.

54. Murtaja ndër Israel. 1017 P. K.

Mbas vdekës’ Absalomit të përziemit’ edhe s’ishte prajtnë. Ma përpara, një nieri prei farësë Beniaminit, qi e kishte emëninë Sheba, i ra trumbetësë, e tha: “Na s’kemi piesë të Davidi, as s’kemi trashigim tek i bir’ i Iesseut”. Por Ioabi i prishi ata me vrap. Atëherë u ba të përziem mbrenda ndër fëmijët të Davidit. Ioabi donte me bamë mbëret Adomianë, qi të zajë këmbën’ e t’et të Davidit, por profeti Nathan nukë la me u bamë; edhe Solomoni, ma i vogëli i dielmvet Davidit, u ba mbëret. Por para se hipi Solomoni ndër shkamp të mbëretënisë, koditi një mërekulli e frikëshime.

Atëherë Davidi desh me numëruem gjithë popullin’ e Israelit, për me ditunë sa burra mund të dilshinë ndër luftë, ndonëse këjo punë ishte kundër ligjësë Moiseut, por ai urdhënoi kapidan Ioabinë me shkuem ndëpër gjithë dhen’ e Iudesë, e me numëruem gjithë farat’ e Israelit. Ioabi bashkë me të tierë, votnë edhe banë mbas urdhënit mbëretit, edhe mbas nandë muejsh u këthye Ioabi bashkë me shokët e vet, edhe i pru mbëretit numërin’ e popullit, por Davidi mbasandai e muer vesht se bani keq, edhe u pendue. Atëherë Perëndia dërgoi profetinë Gad te Davidi, i cilli i tha mb’emënit të Zotit: “Kam me të dhanë tri kafsha, sgjith për vetëhe një prei këtyne, edhe kam për ta bamë. – A don të bahetë zi buke tri viet ndër dhet tat? A por tri muej të ikish prei sysh anëmiqëvet tu, edhe të ndiqesh? A por të jetë murtajë tri ditt ndër dhe tat?” Davidi tha: “Jam fort shtrëngutë, ma mirë le të bije n’dorë të Zotit, sepse përdëllimet’ e ati janë shumë, por le të mos bije n’dorë të nieriut”. Kështu Perëndia dërgoi murtajë ndër Israel, kaqi sa vdiqën shtatë-dhetë mij vetë prei Danit ngjer mbë Beer-sheba. Edhe Engjulli kur shtrini dorënë me prishunë Ierusalem, Perëndia u pendue për të keqenë, edhe i tha engjullit qi prishte popullinë: “Miaft ma, ndal tashti dorënë tande”. (2. Samuel. 24..) Edhe engjull’ i Zotit ishte ndaj lamën’ e Araunah Iebusitit. Edhe Davidi vote e ngrefi atie një therore për Zotinë, edhe

bani kurbane të dieguna, edhe kurbane paqtimi. Kështu Perëndia kurseu dhenë, edhe ndali murtajënë.

Davidi vuni gjashtë mij të parë mbi popullinë, të cillët' i sgjoth prej Levitësh, mbas ligjësë Moiseut, edhe Levitët' e tierë i dau një zet e katër tufa, të jenë për punë të tempullit, gjithë-se-cilla tufë kishte një mij vetë; edhe vuni vallen' e tempullit, qi kishte katër mij kankatorë, damë një-zet e katër tufash, të cillët ishinë prej të bijvet Asafit; edhe mbi ata ai vu të parë kankatorinë Ieduthun, edhe qitharorinë Heman. Edhe për këte punë Davidi shkroi shumë psalmë a kankë të shenjtënueshime me anë të Shpirtit Perëndisë. Ndër këto psalmë Davidi shkroi shumë punë të mëdha për shpërblimin' e Krishtit, qi shpërente gjithë populli i Zotit që kurë se u ngrëf bota. T'ardhunit' e Krishtit ndë botët, e jeta e ati, e vdeka, e të ngjallunitë, e të hipunitë nalt ndë qiell, e laimësia e ati, se ai ishte edhe profet edhe prift edhe mbëret, shoqënia bashkë me popullin' e Perëndisë, edhe bekimi i popullit me anë t'ati, të thirrunit' e gjintarëvet, lafti i kishësë qi kishte për t'ardhunë, edhe i pa-sosuni bekim i gjithë të shpërblyemivet – gjithë këto kafsha zihenë n'gojë ndë Psalter të Davidit.

Sikurse Davidi kur hipi ndë shkamp, bani ma të parënë punë, qysh me i shërbyem shenjtënoresë, kështu edhe ndë ditë të pleqënisë pat kuides por për atë punë. Përpara gjithë të parëvet mbëretënisë, edhe përpara krenëvet popullit, Davidi la mbëretëninë n'dorë Solomonit të birit, edhe i la fjalë ati përmbi të gjitha me ndërtoem shtëpin' e Perëndisë, qi e kishtë pasunë ndër mend ai vetë me e bamë. Edhe i dha ati ar e agjand e rame e hekurë, qi i pat mbëledhunë që përpara për këte punë; i dha edhe shumë enë t'arta e t'argjantta, qi pat urdhënuem ai me u bamë, i dha edhe shumë landë e gurë; mbasandai urdhënoi gjithë popullinë, por ma fort të pasunitë, për me prumë dhunëti ar e argjand e gurë të pa-çimueshim për ndërtesënë.

55. Solomoni. 1015-975 P. K.

Solomoni ishte ma i math se të gjithë mbëretënitë nd'atë kohë. Sa mot ngjati mbëretënia e ati, gjithë populli panë ditt të bardha. Gjithë-kushi flinte pa frikë, e rrinte ndënë piergullin' e vet e ndënë drun' e fikut vet. Por ditunia e ati ishte ma e madhe se gjaja. Pak kohë mbassi hipi ndë shkamp, Perëndia iu duk nd'andërrë e i tha: “Lyp qish do të ap tyi?” Solomoni tha: “Ti i ke bamë përdëllim të math shërbëtorit t'yt Davidit t'em-et, edhe ti bane mbëret shërbëtorinë tand ndë vend të Davidit t'em-et, edhe unë jam një çun i vogëlë, edhe nukë dij *si* të dal e *si* të hyj; edhe shërbëtorit yt ashtë ndë miedis të popullit t'yt qi sgjodhe, një populli të madhi qi s'mundetë me u ngjefun' e me u numëruem prej së shumët; ep-i pra shërbëtorit t'yt një zemërë të mençime për me gjukuem popullinë tand, qi të daj të mirënë prej së keqesë, sepse cilli mundetë me gjukuem këte popullinë tand të madhinë? Edhe Zotit i pëlqeu fjala, sepse Solomoni lypi këte punë. Edhe Perëndia i tha ati: “Sepse lype këtë kafshë, edhe nukë lype për vetëhe jetë të gjatë, por lype për vetëhe mend për me kupëtuem gjyq, qe te bana mbas fjalësh tua: qe te të dhashë një zemërë të mençime e të kupëtueshime, qi s'ka qenunë përpara tietër-kush porsit, as s'ka me u ngjallë mbas teje tietër-kush porsit, por të dhashë edhe qish nukë lype, edhe gja e laft, qi s'ka me qenunë askush ndër mbëretënit porsit ti mbë gjithë ditt e tua; edhe ndë ecësh nd'udhët mia, tue rueitun' urdhënimet' e mia e porosit' e mia, sikurse eci Davidi yt-atë, atëherë kam me ngjatunë ditt' e tua”.

Ndonëse këjo qe një andërrë, por prej punësh qi u banë, u muer vesht se ajo andërrë qe prej Perëndisë. Solomoni ka pasun' emënë të math për ditunin' e për gjan' e për laftinë, se askurrë tietër mbëret ndonji herë. Magjet' (barkat') e ati shkoishinë ndë Hindi kah Det' i Kuq. Mbëretën' erthnë prej së largu për me pam' atë, e me ndëgjuem ditunin' e ati. Fjalëtë qi ka folun' ai, janë kaqi të vërteta e kaqi të mençime, sa u apinë mend e mësojn' edhe të ditunit' edhe të pa-ditunitë.

Për me ndëgjuem fjalën' e t'et, Solomoni ndërtoi tempullinë ndë Ierusalem: një ndërtesë kaqi të madhe e kaqi të bukurë, qi s'gjindeit tietërë porsit ajo ndë botët. Edhe mbassi u mbarue, u hap për me adhuruem të naltinë Perëndi. Priftënitë prunë arkën' edhe e vunë te Shin-vendi. Edhe Solomoni mbassi bani një uratë të madhe, sdrypi ziarrm prej qielli, edhe doq kurbanetë, qi ishinë mbë therorenë; edhe lafti i Zotit mbushi shtëpinë. Kështu i pëlqeu Perëndisë me e diftue me këte mërekulli, se priti dhunëtiti' e shërbëtorëvet vet. Këtu ashtë shkruem figureja e theroresë qi diqshinë kurbanetë mbi atë, mb'atë formë qi e pat bamë Solomoni, sikurse mbesojnë shumë nierës.

Asgja nukë janë ma të mëdhat' edhe ma të bukuratë ndërtesat' e botësë, përpara madhënis' edhe laftit Perëndisë! Kështu ndieu Solomoni, kur tha me zemërë të përungjëtë: "A ka me ndenjünë me të vërtet Perëndia bashkë me nierëzit mbi dhet? Qe qielli, edhe qielli i qijevet nukë janë miaft me të nxanë tyi: sa ma e vogël ashtë këjo shtëpi qi të ndërtova tyi!" (2 Kohënat. 6.. 18.)

Gjith' ajo mendia e madhe qi pat Solomoni, nukë mufti me e rueitunë për mos me ranë ndë faj. Ai kishte ndë shtëpi të vet shumë bija mbëretënish, ndërmiet asosh ishin' edhe zonjat' e Hanaanit, e të Sidonës' e të Tyrës, e të Egjyptit e të tierëve, qi kishinë prumë bashkë me vetëhe besat' e gënjeshtira ndë Ierusalemë, të cillat' i muernë mentë Solomonit me ranë ndë Idhullatri. Kështu ma i mençimi i gjithë mbëretënavet prishi dhiatënë qi pat bamë Perëndia me Israelinë. Edhe prej kësai të rrëzuesesë Solomonit mirretë vesht sa fort prishetë nieriu i mirë, ndë pastë shoqëni me nierës të këqij, mirretë vesht edhe ma, se duhetë një ndifmë ma e madhe se mendia e nieriu, kundrë së ligësë. Këjo ashtë mendia e vërtetë qi na mëson me u falunë: "Ndif-më, edhe kam me shpëtue". (Psalmë 119.. 117.)

56. Të damit' e mbëretënisë. 975 P. K.

Mbas vdekësë Solomonit, Israelitët' u mbëllohnë bashkë ndë Shehem. Rehoboami u ba mbëret përnjiherë. Por nukë punoi porsit një mbëret qi do të jetë ati i popullit; por punoi porsit një zotëni i keq qi urdhënon me të shtime frikënë. Përandai ata i thanë: "Yt-atë na e randoi sgjedhënë, tashti pra leno-na ti atë shërbesën' e ashpërë të t'yt-et, edhe atë gjedhën' e randë qi vu mbi ne, edhe kemi me të shërbyem". Por Rehoboami u tha atyne: "Em-atë u randoi juve sgjedhënë, por unë kam me ua bamë juve ma të randë; em-atë u mundoi juve me shqepij, por unë kam me u munduem juve me akrepa".

I marri bir' i të mençimit Solomon kuitoi se do t'u shtinte frikënë popullit me këto fjalë të idhëta, por ata përnjiherë e këputnë fjalënë, e thanë: "Qish pjesë kemi na te Davidi? S'keni asndonji trashigim te i bir' i Iesseut, te tendat e tua, o Israel; tashti shif për shtëpinë tande, David". (Mbëretënit. 12.. 4-16.)

Të dhetë farat' e Israelit u danë prej Iudësë, edhe ngrefnë mbëretëni veç, qi thohei Mbëretënia e Israelit, a Mbëretënia e Samarisë, sepse Samaria ishte krye-qyteti i kësai mbëretënie. Ata sgjothnë Ieroboaminë për mbëret, edhe vetë Perëndia i la me bamë

kështu, sepse Rehoboami kur desh me votun' e me luftuem me të dhetë farat, Perëndia dërgoi një profet, e i tha mbëretit edhe gjithë popullit: “Mos hipni, as mos luftoni kundër vëllazënave të bijvet Israelit: le të këthehetë gjithë-se-cilli ndë shtëpi të vet, sepse këjo punë u ba prej meje”. Edhe të gjithë u këthyenë ndëpër shtëpiat mbas urdhënit Perëndisë. Të dy farat' e Iudës' e të Beniaminit mbetnë veç ndën urdhënë të shtëpisë Davidit, edhe ngrefnë Mbëretënin' e Iudësë.

57. Ieroboami edhe profeti. 975 P. K.

Ieroboami duel jashtë udhësë Perëndisë. Ai bani dy viça t'artë për me i adhuruem, - njëninë ndë Bethel, e tjetërën ndë Dan – edhe urdhënoi popullinë mos me votunë ma ndë Ierusalem për ditë festash. Atëherë Perëndia dërgoi një nieri prej Iudësë ndë Bethel, i cilli bërtiti kundër theroresë që pat ngrefunë Ieroboami: “O therore, therore, kështu thotë Zoti; qe te ka me lemë një dial ndë shtëpi të Davidit, që do t'ia thon' emëninë Iosia, edhe ka me therunë mbi ty priftënit' e vendvet nalta, që tymojnë mbi ty, edhe kanë me u diegun' eshtëna nierëzish mbi ty”. Edhe për me e marrë vesht populli, se ai ishte dërguem prej Perëndisë, ai bani një mërekulli atë ditë, edhe tha: “Këjo ashtë shenja, që foli Zoti: qe theroreja te ka me plasunë, edhe ka me u derdhunë hini që ashtë mbi atë”. Ieroboami kur ndëgjoi këto fjalë, shtrini dorën' e vet, e tha: “Zini atë”. Edhe u tha dora e ati, që e shtrini mbi atë, kaqi sa s'mundeit me e mbëledhunë ma mbas vetëhesë. Theroreja plasi, edhe hini, që ishte mbi atë, u derth. Edhe mbëreti i tha nieriut Perëndisë: “Të lutem, lutiu Zotit Perëndisë tand, edhe falu për mue, që të më vijë dora ndë vend për-së-ri”. Edhe nieri i Perëndisë iu lut Zotit, edhe mbëretit i erdhi dora ndë vend porsë përpara. (1. Mbëretënit. 13..)

Nieri i Perëndisë mbassi mbaroi punënë, që e pat urdhënuem Zoti, u këthye ndë shtëpi të vet. Por një profet plak kah Betheli vote me vrap mbas ati, edhe e gënjeu me fjalë, edhe e bani të këthehet' e të hajë bukë ndë shtëpi t'ati, kundër urdhënimit Zotit. Mbasandai ai tue votun' udhësë, i duel përpara një leon, edhe e kapshoi me dhambë, edhe e la të vdekunë bashkë me gomarin' e vet për-anë, deri sa erdhi ai profeti plak kah Betheli, edhe vorroi atë profetinë që pat gënjyem.

Por që kurrë se Ieroboami nukë pat hequnë dorë prej këso punësh këqia, Israelit nuk' i vijinë mbarë punëtë. Për gjithë monë ishinë të përziemë. Porsa vihei një mbëret i ri ndë shkamp, vinte një tjetër e sdrypte ate, edhe vriste gjithë fëmijët' e ati, edhe këti kështu ia bante një tjetër ma keq. Edhe jo vetëmë gjithë mbëretënitë shkojshinë mbas udhësë Ieroboamit, tue adhuruem viçat' e artë, por futshinë dalë ka dalë edhe gjith' idhujt' e kombevet tiera.

58. Profeti Elia. 910-896 P. K.

Gjithë mbëretënit' e Israelit mbas Ieroboamit, ishinë të pa-besë; por ma i keq se gjith' ata që Ahabi. E shoqeja e ati Iezabella, një zonjë Sidoniane, ndërtoi një tempullë të bukurë për idhujt e Sidonësë. Ajo mbante katër qind e pesë-dhetë priftën të Baalit, që ishte perëndia i diellit; edhe katër qind priftën të Ashtarothësë, perëndieshës hanësë, që adhurohei ndëpër pyje t'errëta me punë të ndyta. Gjith' ata që lutshinë Perëndin' e Israelit ndiqeshin', edhe profetënit' e ati vriteshinë. Por ndër gjithë shërbëtorët e Ahabit, ishte një nieri që kishte frikë Perëndinë, të cillin' e qjeshin' Obadiah, kyi mpëshefi profetënit' e

Zotit, për me i rueitun' ata, të mos i vritshinë shërbëtorët' e Iezabelësë. Ai mpëshefi ata ndër shpella, edhe u ipte atyne buk' e ujë.

E keqeja ishte shpërndamë nd'atë kohë mbë të katër anët e dheut, përandai Perëndia dërgoi profetin' Elia. Ai duel përpara mbëretit, e tha: "Rron Zoti Perëndia i Israelit, qi rrij përpara ati, se s'ka me ranë as vesë as shi këto viet, por qe kështu mbas fjalësë s'eme". Mbassi nukë ra shi, nuk' u ba as grun' as bar i ngjomë; edhe u ba një zi e madhe mbë gjithë dhenë. Profeti u mpëshef ndë purrue te Herithit, edhe atie korbënit' i bijshinë buk' e mish mëngjes për mëngjes e mbramie për mbramie, edhe pinte ujë prei purroit. Edhe së mbrapëni mbassi u tha purroi, Zoti i tha ati: "Ngreu, e ecë ndë Zarefath, edhe rri atie, qe tek urdhënova atie një grue të ve me të ushqyem". Kur erth ai ndë derët të qytetit, qe tek ishte një grue tue mbëledhunë shkarpij. Profeti i lypi asai pakëzë ujë, edhe ajo kur vote me prumë, ai i tha asai: "Të lutem, bier-më një copë bukë n'dorë". Por ajo tha: "Rron Zoti Perëndia yt, s'kam bukë, veç një grusht miell ndë shtambët, edhe pakëzë voj ndë botilet, edhe qe te po mbëleth dy shkarpij, qi të vete e të baj për vetëhenë t'eme, edhe për t'em-bir, qi të hamë ate, e të vdesimë. Edhe Elia i tha asai: "Mos u friko: ec e ban si të thashë, por prei ati ban për mue ma përpara një kulaç të vogëlë, edhe bier-ma, edhe mbasandai ban edhe për vetëhenë tande, edhe për t'yt-bir, sepse kështu thotë Zoti Perëndia i Israelit: "shtamba e miellit s'ka me u shprazunë, edhe botileja e vojit s'ka me u shterunë ngjer mb'atë ditë kur të lishojë shi Zoti mbi faqet të dheut". (1. Mbëretënit. 17.. 7-14.) Edhe Elia hante bashkë me të ven' e vobekëtë; edhe ndejti bashkë me atë ma tepërë si një vit. Edhe mielli ndë shtambët nukë mbarohei, as voji ndë botilet nukë shterei.

Mbassi s'kishte ranë shi tre viet e gjymës, Zoti i tha Eliasë: "Ecë e iu difto Ahabit, edhe kam me siellë shi mbi faqet të dheut". Edhe Ahabi kur pa atë tue ardhunë, i tha: "Ti je ai qi përzien Israelinë?" Edhe Elia u përgjeq: "Nukë përziej un' Israelinë, por ti, edhe shtëpia e t'yt-et, sepse ju latë urdhënimet' e Zotit, edhe voitët mbas Baalit".

Atëherë Elia i tha Ahabit: "Tashti pra, dërgo e më mbëlith gjith' Israelinë, ndë mal të Karmelit, bier' edhe të katër qind e pesë-dhetë profetënit' e Baalit, edhe të katër qind profetënit' e pyjevet, qi hanë ndë truvezët të Iezabelësë. Edhe Ahabi dërgoi e mbëloth gjithë të bijt' e Israelit edhe profetënitë ndë mal të Karmelit.

Atëherë Elia erdhi e i tha gjithë popullit: "Deri kurë çaloni ndërmiet dy mendesh? Zoti ndë qoftë Perëndi, iu ngjitni ati, por ndë qoftë Baali, iu ngjitni këti. Edhe populli nuk' iu përgjeq ati as mbë ndonji fjalë. Atëherë Elia i tha popullit: "Unë vetëmë kam mbetunë profet i Zotit, por profetënit' e Baalit janë katër qind e pesë-dhetë burra: le të na apinë pra dy viça, edhe le të sgjedhinë nianinë viç për vetëhen' e atyne, edhe le ta copëzojn' atë, edhe le ta venë mbi drut, edhe unë ka me bamë gati viçinë tietër, edhe kam me e vumë mbi drut, edhe s'kam me vumë ziarm; edhe thërritni emënin' e perëndinavet tuei, edhe unë kam me thirrun' emënin' e Zotit, edhe ai Perëndi qi të ndëgjojë me ziarm, kyi qoftë Perëndi. Edhe gjithë populli u përgjeq, e tha: "Fjal' e mirë". Atëherë Elia u tha profetënavet Baalit: "Zgjidhni një viç për vetëhenë tuei, edhe bani-a gati ju ma përpara, sepse jeni shumë, edhe thërritni emënin' e perëndinavet tuei, por mos veni ziarm. Edhe ata muernë viçinë qi u dhan atyne, edhe e banë gati, edhe thërritshin' emënin' e Baalit çë ndë mëngjes deri ndë mies-ditë, tue thanë: Ndëgjo-na, o Baal, por s'kishte as za, as të gjegjunë, edhe ata bridhinë përçark therorësë qi kishinë ndërtuem. - Atëherë Elia i tha gjithë popullit: Afrohi tek unë. Edhe gjithë populli u avit tek ai. Edhe ai ndreqi theroren' e Zotit, qi ishte rrëzuem. Edhe Elia muer dy-mbë-dhetë gurë, mbas numërit të dy-mbë-dhetë faravet të bijvet Iakobit, mbë të cillinë pat ardhunë fjala e Zotit, e i pat thanë:

Emëni yt do të thohet' Israel; edhe ndërtoi gurët' e theroresë, mb'emënit të Zotit, edhe bani një hendek për qark theroresë, që nxinte dy matësa fare. Edhe vuni grumbullë drutë, edhe copëzoi vëcinë, edhe e vu mbi drut. Edhe tha: Mbushni shtatë shtamba me ujë, edhe i derthni mbi kurbant që do të digjet' i tanë, edhe mbi drut. Edhe tha: Derthni për së dyti, edhe ata derthnë për së dyti. Edhe tha: Derthni për së treti, edhe ata derthnë për së treti. Edhe ujët' ecëte për qark theroresë, por edhe hendeku u mbush me ujë. Edhe atë herë kur kishte për me prumë dhunëtinë, u afrue profeti Elia, e tha: Zot, Perëndia i Abrahamit, e Isaakut, e i Israelit, le të mirretë vesht sot, se ti je Perëndi ndë Israel, edhe unë shërbëtori yt; edhe mbas fjalësë s'ate bana gjithë këto punë: ndëgjo-më, o Zot, ndëgjo-më, që ta ngjofi ky popullë, se ti, o Zot, je Perëndia, edhe u këtheve atyne zemërenë mbrapa. Atëherë ra ziarrm prej Zotit, edhe përpini kurbanin' edhe drut' edhe gurët' edhe baltën', edhe la ujëtë që ishte ndë hendek. Edhe kur pa gjithë populli, ranë me faqe për dhe, e thanë: Ai Zot ashtë Perëndi! Ai Zot ashtë Perëndi! Edhe Elia u tha atyne: "Zeni profetënit' e Baalit, edhe le të mos shpëtojë as një prej atyneve. Edhe i zun' ata, edhe Elia i sdrypi ndë purrue të Kishonit, edhe i therri ata atie. Edhe Elia i tha Ahabit: Ha e pi, sepse ashtë za shumë shiu. Edhe Ahabi hipi me ngran' e me pimë, edhe Elia hipi ndë majë të malit Karmelit, edhe u kurrus mbë dhet, e vuni faqen' e vet ndërmiet gjunjëvet vet, edhe i tha shërbëtorit vet: Hip tashti, e shif prej detit. Edhe ai hipi e pa, edhe tha: Nuk' asht' asgja. Edhe ai i tha: Hip për-së-ri, deri mbë shtatë herë. Edhe mbë të shtattënë herë tha: Qe te po hipën prej detit një re e vogëlë, sa një pëllamë nieriu. Edhe ai tha: 'Hip e thuei Ahabit: Ban gati qerrenë, edhe sdrip, që mos të ndali shiu'. Edhe përnjiherë u vranue qielli prej revet e prej erësë, edhe ra një shi i madh". (1. Mbëretënit. 18.. 1-45.)

59. Ahazia edhe kapidanat' e vet. 896 P. K.

Mbëreti Ahazia, i bir' i Ahabit, ishte sëmunë; edhe ai dërgoi nierës me pyetunë Baal-zebub, perëndin' e Filistinëvet, pale kurë do të shëndoshetë. Elia vote mbas urdhënit Perëndisë, e hasi me nierëzit, e u tha: "A nuk' ashtë Perëndi ndë Israel, që veni me pyetunë Baal-zebub, perëndin' e Akkronësë? Tashtu pra kështu thotë Zoti: "S'ke me sdripunë prej ati shtratit, që ke hipunë, por ke me vdekunë kreit". Edhe nierëzit' u këthyenë prapë, e i thanë mbëretit, se qish u pat than' ai nieri. Mbëreti i pyeti ata: Ç'farë nieriu ishte ai që tha këto fjalë? Ata i than' ati, se ishte një nieri veshunë me likurë të leshtë, edhe ngjeshunë me një rrypë likure ndë miedist. Edhe ai tha: "Asht' Elia Tishbiti".

Edhe ai dërgoi një kapidan me pesë-dhetë vetë me e prum' atë të lidhunë. Elia ishte tue ndenjunë ndë majë të një kodre, edhe kapidani i tha ati: "Ti, o nieriu i Perëndisë, mbëreti ka thanë: "Sdryp poshtë". Elia tha: "Ndë qofsha nieriu i Perëndisë, le të sdrypi ziarrm prej qielli, edhe le të diegi ty edhe të pesë-dhetëtë". Edhe u ba ashtu si tha. Edhe mbëreti dërgoi një tietër kapidan me pesë-dhetë vetë, por sdrypi ziarrm prej qielli, edhe doq edhe atë bashkë me të pesë-dhetët. Mbasandaj erdhi një i tretë, edhe i ra ndër kambë Eliasë, e tha: "Të lutem, o nieriu i Perëndisë, le të kursetë ndër sy të tu jeta eme, edhe jeta e këtyne pesë-dhetë shërbëtorëvet tu". Atëherë Elia vote bashkë me atë te mbëreti, e i tha: "Kështu thotë Zoti, sepse dërgove nierës me pyetunë Baal-zebub, perëndin' e Akkronësë, sikurse nuk' ishte Perëndi ndë Israel për me kërkem fjalën' e ati, për andaj s'ke me sdripunë prej ati shtrati, që ke hipunë, por ke me vdekunë kreit". (2 Mbëretënit 1.. 2-16.) Kështu Ahazia vdiq, edhe nukë la dial mbrapa.

60. Elisha. 896-838 P. K.

Me urdhënit të Perëndisë, Elia la mbë kambë të vet Elishanë. Elisha pa Elianë tue hipunë ndë qiell ndëpër një erë të fortë mbë një qerre flake; edhe fryma e fuqia e Eliasë erth mbi atë. Ndë Bethel, atie tek ishte ngrefunë viçi i artë, disa dielm të këqij përqeshnë profetin' e i thanë: "Hip, o krye pa qime". Edhe Elisha, qi dinte se kurë ashtë koha për të duruem, e kurë për të munduem, i mallëkoi ata mb'emënë të Zotit. Edhe atie duelnë dy harusha prei pyllit, edhe hangrën katër-dhet' e dy çuna. (2 Mbëretënit. 2.. 23, 24.)

Elisha kur vote njiherë ndë një shkollë profetënish, e veja e një profeti i tha: "Më vdiq burri, - edhe erdhi hua-dhanësi me marrë të dy dielmt' e mi për shërbëtorë". Elisha i tha asai: "Qish ke ndë shtëpi?" Edhe ajo tha: "S'kam asgja ndë shtëpi, veç një enë voji". Ai i tha: "Ec e u huaj enë prei gjithë fëqinjëvet përjashta, enë të shprazëta: mos u huaj pak; mbasandai hyn e mbyll derënë mbrapa teje e mbrapa bijvet tu, edhe derth *vojinë* ndëpër gjith' ato enët, edhe ven-i mbë-nj-anë ato qi të mbushenë". Edhe ajo bani ashtu si e urdhënoi, edhe mbushi shumë enë. Mbasandai ajo i thotë të birrit: "Bier-më edhe një tietër' enë". Edhe i biri i tha asai: "S'ka *ma* tietër' enë". Edhe voji ndali. Edhe ajo erth, e i tha nieriut Perëndisë. Edhe ai i tha: "Ec e shit vojnin', edhe lai detyrënë tande, edhe rro ti edhe dielmt' e tu me atë qi të mbesi". (2. Mbëretënit. 4.. 1-7.)

61. Naamani. 894 P. K.

Naamani, kapidani i ushtërisë mbëretit Syrisë, ishte një nieri i math e i nderëshim, por ai kishte kromënë, një sëmundje të ndytë. E shoqeja e Naamanit kishte një shërbëtoresë të vogëlë, marrë rop prei Iudesë. Edhe shërbëtoreja e vogëlë tha: "Të ishte em-zot përpara profetit qi ashtë ndë Samari! Sepse do t'i shëndoshte ati kromënë". I thanë këto fjalë Naamanit, edhe kaqi mbë sy të mirë e kishin' atë Israelitëshë, sa Naamani i ndëgjoji asai. Kështu ai bani udhë, e erth ndë dhe të Israelit bashkë me kual e me qerre, edhe qindroi ndë derët të Elishasë. Edhe Elisha i dërgoi një i laimë me i thanë: "Ec' e lahu shtatë herë ndë Iordan, edhe ka me të ardhunë për-së-ri mishi yt, edhe ke me u qiruem". Kur ndëgjoji këte Naamani, u zemëru e tha: "Qe unë thoshiem, se ka me më dalë *përpara*, edhe do të qindrojë, e do të thërresi emënin' e Zotit, Perëndisë vet, edhe do të vejë dorën' e vet mb'atë vend, edhe do të shëndoshi kromënë. Abanai edhe Farpari, lumënat' e Damaskësë, mos nukë janë ma të mirë se gjithë lumënat' e Israelit? Nukë mundesh' unë me u lam' atie, edhe të qiroheshë? Edhe u këthye, e iku me zemërim. Edhe shërbëtorët' e ati u avitnë edhe i folnë e i thanë: "Ati em, profeti ndë të kishte pasë thanë për ndonji punë të madhe, nukë do t'e kishie bamë? Sa ma fort tashti qi të thotë: "Lahu, edhe qirohu". Atëherë sdripi, edhe u zhyt shtatë herë ndë Iordan, mbas fjalësë nieriut Perëndisë, edhe mishi i ati u ba porsi mish diali të vogëlë, edhe u qirue. Edhe u këthye te nieriut i Perëndisë, ai edhe gjith' udhëtarët' e ati, edhe erth e qindroi përpara ati, e tha: "Qe tashti tek e ngjofta, se s'qenëka Perëndi ndë gjithë dhenë, veç ndë Israel, përandai tashti të lutem, prit këte dhunëti prei shërbëtorit t'yt". Edhe ai tha: "Rron Zoti, përpara të cillit rrij, se s'kam me e pritunë. Edhe ai e nguti me e pritunë, por ai nukë desh". Edhe ai i tha ati: "Ecë ndë paqtim".

Por Gehazi, shërbëtori i Elishasë, dëshëronte për argjand, e për ar, e për petëka të bukura, edhe ai vote mbrapa Naamanit. "Edhe Naamani kur pa *atë* tue ecunë, hovi prei qerresë me i dalë përpara, edhe i tha: A je mirë? Edhe ai i tha: "Mirë, em-zot më dërgoi,

të thom: Qe këte herë tek erdhën tek unë, kah mali i Efraimit, dy dielm prej të bijvet profetënavet, të lutem, ep-u atyne një talland argjandi, edhe dy palë petëka. Edhe Naamani tha: “Merr me gjithë zemërë dy tallanda argjandi”. Edhe e nguti atë, edhe lidhi dy tallandat’ e argjandit ndë dy kuleta, bashkë me dy palë petëka, edhe ua vu mbë kraha të dy shërbëtorëvet vet, edhe i barinë përpara ati. Edhe kur erthnë ndë Ofel, i muer prej duersh atyne, edhe i rueiti ndë shtëpi, edhe lishoi burrat’, e iknë, edhe ai hyni e ndejti përpara të zot. Edhe Elisha i tha ati: Kah *vien* Gehazi? Edhe ai tha: “Shërbëtori yt nukë vote askundi”. Edhe ai i tha ati: “Nukë vote zemëra eme *bashkë me tyi*, kur u këthye nieriu prej qerresë vet me të dalë përpara? *A ashtë* kohë me marrë argjand, e me marrë petëka, e ullishta, e vëneshtë, e dhen, e qe, e shërbëtores? Përandai kroma e Naamanit ka me t’u ngjiturë tyi, edhe farësë s’ate për gjithë monë. Edhe ai duel jashtë prej ati i kromosunë porsì bora”. (2. Mbëretënit. 5.. 1-27.)

“Mbëreti i Syrisë kur luftonte kundrë Israelit, edhe bante këshille bashkë me shërbëtorët e vet, e thoshte: Mb’akë vend e mb’akë vend kam me ngulun’ ushtërinë. Nieriu i Perëndisë i dërgonte mbëretit Israelit, e i thoshte: “Ruhu mos shkoish mb’ate vend, sepse Syrianëtë kanë ngulun’ ushtërinë atie”. Edhe Mbëreti i Israelit dërgonte mb’atë vend qi i thoshte nieriu i Perëndisë, edhe porosiste për atë, edhe u rueit prej andy jo një herë e dy herë. Edhe iu përzie zemëra mbëretit Syrisë për këte punë, edhe thirri shërbëtorët’ e vet, e u tha atyne: “Nukë do të më epni za, cilli prej nesh *ashtë* bashkë me mbëretin’ e Israelit?” Edhe një prej shërbëtorëvet ati i tha: “Askush, zoti em, o mbëret, por profeti Elisha, qi ashtë ndë Israel, i ep za mbëretit Israel për ato fjalë qi flet *ti* ndë kamare të shtratit t’yt.” Edhe ai tha: “Veni, e shifni ku ashtë, qi të dërgoj, ta za atë.” Edhe ata i dhanë za, e i thanë: “Qe *tek ashtë* ndë Dothan.” Edhe ai dërgoi atie kual, e qerre, e ushtëri të madhe, të cillët’ erthnë natën’ e qarkuenë qytetinë. Edhe shërbëtori i nieriu Perëndisë kur u ngrit ndë mëngjes, e duel, qe ushtëria te kishte qarkuem qytetin me kual e me qerre. Edhe shërbëtori i ati i tha: O, zot! Qish të baimë? Edhe ai tha: “Mos u friko, sepse ma të shumëtë *janë* bashkë me ne, se bashkë me ata.” Edhe Elisha u fal, e tha: “Zot, të lutem çili sytë këti, qi të shohi.” Edhe Zoti i çeli sytë shërbëtorit, e pa: edhe qe mali tek *ishte plot* me kual e me qerre ziarmi për qark Elishasë. Edhe sdrypnë tek ai *Syrianëtë*, Elisha iu fal Zotit, e tha: “Të lutem, verboje këte popullë.” Edhe i verboi ata, mbas fjalës’ Elishasë. Edhe Elisha u tha atyne: “Nuk’ ashtë këjo udha, as *nuk’ ashtë* ky qyteti, ejani mbas meje, edhe ka me u prumë juve tek ai nieriu qi kërkoni.” Edhe i pru ata ndë Samari. Edhe kur erthnë ndë Samari, Elisha tha: “Çil-u sytë këtyne, o Zot, qi të shofinë.” Edhe Zoti u çeli syt’ atyne, edhe panë: edhe qe tek *ishin* ndë miedis të Samarisë. Edhe mbëreti i Israelit kur pa ata, i tha Elishasë: T’i vras, t’i vras, o ati em? Por ai tha: “Mos i vra: do t’i kishie vram’ ata, kur t’i kishie marrë rop me shpatënë tande e me harkun tand; ven-u buk’ e ujë përpara atyne, edhe le të han’ e le të pinë, e le të shkojnë tek i zoti vet. Edhe u vu përpara atyne miaft ushqim, edhe mbassi hangrën e pinë, i lishuen’ ata, edhe iknë tek i zoti vet. Edhe nuk’ erth ma ushtëria e Syrisë ndë dhe të Israelit”. (2. Mbëretënit. 6.. 8-23.)

62. Profeti Iona. 862 P. K.

Perëndia dërgoi një profet prej Israelit tek Asyrianët. Ninevia krye-qyteti i Asyrisë, ishte një qytet fort i madh e i bukurë.

“Edhe erdhi fjala e Zotit te Ionai, i bir’ i Amathit, e i tha: “Ngreu, e shko ndë Ninevi, nd’atë qytetin’ e math, edhe bërtit kundrë atyne; sepse pa-besënia hypi përpara meje.” Edhe Ionai u ngrit qi të iki ndë Tarshish prej sysh Zotit, edhe sdrypi ndë Ioppë; edhe gjeti një barkë për Tarshish, edhe pagoi navllën’ edhe hyni nd’atë, qi të iki bashkë me atë ndë Tarshish prej sysh Zotit. Por Zoti ngriti një erë të madhe mbi det, edhe u ba një thëllim i madh ndë det, edhe barka ishte mbë rrezik për me u thyem. Edhe detarët’ u frikuen’, edhe gjithë-se-cilli thërriti perëndin’ e vet, edhe hothnë ndë det teshatë qi ishinë ndë barkët, qi të lenohei prej atyne. Edhe Ionai sdripi ndë gufomë të barkësë, edhe ra, e flinte *nji gjumë* të randë. Edhe guvernatori i barkës’ u afrue tek ai, e i tha: “Përse fle ti? Ngreu, e thërrit Perëndinë tand, druese na kuiton Perëndia, e të mos hupimë. Edhe gjithë-se-cilli i tha t’afërmit vet: “Eni, e le të shtijmë shortë, qi ta ngjofimë, për punë të kuit *erdhi* këjo e keqe mbi ne.” Edhe shtinë shortë, edhe shorta i ra Ionait. Atëherë i than’ ati: “Na thuei tashi, për qish punë *erdhi* këjo e keqe mbi ne? Qish *ashtë* puna jote? Edhe kah vien ti? Cilli *ashtë* vendi yt? Edhe prej qish populli je ti?” Edhe ai u tha atyne: “Unë *jam* Hebre, edhe lus Zotinë Perëndin’ e qiellit, i cilli bani detin’ edhe tokënë.” Atëherë i muer një frik’ e madhe nierëzitë, edhe i than’ ati: “Qish *ashtë* këjo qi bane?” Sepse e ngjofnë nierëzitë, se iku prej sysh Zotit, sepse ua kishte diftuem atyne *këte*. Edhe ata i than’ ati: “Qish të bajmë tyi? Qi të pushojë deti prej nesh.” Sepse deti po bante valë ma tepërë. Edhe ai u tha atyne: “Më ngreni, e më hithni ndë det, edhe deti ka me pushuem prej jush, sepse e ngjof, se për punët t’eme u *ba* ky thëllim i math mbi ju.” Por nierëzitë vozitshinë fort, qi të këtheheshinë ndë tokët, por nukë mundeshinë, sepse deti bante valë ma tepërë kundrë atyne. Përandai thërritnë Zotin’ e thanë: “Të lutemi, o Zot, të lutemi, le të mos hupimë për jetën’ e këti nieriu, edhe mos na ven mbë faqe gjak të pa-faj, sepse ti, o Zot, bane si deshe. Edhe ngritnë Ionanë, edhe e hodhën ndë det, edhe deti ndaloi zemërimin’ e vet. Atëherë i muer një frik’ e madhe nierëzitë prej Zotit, edhe i prunë kurban Zotit, edhe than’ urata.” (Iona. 1.)

“Edhe Zoti urdhënoi një peshk të math me përpimë Ionanë. Edhe Ionai ishte ndë barkut të peshkut tri ditt e tri nett. Edhe Ioani iu fal Zotit Perëndisë vet prej barkut peshkut, edhe tha: “Thërrita Zotinë ndë shtrëngim t’em, edhe më ndëgjoi, thërrita prej barkut vorrit, *edhe* ndëgjoi zaninë t’em. Sepse më hodhë ndë të thellat, ndë zemërë të detit, edhe më qarkuenë rriedhietë; gjithë thëllimet’ e tua edhe valët’ e tua shkuenë përsipër meje. Edhe unë thashë: U hodha tej prej sysh tu, por kam me shtimë sytë për-së-ri ndë tempullinë tand të shenjtënueshiminë. Ujënatë më qarkuenë ngjer ndë shpirt, abyssa më mbylli, barënat’ e detit u mpështollnë për qark kresë s’eme. Sdrypa ndë malet të mbrapëme, shulcat’ e dheut *janë* përmbi mue gjithë-herë, por jeta eme hipi prej së vdierrësë, o Zot Perëndia em. *Edhe* kur nukë kishte mbetunë tek unë shpirti em, kuitova Zotinë, edhe të falunitë t’em hyni te ti, ndë tempullinë tand të shenjtënueshiminë. Ata qi ruejnë kotësina rrenash heqinë dorë prej përdëllimit vet. Por unë kam me të bamë kurban tyi bashkë me za lavdimi, kam me paguem gjith’ ato qi u fala; shpëtimi *ashtë* prej Zotit. – Edhe Zoti urdhënoi peshkun’ e math, edhe vulli Ionanë mbi tokët”. (Iona. 2.)

“Edhe erdhi fjala e Zotit te Ionai për së dyti, e tha: “Ngreu, e shko ndë Ninevi, nd’atë qytetin’ e math, edhe leçit atie atë të leçitunë qi do të flas unë tyi.” Edhe Ionai u ngrit, e vote ndë Ninevi, mbas fjalësë Zotit; edhe Ninevia ishte një qytet i math fort, tri ditt udhë. Edhe Ionai filloi me shkuem ndëpër qytet një ditë udhë, edhe leçiti e tha: “Edhe katër-dhetë ditt, edhe Ninevia ka me u rrenuem.” Edhe nierëzit e Ninevisë i besuenë Perëndisë, edhe leçitnë të agjinojinë, edhe u veshnë me thasë të mëdhej e të vegjilë, sepse fjala e

kishte mbërrimë te mbëreti i Ninevisë, edhe u ngrit prej shkambit vet, edhe hoq' stolin' e vet qi kishte mbi vetëhe, edhe u mbulue me thes, edhe ndejti mbi pluhunit. Edhe u leçit e u ba e ditunë me urdhënë të mbëretit e të mëdhejvet ati, edhe u fol: Nierëzit' e bagëtitë, qet' e dhentë, të mos ngjinojn' asgja, as të mos kullosinë, as të mos pijn' ujë, por nierës e bagëti të mbulohenë me thasë, edhe të bërtasinë fort te Perëndia, edhe gjithë-se-cilli le të këthehetë prej udhësë keqe, edhe prej së shtrembësë qi *ashtë* ndë duert t' atyne. Kush e di, *se* këthehet' e pendohetë Perëndia prej mënis' e prej zemërimit vet, edhe nukë hupimë? Edhe Perëndia pa punët e atyne, se u këthyenë prej udhësë keqe; edhe Perëndia u pendue për të keqenë, qi tha t'u bajë atyne, edhe nuk' e bani". (Iona. 3..)

“Edhe Ionai u idhënuë fort, edhe u zemëruë. Edhe iu fal Zotit, e tha: O Zot, nuk' ishte këjo fjala eme, kur ishiem por ndë dhethit t'em? Përandai e vuna ndër mend me ikunë ndë Tarshish, sepse e dijem, se *ti je* Perëndi i përdëlllyeshim, e i dhimshim, zemër-gjanë e përdëllim-math, edhe qi pendohe për të keqenë. Edhe tashi, o Zot, të lutem tyi, merr-më shpirtinë, sepse *ashtë* ma mirë për mue të vdes, se të rroj. Edhe Zoti tha: A ashtë mirë me u zemëruem? Edhe Ionai duel jashtë qytetit, edhe ndejti mb'anë të qytetit prej së lemesë diellit, edhe atie bani një kacollë për vetëhe, edhe rrinte ndënë hije t'asai, ngjer sa të shifte, se qish do të bahei ndë qytet. Edhe Zoti Perëndia urdhënoi një kungullë, edhe e bani të hipi përmbi Ionanë, qi të bajë hije sipër kresë vet. Edhe Ionai u gëzue fort për kungullinë. Edhe Zoti urdhënoi një krymp, kur sbardhi drita ndë nesëret, edhe hangër kungullinë, edhe u tha. “Edhe porsa leu dielli, Perëndia urdhënoi një erë të njetë prej së lemesë diellit, edhe dielli binte mbi krye të Ionait, kaqi sa i ra të hollëtë, edhe kërkonte me zemërë të vet të vdiste, edhe tha: *Ashtë* ma mirë për mue të vdes, se të rroj. Edhe Perëndia i tha Ionait: A ashtë mirë me u zemëruem për kungullinë? Edhe ai tha: Ashtë mirë me u zemëruem ngjer mbë vdekët. Edhe Zoti tha: “Ti u idhënuve për kungullinë qi nuk' u mundove për atë, as nuk' e bane atë me u rritunë, qi ai bini për një natë, edhe hupi për një natë. Por unë nukë duhei me u idhënuëm për Ninevinë, qytetin' e math, qi janë ma shumë se dy-mbë-dhetë qind mij nierës, të cillëtë nukë dajnë të diathtën' e vet prej së mangjëtësë vet, *janë* edhe shumë bagëti”. (Iona. 4..)

63. Mbëretënia e Asyrisë – Ninevia. 2218-625 P. K.

Tashti do të flasim pak fjalë për Asyrianët qi muernë rop të dhetë farat' e Israelit, edhe për krye-qytetin' e atyne Ninevinë, qi ishte ma i vietëri qytet edhe me emënë të math ndë botët. Na folëm përpara ndë Gjenesis, kaptina 10, se Nimrodë, i bir' i Kushit, edhe i nipi i Hamit, ishte një gjuatar egërsinash, edhe ngrefi një mbëretëni ndë Babylonë, ndaj lumin' e Euftratit. Ai mbasandai vote e nguli ndë dhe të Ashurit, a ndë Asyri, edhe ngrefi qytetin' e Ninevisë ndaj lumin' e Tigris, edhe të tiera qytete ndë mbëretëni të Asyrisë. Historia e kësai mbëretënie ashtë fort e errëtë, e nukë përmendetë për shumë viet, por na e dimë se Ninevia ka pasë qenunë ma e madhe se gjithë qytetet' e tiera, ndonëse mbëretënitë s'kanë pasë ndenjünë përherë nd'atë qytet vetëmë. Por së mbrapëni Ninevia u ba i pari qytet asai ma të vietërësë mbëretënisë Babylonës' a Haldesë.

Mbëretënit' e Asyrisë e kishinë zakon me shënuem gjith' ato punë qi baheshinë ndë mbëretëni t'atyne ndë rrasa të gurit shkruem me figure nierëzish, e shtasësh, e qytetesh, e luftënash, e punë feje, e gjaje, edhe me një farë shkroje letërash qi thohenë Gjatore, Tashi ndër këto mote të lashta, tri-dhetë viet e tethu, kanë zanë me kënduem këto farë shkrojash nierëzit'e diçim. Me mij të tillash shkroja gjindenë sot mbë këte ditë ndëpër të rrenuemet'

e qytetit Ninevisë, e ndëpër vende të tiera. Vendi i qytetit Ninevisë ka pasë qenë harruem kreit, as-nieri nukë dinte se ku ishte vendi i këti qyteti, ngjer sa e gjeti vendinë zotëni Botta, konsolli i Francësë, mbë 1842 viet; edhe zotëni Layardi, një Engles, mbë 1845 viet, filloi me gërmuem ato kodra qi janë ndë ball të qytetit Musulit, a të Nemrodit, sikurse e ka emëninë. Tue gërmuem ndëpër ato vende, - qish të shofish? – na u gjind një krye i math i gurtë, latuem ndë shkamp të gurit! Kryet’ e kishte pors i nieri, shtatin’ e kishte pors i leon, e me fletë pors i shqiponjë. Mbasandai u gjindën shumë këso figuresh; disa e kishinë shtatinë pors i leon, e disa të tiera e kishin shtatinë pors i ka, por të gjitha e kishinë kryetë si nieri, e me fletë ndë kraha. Edhe shumë rrasa guri të shkrueme u gjindën mbë shumë vende aty-dreiti, të cillat’ ishinë mbëluem ndënë dhet dy mij e pesë qind viet. Shumë të tillash figure tashti i kanë prumë ndë Londrë e ndë Paris, e ndëpër të tiera qytete, edhe i ruejnë për me pamë, e për me marrë vesht zakonet’ e ati populli të moçim, qi ka pasë ndenjünë nd’atë qytet me emënë të math, sot tri mij viet përpara. Mbë një vend, mbrenda ndë pallatet të Kojunxhikut, u gjindën ma shumë se dhetë mij rrasa balte të diegëme, shkruem plot me shkroja; duketë se këto rrasa balte të dieguna, do të kenë pasë qenunë librat’ e atyne, a punët’ e mbëretënisë shënuem mbi ato. Qyteti i Ninevisë ishte gjashtë-dhetë mila i math me i ranë rreth e rrotullë, edhe ishte rrethuem me një mur një qind kambë të naltë, edhe kaqi të gjanë, sa mund të shkoishinë tri qerre bashkë përmbi murt, edhe përmbi murt ishinë ngrefunë një mij e pesë qind pyrgje, për me rueitunë qytetinë. Por përmbrenda këtyne mureve ishinë vëneshtë, e ara, e qipshtëna, e fusha me bar të ngjomë për gjan’ e gjallë. Pallatet’ e mbëretit, e vendet’ e urdhënit, ishinë fort të mëdha e të bukura, e shkruem përmbi ato historin’ e mbëretënisë. Por ndë këto figure shifet’ e mirretë vesht sa fort të këqij ishin’ ata nierës. Këto figure qi janë shkruem këtu, të cillatë janë gjintunë ndë qytet të Ninevisë, diftojnë se fjalët’ e profetit Amos duelnë të gjitha - “Zoti Perëndia bani be për shenjtënit të vet, se qe të do t’u vinë ditt juve, o Israel, qi kanë me u zanë juve me grepa, edhe fëmijët tui me grepa peshqish”. (Amos. 4.. 2.) Kështu thot’ edhe Nahumi – “Leoni (*mbëreti i Ninevisë*) shqori miaft për këlysh e vet, edhe mbyti për leonën’ e vet, edhe mbushi shpellat’ e veta me gja, edhe vendet’ e veta me rrëmbesë.” (Nahum. 2.. 12.) Sa bukuri e gja të madhe kishte ai qytet, kaqi te këqia të mëdha kishte, edhe mbë disa punë duketë se baishinë pors i Sodoma e Gomora; përandai nuk’ ashtë për të mërekulluem, përse Ionai kishte frikë me votun’ atie, e me i thanë popullit të pendoheshinë.

Nuk dihetë se kurë filloi me u bam’ i math e i fortë qyteti i Ninevisë, por ishte krye-qytet e një mbëretënie të madhe ndë ditt të Ionait, 862 viet para Krishtit. Por ndrëçimi i Asyrisë ishte ndë ditt të Sennaheribit, 710 viet para Krishtit, i cilli e bani të pasun’ atë me plaçkat qi rrëmbëu prej atyne vendesh tiera qi ishinë rreth e rrotullë, edhe ndërtoi ato pallatet’ e mëdha të Kojunxhik. Por së mbrapëni Medët’ edhe Babyllonasit’ u banë bashkë kundrë Ninevisë, edhe e prishnë atë kreit, edhe lumi i Tigrit rrëzoi një anë të murit, edhe mbyti qytetinë, edhe mbëreti Sarrakos a Sardanapalli i vu ziarrminë pallatit vet, edhe u doq mbrenda. Këjo u ba 625 viet para Krishtit, edhe çë mb’atëherë Ninevia nuk’ u zu n’gojë ma.

Figuret’ e Ninevisë qi gjindenë shkruem mbi rrasat, vërtetojnë shumë punë qi ze n’gojë Shenjteja Shkrojë; por ndër gjith’ ato, ata lavdojnë mbëretënit’ e vet e perëndinat’ e Asyrisë. Sa mërekulli e madhe ashtë, se Perëndia i vërtetë, i madhi jetësë, nxuer ndë dritët prej dheut ato punë të moçime, qi ishinë harruem kaqi mij viet, për deshmi të së vërtetësë fjalësë vet!

64. Robënia e të dhetë faravet. 721 P. K.

Mbas Ahabit, dy-mbë-dhetë mbëretën urdhënuenë ndë mbëretëni të dhetë faravet, por mbëretënia e atyne qe e shkurtënë. Njiani vriste tietërin', e bahei mbëret ndë vend t'ati. Mier ati vendi qi ndërrohenë shpesh krenëtë! Erthnë Syrianët' e plaçkitnë vendin' edhe e shkretuenë. Por populli nukë vinte mend. Profetënitë gjithë-nji i qartoishinë, por populli ra ma fellë ndë idhullatri e nd'errësinë. Së mbrapëni Asyrianëtë, një komp luftëtar e i fortë, erthnë e pushtuenë vendin', edhe banë popullinë me paguem të dhana. Hoshea, mbëreti i Israelit, lidhi fjalë me Shallmaneserinë, mbëretin' e Asyrisë, por mbasandai ai duel prei fjalësë. Atëherë Shallmaneseri erth ndë dhe të Israelit me ushtëri të madhe, edhe rrenoi Samarinë, edhe muer me vetëhe shumë gjindie, e i shpërndau ndëpër Armeni, e ndëpër vende të tiera të mbëretënisë vet. La pak popullë vetëmë me ndenjünë ndë dhe t'atyne, edhe ndë vend t'atyne qi shkuli prei dheut atyne, Shallmaneseri dërgoi të tierë nierës prei Syriet, e prei Mesopotamiet, e prei të tiera vendesh, edhe i nguli nd'atë vend qi shkretoi. Edhe çë ndë krye të herësë kur ngulnë atie, ata nukë patnë frikë Zotinë. Përandai Zoti lishoi leonë ndër ata, të cillëtë hangrën shumë vetë prei atyne. Atëherë ata dërguenë te mbëreti i Asyrisë me e pyetunë për këte punë, edhe mbëreti urdhënoi, të vejë një prift, qi e kishte prumë prei Samariet, e të rrijë atie, e t'i mësojë ata si ta kenë frikë Perëndinë. Me gjithë këto, ata gjithë-nji adhuroishinë perëndinat' e vet, mbas mëndyrës' atyne kombevet qi ishinë rreth e rrotull' atyneve.

Kështu u mbarue mbëretënia e të dhetë faravet. Ata Israelitët' e pakë, qi patnë mbetunë, u përzienë me ato kombe idhullatrë qi ngulnë atie; edhe çë mb'atëherë duel ky komb' i Samaritanëvet.

65. Mbëretënit' e herëshim të Iudësë. 975-698 P. K.

Mbassi u da mbëretënia, ndejtnë ndë shkamp të Davidit një-zet mbëretën ndë Ierusalem për tre qind e shtatë-dhet' e dy viet; edhe mbëretënia e Iudësë ngjati një qind viet mbas atyne dhetë faravet. Por edhe mbas Davidit mbëretënuenë ma shumë mbëretën të pa-besë e të këqij, se të mirë. Emënat' e të tillëve nierëzish të mirë, si Iehoshafati e si Hezekia, ndrisinë ndë histori pors i yje të rrallë ndë miedis t'errësinësë.

Ahazi ngrefi theroret' e Baalit ndëpër udhët e Ierusalem, edhe ai mbylli dyert' e shtëpisë Zotit, kështu tempulli i Perëndisë ishte për disa kohë i shkretë, pors i një shtëpi qi i ka vdekun' i zoti.

Hezekia një bir i feeshim i të pa-besit Ahaz, çeli për-së-ri dyert e tempullit, edhe qiroi Ierusaleminë prei idhujsh. Ai theu edhe atë gjarpënin' e ramtë, qi pat ngritunë nalt ndë drut Moiseu, kur ishte ndë shkretinë, sepse qe rueitunë deri mb'atë kohë. (2. Mbëretënit. 18.. 4.) Sepse Israelitët' i bijshinë qem kësai cope të ramtë, edhe e adhuroishinë për gja të shenjtënueshime; ata kuitoishinë se gjarpëni i ramtë u shëndoshte plagën' Israelitëvet, e jo ai Iehovahu vetë. Mbassi bani këte punë të mirë e të nevojëshime, Hezekia dërgoi letër', e thërriti të dhetë farat' e popullit të këthehenë prap ndë besët të Perëndisë atënavet atyne, edhe të vinë me festuem pashkëtë. Koditi ndë ditt të këti mbëreti, kur u banë rop të dhetë farat' e Israelit prei Asyrianëvet, edhe me mij Israelitë erthnë ndë dhe të Iudësë, e u mbëshefnë ndë mbëretënit të Hezekisë. Atëherë Shallmaneseri dërgoi kapidanin' e vet me ushtëri, edhe pushtoi gjithë qytetet' e Iudësë, edhe qerthulloi Ierusaleminë. Por ai kur foli

keq kundër Perëndisë gjallë, Hezekia grisi petëkat' e veta, edhe iu lut Perëndisë Israelit. Atëherë engjull' i Zotit ra ndë ushtëri të Asyrianëve, edhe vrau për një natë një qind e tetë-dhet' e pesë mij vetë; edhe qish të shofish! Ndë mëngjes ishin shtrimë për dhe të gjithë të vdekunë.

Kështu Perëndia shpëtoi mbëretënin' e Iudës' edhe mbëretin' e mirë Hezekinë, për me diftuem të madhenë fuqin' e vet; edhe prishi ushtërin e madhështorit mbëretit Asyrisë, për me rrëzuem idhullatrinë. Psalm' e katër-dhet' e katërtë mundetë me qenë shkruem kur dërgoi kapidanat' e vet Sennaheribi për me i folunë keq Zotit edhe shërbëtorit ati Hezekisë, edhe Psalmatë 73, 75, 76, do të kenë qenë shkruem mbassi u prish ushtëria e Asyrianëve.

Perëndia *asht* i ngjofunë ndë Iudënit: emën' i ati *asht*' i math ndë Israel.

Edhe tenda e ati ashtë ndë Salemë, edhe të ndenjunit' e ati ndë Sionë.

Atie theu shigjetat' e harkut, mburonjënë, edhe shpatënë, edhe luftënë.

Ti je fort ma i ndriçim se malet' e rrëmbimit.

Zemër-ashpërët u rojnë, fjetnë gjumin' e vet, edhe kurkush prei burravet fortë s' gjeti duert' e veta.

Prei qirtimit tand, o Perëndia i Iakobit, ranë ndë gjumë edhe qerreja edhe kali.

Ti je i frikëshim, edhe kush do të qindrojë përpara teje, kur të zemërohesh. (Psalmë 76.. 1-7.)

Këtu kam shkruem figurën' e një kambësori me shtizë e me mburonjë, me hark e me shigjetë, sikurse luftoishinë njëherë moti pa dalun' armët e ziarrmit; shif edhe qerren' e luftësë, sepse njëherë moti trimat' e luftëtarët' e mëdhej kanë pasë luftuem hipunë mbi qerret.

Nd' atë kohë Hezekia u sëmue fort; atëherë erth profeti Isaia, e i tha: “Ven mbë vend punët' e shtëpisë s'ate, sepse ke me vdekunë, e s'ke me rruem *ma*”. Atëherë Hezekia iu lut Zotit me lot, t'i ngjasi jetënë. Edhe Zoti i tha Isaisë, tue dalunë prei shtëpisë: “Këthehu, e thuei Hezekisë: Kështu thotë Zoti Perëndia i Davidit t'yt-et: ndëgjova të lutunitë t'at, edhe pashë lott e tua, qe te kam për të shtuem edhe pesë-mbë-dhetë viet ndë jetët tande”. Edhe Isaia e mësoi me vumë fiq mbi plagët, edhe mbas tri diç u shëndosh, edhe vote ndë tempullë për me iu falunë Perëndisë qi e shëndoshi.

66. Të mbërapënitë mbëretënit' e Iudësë. 698-588 P. K.

Mbas vdekësë Hezekisë hypi ndë shkampt i biri Manassehi, një mbëret i keq, i cilli mbëretënoi ma tepër se pesë-dhetë viet, edhe prishi gjith' ato punë të mira qi pat bam' i ati, edhe këtheu popullinë për-së-ri ndë idhullatri. Pak kohë përpara vdekësë, ai u pru i lidhunë ndë Babyllonë. Atie iu thye zemëra ati, e iu lut Perëndisë vërtetë, edhe Zoti i ndëgjoit të lutunitë; edhe u vu për-së-ri ndë mbëretëni të vet.

Amoni, i bir' i Manassehit, ishte ma i keq se gjith' ata qi patnë mbëretënuem përpara atij; por ai nukë ngjati shumë, sepse mbas dy vieç e vranë shërbëtorët' e vet. Ndë kambë t'ati u vu Iosia, një dial tetë vieç i vogëlë.

Edhe Iosia bani atë qi ishte e pëlqyeshime ndë sy të Zotit, edhe eci mbas udhësë Davidit. Ai kur ishte dial i vogëlë, tetë viet mbas mbëretënis' ati, zu me i ranë mbrapa punësë Perëndisë; edhe dy-mbë-dhetë viet mbas mbëretënis' ati, ai qiroi Ierusalem' edhe gjithë Iudenë prei idhujsh, edhe bani me u ndërtuem për-së-ri shtëpia e Zotit. Edhe tue qiruem tempullinë, gjetnë një libër të vietërë, harruem e lanë mbë-nj-anë qysh ndë

kohë të Manassehit; ai libër ishte Bibla, do me thanë Ligja e Moiseut. Këtë libër e prunë edhe e kënduenë përpara mbëretit, i cilli kur ndëgjoi se qish ishte shkruem mbrenda, kaqi fort e muer frika e u habit, sa grisi petëkat' e veta. Edhe ai dërgoi nierës te Haldaha, profetënesha, e u tha atyne: “Shkoni, e pyetni Zotinë për mue, edhe për ata qi kanë mbetunë ndë Israel e ndë Iudë, për fjalët' e këti libri qi u gjind, sepse atënitë t'anë nukë rueitinë fjalën' e Zotit, sepse gjithë kyi zemërimi math i Zotit qi u derth mbi ne, *ashtë* sepse atënitë t'anë nukë rueitnë fjalën' e Zotit, për me punuem mbas gjith' atyne qi janë shkruem ndë këte libër”. Edhe ajo u tha atyne: “Kështu thotë Zoti: Qe unë do të lishoj të këqia mbi këte vend, edhe mbi vendësit e ati, gjith' ato mallëkime qi janë shkruem nd'atë libër qi u këndue përpara mbëretit Iudësë, sepse hoqnë dorë prei meje, edhe u dogjën qem perëndinave të tierë, qi të më zemërojnë për gjithë punët e duervet veta. – Por mbëretit Iudësë qi u ka dërguem me pyetunë Zotinë, kështu t'i thoni ati: Kështu thotë Zoti Perëndia i Israelit, për ato fjalët qi ndëgjove, sepse zemëra jote qe e butë, e u përunge përpara Perëndisë kur ndëgjove fjalët' e ati kundrë këti vendi, edhe kundrë vendësitve ati, përandai ti ke me u mbëledhunë ndë vorr tand me paqtim, edhe syt' e tu s'kanë me pamë gjith' ato të këqia qi kam me lishuem ndë këte vend”. (2. Kohënat. 43.. 14-28.)

Tashti Iosia dëshëronte ma fort për me punuem gjith' Israeli mbas ligjësë Moiseut. U mbëloth gjithë pleqësia e popullit, edhe u këndue libri përpara atyne, edhe mbëreti lidhi fjalë përpara Zotit bashkë me gjithë popullinë. Ai dërgoi urdhënë mbi gjith' anët e Iudësë, edhe rrëzojë therorenë qi ishte ndë Bethel, edhe nxuer eshtëna të vdekurish prei vorresh, edhe i doq mbi therorenë, mbas fjalësë Zotit qi pat thanë me anë të nierit Perëndisë kundrë theroresë ndë kohë të Ieroboamit.

Por mbassi vdiq Iosia, gjithë punëtë qi pat bam' ai u prishnë. Dy të bijt' e ati edhe dy të nipënit' e ati hipinë ndë shkamp të mbëretënisë, niani mbas tietërit, ndërmiet pak koheje; edhe të gjith' ata u rrëzuenë prei shkambit; edhe atëherë koditnë shumë punë me shenjë, të cillatë diftoishinë, se ishte ngjat koha e gjyqit.

67. Profetënitë

Gjithë këto shenje i sgjithshin' e i diftoishinë profetënitë. Shumë fjalë qi kanë folun' ata, gjindenë shkruem ndë Biblë. Puna e atyne ishte me mësuem popullinë të ngjifinë Perëndinë, edhe të ndalinë të këqiatë qi baheshinë shumë herë edhe prei mbëretënisish edhe prei priftënisish. Perëndia ngriti të tillësh nierës ndë mbëretënit të dhetë faravet Israelit e të Iudësë, edhe prei dorësë madhe edhe prei dorësë vogëlë. Isaia edhe Danieli ishinë prei dyersh mbëretënie. Ieremia edhe Ezeieli ishinë prei rranjësë priftënisë. Elia e Elisha e Ionai e Mikai ishinë prei dorësë miedisëme. Amosi ishte një lopar.

Kur ishte mbëretënia e Babyllonës' e vogël' edhe pa emënë, Isaia profetizoi se kishte me u shtuem e me u madhuem shpeit, edhe kishte me pushtuem shumë dhena; edhe së mbrapëni kishte me u prishunë prei një bir mbëreti kah Persia, qi do t'ia thoshin' emëninë Kyrus.

Ieremia profetizoi për të prishunit' e Ierusalemmit prei Haldeanëvet, edhe diftoi përpara, sa viet kishte për të mbetun' i shkretë Ierusalemi, edhe shtynte popullinë ndë pendesë, për mos me u ardhunë prishia.

Ezeieli profetizoi për Israelitët, se kishin me i shkulunë prei dheut atyne, e kishinë me i ngulunë ndë Armeni, e kishinë me mbetun' atie një qind viet, edhe ai vetë, sikundrë edhe gjith' Iudejtë, shpëreishinë për të prishunit' e mbëretënisë Babyllonësë prei anësë

Perëndisë; edhe ai u tha atyne, të mos presinë se do të ngrifetë për-së-ri mbëretënia e Israelit, por të presinë se edhe sa nierës qi të kenë mbetunë ndë dhe t'atyne, shpeit kanë me ardhunë mbrapa atyne ndë dhe të huej. Por Israelitëtë nuk' i besuen' Ezekielit, porsì populli i Iudësë qi nuk' i pat besuem Ieremisë.

Ato fjalëtë qi kanë folunë profetënitë janë fort të mëdha. Ieremia ndë një vend flet mbë këte mëndyrë: “Sdrypa ndë shtëpi të tiegullarit: edhe qe te po bante punë mbi rrotovilet. Edhe iu prish ena qi po bante prei balte, n'dorë të tiegullarit, edhe për-së-ri e bani atë një tietër' enë, sikundrë i pëlqeu tiegullarit me e bamë. – O shtëpia e Israelit, nukë mundem unë me u bamë juve, porsì ky tiegullari? thotë Zoti. Qe porsì balta n'dorë të tiegullarit, kështu *jeni edhe*ju n'dorë meje, o shtëpia e Israelit”. (Ieremia 18.. 3-6.) Një herë ai bleu një shtambë balte prei tiegullarit, edhe e theu përpara pleqvet Israelit, e përpara priftënavet, edhe tha: “Kështu thotë Zoti i fuqivet: Kështu kam me thym këte popull edhe këte qytet, porsìkur me thym *kushi* enën' e tiegullarit, qi s'mundetë me e ndrequnë ma për-së-ri: - edhe shtëpiat'e Ierusalemit, edhe shtëpiat' e mbëretënavet Iudësë kanë me u ndyem, bashkë me gjithë shtëpiat qi kanë diegunë qem mbi kulmit atyne gjith' ushtërisë qiellit, edhe qi u kanë prumë dhunëtia të stërpikuni perëndinavet tierë”. (Ieremia 19.. 11-13.)

Por ma të mëdhatë profecia ishinë për t'ardhëmen' e Shëlbuesit. “Për të cillinë bajnë deshmi gjithë profetënitë”. (Punët. 10.. 43; Sbulesa 19.. 10.) Kishinë profetizuem, se ai do të dilte prei fëmijvet Davidit. (Isaia. 11.. 1; Ieremia 23.. 5.) Edhe ishte sbuluem e shpërfaqunë, se ai do t'ishte Perëndi edhe nieri. Isaia fliste për ate kështu: “Perëndia i fortë, Ati i jetësë pa-sosëme, Kryet' e paqtimit” (Isaia. 9.. 6.) “Zoti dreitënia jonë”. (Ieremia. 23.. 6: 33.. 16.) Emëni i ati do të thohei Emmanuel, a Perëndia bashkë me ne (Isaia 7.. 14.), edhe ati i veishinë gjith' emënat' e hyjënisë. Ai iu duk profetit Isaisë mbë një të pame, sikur ishte porsì nieri, por me madhëni porsì Perëndi. “Pashë Zotinë tue ndenjunë mbi një shkamp të naltë e ngritunë nalt, edhe spëlqini i ati mbushi tempullinë. Sipër ati rrijshinë Serafimë, gjithë-se-cilli kishte ka gjashtë fletë: me të dyjat mbulonte faqen' e vet, edhe me të dyjat mbulonte kambët' e veta, edhe me të dyjat fluturonte. Edhe njiani i gërthiste tietërit, e thoshte: “Shenjt, shenjt, shenjt *ashë* Zoti i fuqjavet: gjithë dheu *ashë* plot me laftin' e ati”. (Isaia 6.. 1-3.)

Profetizuenë për Messinë, se do të lente ndë Bethleem, e se do të bante mërekulli të mëdha, do t'u çilte sytë të verbënavet, e do t'u epte veshëtë shurdhavit, edhe se “i çali do të hofte porsì dreni, edhe gjuha e të belbënit do të këndonte”. (Isaia 35.. 5, 6.), se ai “do t'u epte zanin' e mirë të vobegëvet, e do të shëndoshte zemër-thyemitë” (Isaia 61.. 1.), edhe se “do të kulloste grigjën' e vet porsì bari, edhe do të mbëlithte qengjatë me krahin' e vet, edhe do t'i mbante ndë gjij të vet”. (Isaia 40.. 11.) Profetënitë kanë profetizuem për pësimet e për vdekën' e Shëlbuesit, kaqi sbulutë e kaqi këthiellëtë, sa kur këndoim' ato profecia, na dukenë se po flasinë për disa punë qi ishinë bamë, e jo për ato punë qi kishinë për me u bamë. Kishinë folunë përpara për atë, se ai do të ishte “një nieri më shtrëngime, e i provuem me sëmundie”; se ai “do t'ishte plaguem për fajet t'ona, e hiekunë keq për pa-udhëniat t'ona”; “se do t'ipte shpirtin' e vet ndë vdekët, e do të numërohei me të pa-udhët, edhe ai do të barte fajet' e të shumëve, edhe do të bante laimësi për të pa-udhët”. Mbë këte mëndyrë flet për vdekën' e ati: “u pru porsì qengj' mbë të therunit, edhe porsì dash pa za përpara ati qi e qeth, kështu nukë çeli gojën' e vet.”. (Isaia 53..) Edhe gjith' ato punë qi koditnë mbë dekët t'ati, e mbë të vorruemit t'ati, e mbë të ngjallunit t'ati, e mbë të hipunit ndë qiell, janë folunë fort këthiellëtë. Zanë

n'gojë edhe për Shpirtinë Shenjtë që zotuem, edhe thonë përmbi të gjitha, se ka me ardhur një kohë, që “dheu ka me u mbushur me të ngjofëmen’ e Zotit, porsì ujënat që mbulojnë detinë”. (Isaia. 44.. 3; Joel 2.. 28, 29; Isaia 11.. 9.)

Kështu i pëlqeu Perëndisë me i lishuem një rreze drite popullit vet, për ato punë që kishinë me u bamë për shpërblimin’ e math. Edhe kështu besëtarët ngushulloheshin’ e forcoheshinë ndë besët; por të pabesët’ ishinë lanë mbë-nj-anë pa përdëllim e pa ndëjesë.

68. Robënia e Israelitëve ndë Babyllonë. 588 P. K.

Gjith’ ato fjalë që profetizuenë profetënitë kundër Israelitëve, duelnë të vërteta së mbrapëni, ndonëse ata s’patnë besuem, a patnë besuem. Erthnë Haldeanëtë – një populli i keq’ – edhe rrenuen’ e shkretuenë Ierusalem’in’, atë qytet të bukurë. Por edhe tashti Perëndia bani gjyqinë dalë ka dalë. Nebuhadnezzari, mbëreti i Haldeanëve, i vu të dhana dheut Iudesë, edhe muer me vetëhe mbëretinë Iehoiakim, edhe dhetë mij burra që barin’ armë prei ballit popullit, edhe gjithë mieshtrit’ e punëtorët’ e vendit. Ai vu një tietër mbëret ndë Iude; edhe kështu mbëretënia ngjati edhe dhetë viet.

Mbëreti Zedekia kërkoi ndifmë prei Egjyptianëve kundër Haldeanëve; por ushtëria e Haldeanëve erth porsì bletë ndë dhe të Iudesë, edhe qerthulluenë Ierusaleminë. Iudejtë qindruenë dy viet kundër atyne. Kaq i zi e madhe për bukë u ba mbrenda ndë qytet, sa e ama vriste të birin’, edhe i hante mishinë. Së mbrapëni anëmiqtë muftnë me hymë mbrenda ndë qytet. Zedekia tue luftuem ra n’dorë të anëmiqëve, edhe tashti duel e vërtetë profecia e Ezekielit që pat thanë për atë – se ai do të shkonte ndë Babyllonë, edhe do të vdiste atie, por ai nukë do ta shifte vendinë. Haldeanët’ i nxuernë syt atë; ai nukë pa më tietërë gja, veç kur i vranë të bijtë ndër sy t’atë, përpara se ta verbojin’ atë; edhe mbasandai e prunë të verbëtë pa sy ndë Babyllonë. Qyteti i Ierusalemit edhe tempulli u plaçkitnë, edhe u dogjën, edhe prunë gjithë kafshat’ edhe enët e tempullit ndë Babyllonë edhe i vunë ndë tempullë të Belit. Gjithë popullin’ e Israelit e shkulnë prei vendit, edhe e shpërndanë ndëpër mbëretënit të Babyllonësë, lanë ndë Iude vetëmë disa shtëpia të para, edhe pak gjindie të vobekëtë; edhe kështu duelnë të vërteta fjalët’ e profetënavet.

Ndërmiet atyne nierëzëvet parë që mbetnë ndë dhethit t’atyne, ishte Gedelia, të cillinë mbëreti i Babyllonës’ e bani guvernuer mbi Iudenë. Por Iudejt’ e vranë këte nieri besëtar. Profeti Ieremia iu lut mbëretit Babyllonësë ta lajë të mbesi ndë dhethit të vet; edhe atëherë ai shkroi Librin e të Qjamesë ndërmiet gurëve e të rrenuemeve qytetit Ierusalemit që kishte mbetun’ i shkretë.

69. Dialoshat’ e Hebrevet. 607-580 P. K.

Tashti na duhetë me e marrë vesht, se Iudejt’ ishinë robënit’ e Babyllonasivet, edhe ata u shërbeishin’ atyne, e baishinë gjithë qish të dojinë. Por Perëndia ndë zemërim të vet bani përdëllim, edhe “bani që t’u dhimpse atyneve që i muernë rop”. Disa prei atyne hypnë mbë kambë të madhe. Me gjithë këto, Iudejtë s’mundeshinë me e harruem dhethin’ e vet që kishinë lem’atie, edhe Ierusalem’in’ e dashunë, edhe të lavdueshiminë tempullë që ishte rrenuem tashti; edhe anëmiqtë kur u thoshin atyne me kënduem kankë, ata përgjegjeshinë: “Qysh të këndoimë kankën’ e Zotit ndë dhe të huej?” Ani këtheheshin’ e i thoshinë vetëhesë: “Ndë të harrofsha Ierusalemë, m’u harroft’ e diathta! Ndë mos të kujtofsha, m’u ngjittë gjuha ndë gurmast; ndë mos vufsha ma përpara Ierusalemënë ndë

kryet të gëzimit t'em!" (Psalmë 137 [136.]) Nabuhadnezzari kishtë vumë disa dielm Iudeish me u mësue me xanë këndim e die, ndërmiet këtnë ishinë' edhe Danieli e Shadrahu e Meshahu e Abednegu.

Ata e kishinë për të keq me ngranë prei aso gjellësh qi u dërgonte Nabuhadnezzari prei truvezësë vet, të cillatë mund të kishinë pasë qenunë mish kurbanit të idhujvet; por ata haishinë vetëmë koqe farash e bar të ngjomë, edhe ndë vend të venësë pijshinë ujë. Edhe Perëndia u epte atyne shëndet, e ishinë ma të shëndoshë e ma të bukurë se gjithë dielmt' e tierë; edhe kur erth koha me i nxirrë përpara mbëretit, ata ishinë ma të mençim e ma të diçim se gjithë të tierëtë.

Mbasandai mbëreti i hipi ata mbë shkallë të naltë, edhe kishinë kaqi nder' e fuqi të madhe, sa mundeshinë me i bamë mirë kombit vet, edhe me shpërdamë besën' e të vërtetit Perëndi ndërmiet idhullatrëvet.

Prei gjith' atyne plaçëkavet qi kishtë rrëmbyem Nabuhadnezzari prei së katër anësh dheut, urdhënoi me u bamë një figure e artë, gjashtë-dhetë kutë e naltë, e gjashtë kutë e gjanë. Atë ditë kur kishinë për të adhuruem këte figure, një leçitës thoshte me za të math: "Juve u urdhënojn', o popuj, e kombe, e gjuhëna, nd'ate herë kur të ndëgjoni zanin' e trumbetës', e të fyllit, e të qitharës, e të sambykës, e të psallterit, e të zanit dreitë, e gjithë qish farë musike, të bini për dhe e të adhuroni figuren' e artë, qi ka ngrefunë mbëreti Nebuhadnezzar; edhe kush të mos bierë e të mos e adhurojë, nd'atë herë ka me u hedhunë ndë miedis të furrësë qi digjetë ziarrm". (Daniel. 3.. 4-6.)

Atëherë i thanë mbëretit se gjithë gjindia kur ranë për dhe, edhe adhuruenë figurën' e artë, vetëmë Shadrahu e Meshahu e Abednegu qindruenë mbë kambë, e nukë ranë për dhe me adhuruem figuren' e artë. Edhe Nebuhadnezzari urdhënoi me i prumë përpara ati, edhe u tha atyne: "A me të vërtet, o Shadrah, e o Meshah, e o Abednek, nukë lutni perëndinat' e mi, edhe nuk' adhuroni figuren' e artë qi ngrefa? – Cilli *asht*' ai Perëndi qi do t'u shpëtojë juve prei duersh mia?" Edhe ata u përgjegjën e i thanë mbëretit: "Perëndia ynë, qi lusimë na, asht i zoti me na shpëtue prei furrësë qi digjetë ziarrm, edhe ka me na shpëtue prei dorës s'ate, o mbëret. Por edhe në mos *qoftë kështu*, ta marrish vesht, o mbëret, se na nukë lusimë perëndinat' e tu, as nuk' adhuroim' atë figuren' e artë qi ngrefe".

"Atëherë Nebuhadnezzari u mbush me zemërim, edhe iu ndërrue faqeja kundër Shadrahut e Meshahut e Abednegut: edhe foli e urdhënoi të dieginë furrënë shtatë herë ma fort, se sa ishte diegunë. Edhe urdhënoi ma të fortëtë burrat' e ushtërisë vet, të lidhinë Shadrahun' e Meshahun' e Abednegun', e t'i hedhinë ndë furrë qi digjetë ziarrm. Atëherë nierëzit' i lidhën ata bashkë me të veshunat e atyne, e me të mbathunat e atyne, e me kësulat e atyne, e me petëkat e atyne, edhe i hojnë ndë miedis të furrësë qi digjei ziarrm. Edhe urdhëni i mbëretit mbassi ishte i shtrëngutë, furra u doq kaqi fort tepërë, sa flaka e ziarrmit vrau ata nierëzitë qi ngritnë Shadrahun' e Meshahun' e Abednegunë. Edhe këta tre nierës, Shadrahu e Meshahu e Abednegu ranë lidhunë ndë miedis të furrësë qi digjei ziarrm. Atëherë mbëreti Nebuhadnezzar u habit, edhe u ngrit shpeit, e foli e u tha nierëzëvet mëdhej: A nukë hodhëm na tre vetë lidhunë ndë miedis të ziarrmit? Edhe ata u përgjegjën e i thanë mbëretit: Po, o mbëret. Edhe ai u tha atyne: "Qe unë te po shof katër vetë të sgjidhunë tue ecunë ndë midies të ziarrmit, edhe nuk' u bahetë dam atyne, edhe faqeja e të katërtit *ashtë* porsi bir Perëndie." Atëherë Nebuhadnezzari u afrue ndë grykët të furrësë qi digjei ziarrm, edhe foli e tha: "Shadrah, e Meshah, e Abednek, o shërbëtorët' e Perëndisë naltë, dilni jashtë, e ecëni *këtu*! Atëherë Shadrahu e Meshahu e Abednegu

duelnë jashtë prei miedzit ziarrmit. Atëherë u mbëlthnë krenët' e dheut, e guvernatorët', e kapidanat', e të mëdhejt' e mbëretit, edhe pan' ata nierëzitë qi nuk' u bani gja ziarrmi korpënavet atyne, as nuk' u doq atyne një qime të kresë, edhe të veshunit' e atyne nuk' u ndërrenë, as erë ziarrmi nukë shkoi mbi ata. *Atëherë* Nebuhadnezzari foli e tha: *Qoftë* bekuem Perëndia i Shadrahut, e i Meshahut, e i Abednegut, qi dëgoi engjullin' e vet, edhe shpëtoi shërbëtorët' e vet, qi shpëryenë mb'atë, edhe nuk' i ndëgjuenë fjalësë mbëretit, edhe dhanë n'dorë korpënat' e atyne, qi të mos lusin' as të mos adhurojnë tietër Perëndi, veç Perëndis' atyne. Përandai baj urdhënë, se gjithë' ai popull', e komp, e gjuhë, qi të flasi keq për Perëndin' e Shadrahut, e të Meshahut, e të Abednegut, ka me u copëzue, edhe shtëpiat' e atyne kanë me u bamë vende plehenesh, sepse nuk' ashtë tietër Perëndi, qi mundetë me shpëtue kështu. Atëhere mbëreti vu mbë shkallë ma të madhe Shadrahun' e Meshahun' e Abednegunë ndë për dhe të Babylonësë". (Daniel 3..)

69. Mbëretënia e Haldesë – Babylona. 2247-538 P. K.

Babylona, i pari qytet ndërtuëm mbas përmbytiesë, duenë me thanë se ashtë ngrefunë prei Ninus, i cilli mundetë me pasë qenunë Nimrodi, qi do me thanë Shqip Krye-naltë. Ai duketë me e pasë ngrefunë këtë qytet ndaj pyrgun' e Babelit, edhe Semiramisa, e shoqeja e ati, dota këtë pasë qarkuem me mur. Ai pyrg ma përpara ka pasë qenë ngrefunë për një shenjë madhënie, mbasandai aty kanë pasë adhuruem yjet' e qiellit, edhe së mbrapëni aty kanë pasë lutunë Belin' e Baalinë me qish-do punë të këqia e të ndyta. Me të vërtet Babylonasitë kanë pasë hypunë natënë ndë majët të këti pyrgu për me vum' ore e për me shikue yjet' e qiellit se si ecin' e se si shkojnë, kurë lejn' e kurë perëndojnë, sepse ata kanë pasë qenun' astronomë të mëdhej, edhe i kanë pasë ranë mbrapa fort kësai ditunie. Babylona ka pasë qenë ngrefunë për-an' atyne lumënavet mëdhej të Eufratit e të Tigris. Këta lumëna piqeshinë me hendeqe e me vija, të cillat' i baishinë nierëzitë për me lundruem e për me ujitunë dhenë. Këto fusha ndën'ujë epshinë shumë drith, e baishinë shumë pemë. Ndë këte vend bahei shumë tregëti ndëpër lumënat me lundra, e ndëpër tokët me kafshë të gjalla. Babylona ka pasun' emënë të math për pëlhurat e mira e për petëkat e bukura e për plafat qi bante; edhe duenë me thanë, se ndë Babylonë ma përpara ndreqën matësat' e drehemëtë për me matun' e për me peshuem.

Por me gjithë këto të mira qi kishte falunë Perëndia mb'atë vend, populli adhuronte idhuj e bante punë të këqia e të ndyta. Duenë me thanë, se idhullatria erth ndë Greqi e ndë Romë herën' e parë prei Babylonet.

Babylona kishte hipunë ndë madhëni t'asai ndë kohë të Nebuhadnezzarit, i cilli rrënoi Ierusalem, e prishi mbëretënin' e Iudësë, edhe muer rop Israelitët' e i pru ndë qytet të vet. Për këte pat profetizuem Isaia para një qind vietsh se do të bahei. Ai profeti vetë zu n'gojë edhe emënin' e Qyrusit mbëretit Persisë, se kishte për të pushtuem Babylonën', edhe se kishte për të lishuem Iudejtë të shkoishinë ndë vend të vet, edhe se kishte për të prishun' idhujt' e Babylonësë; edhe Ieremia profetizoi, se robënia do të ngjaste shtatë-dhetë viet.

Qyteti i Babylonës' ishte ndërtuëm me katër faqe: gjithë-se-cilla faqe ishte pesë-mbë-dhetë mila e gjatë. Qyteti ishte rrethuëm me një mur 300 kambë të naltë, e 87 kambë të gjanë, kaqi sa mbë majë të murit mundeshinë me ecunë katër qerre kraha për kraha, edhe përmbi muret ishinë ngrefunë 250 pyrgje për me rueitunë qytetinë. Rreth e rrotullë murevet qytetit ishte një hendek i gjanë mbushunë me ujë prei lumëdash. Të katër faqet' e

qytetit kishinë ka 25 dyer të hekurta; përbrenda murevet ishinë 676 rruga të dreita, qi daishinë qytetin' anë e mb'anë. Lumi i Euftratit, 500 kamb' i gjanë, shkonte për miedis të qytetit, edhe e dante dy anësh sa njiana tietëra. Të dy anët' e lumit ishinë ngjeshunë me mur të gjan' e të fortë, për mos me ngranë dhen' ujëtë; edhe mbë të dy anët' e lumit ishinë dy hendeqe të thatë, qi kur të vërshonte lumi, të derdhei ujëtë mbrenda nd'ata, e të mos mbushte qytetinë. Përmbi lumt ishte një urë 30 kamb' e gjanë, edhe përposh lumit ndënë dhet ishte një rrugë mbëluem për sipër, qi hyishinë prei pallatit ri qi ishte mbë-kët'-anë luminë, e dilshinë ndë pallat të vietër qi ishte mb'at'-anë luminë. Por ma i mërekullueshim se gjithë punët' e Babylonës' ishte kopështi, varë nd'eret 300 kambë nalt, e 400 kamb' i gjan' e i gjatë, mbushunë me dhe, e mbiellë gjithë ç'farë drush, të cillin' e kishte bamë Nebuhadnezzari për të shoqen' Amitishënë. Gjith' ato ndërtesa ishinë ndërtuëm me pëqisa diegunë ndë furrë, a thamë ndë diell, edhe të gjitha shënuëm me emënin' e mbëretit. Me mij këso pëqisash gjindenë sot mbë këte ditë, edhe shumë prei asosh janë të shkrueme me shkroja gjatore, porsì ato të Ninevisë. Mbas shkrojash qi janë gjindunë ndëpër të rrenuemet e qytetit, mirretë vesht, se nd'atë kopësht shtijshinë të vdekunitë mbasandai.

Qyrusi, mbëreti i Persisë, muer qytetin' e Babylonësë. Ai këtheu rrymin' e lumit, edhe e derdhi nd'ato hendeqe të thata qi tham përsipër, mbasandai ai hyni me gjith' ushtërinë ndëpër zall të lumit qi shkonte për miedis të qytetit, por edhe kështu si e bani, ai s'do të kishte muftunë me hymë ndë qytet, ndë mos ishinë çelë dyert' e lumit prei të dy anësh për punë të festësë Belit. Ai kur hyni mbrenda, gjet popullinë deitun' e fjetunë, edhe vrau mbëretinë Balshazzar, edhe pushtoi mbëretërin' e Babylonësë, sikurs e ze n'gojë profeti Daniel. Persianët' ishinë ziarrm-lutësà (*i luteshin ziarrmit*), edhe prishnë idhujt' e Babylonësë, sepse i kishinë mëni.

Tre qind e një-zet e tri viet përpara Krishtit, Aleksandër Maqedonasi pushtoi mbëretënin' e Persianëve, edhe kur erth ndë Babylonë, ai gjeti një pyrg astronomie qi ishte ngrefunë 1900 viet përpara, për me vum' ore e me shikuem yjet' e qiellit; kështu mirretë vesht se ky pyrg do t'ishte pasë ndërtuëm 125 viet mbas përmbytiesë botësë. Aleksandri, mbassi u këthye prei Hindisë, vdiq ndë Babylonë.

Mbassi u ngrit shkambi i mbëretërisë prei Babylonësë, atëherë ai qytet ra poshtë edhe u shkretue; prei gurësh këti krye-qyteti u ndërtuënë të tiera qytete, Seleukia e Ktesifoni e All-Madaani e Kufa.

Ndër gjithë të rrenuemet e Babylonësë ma i vietër ashtë Birs-Nimrodi, a Pyrgu i Nimrodit, qi kemi shkruem figurenë këtu. Disa thonë se ky ashtë Pyrgu i Babelit, por rishtazë kanë gjetunë shkroja mb'atë, qi shprovohetë se ashtë Pyrgu i Nebosë ndë Borsippa. Ky pyrg u ndërtue për-së-ri prei Nebuhadnezzarit, i cilli thotë se herën' e parë mbeti pa ndërtuëm për punë të gjuhënavet qi u përziënë.

Babylona ka 1400 viet ngjer tashti qi ka mbetun' e shkretë pa farë nieriu, pa farë drush, pa farë bari të njomë, por veç kukuvajash e egërsinash pyllit qi gjinden' aty-dreiti; edhe ma të shumënë piesën' e qytetit e ka mbytun' ujët' e lumit, e mbuluem lethi e zalli. Edhe tashti ka 2400 viet qi duelnë të vërteta fjalët' e profetënavet qi folnë me anë të frymësë Perëndisë, i cilli urdhënon qiellin' e dhen' e detinë, edhe ban gjyqë të dreitë mbi të mirët e mbi të këqijt.

Sikundrë Nebuhadnezzari pat nderuem Danielinë kur ishte i ri, kështu edhe Belshazzari e pat hipunë mbë shkallë të naltë; por Dariu Mediani, e ngriti fort nalt ate, edhe e bani të parë mbi të tretën' e mbëretënisë. Përandai gjithë krenët' e mbëretënisë' e kishinë zmir Danielin', edhe mendoheshinë me e rrëzuem prej shkallësë, por nukë mundeshinë me i gjetun' as ndonji faj, përveç sepse i besonte ligjësë Perëndisë vet. Atëherë anëmiqt' e ati i mbushnë mendienë mbëretit me bam' urdhënë, se kush t'i lutetë ndonji perëndie, a ndonji nieriu, përveç mbëretit, ka me u hedhunë ndë gropët të leonëvevet. Danieli nukë ndëgjoji urdhënin' e mbëretit, por i lutei Perëndisë vet tri herë, ndë ditët, me fletët e duervet hapunë prej anësë Ierusalemmit, sikurse e kishte zakon gjithë monë. Anëmiqt' e ati kur e gjetnë atë tue u falun' e tue u lutunë përpara Perëndisë vet, voitnë e i dhanë za mbëretit.

Mbëreti donte me e shpëtuem Danielinë, por mbassi kishte bamë një të tillë urdhënë, edhe s'mundei me dalë prej fjalet, urdhënoi me e hedhunë ndë gropët të leonëvevet, edhe i tha: "Perëndia yt qi lut ti pa pushim, ai ka me të shpëtuem". Mbasandai mbëreti mbylli derën' e gropësë, edhe i vuni shenjë me unazën' e vet, edhe vote ndë vend të vet, por as nukë hangër, as nukë piu, as nukë fjete gjithë natënë. Edhe ndë nesëret u ngrit fort herët, e vote me vrap ndë gropët të leonëvevet, edhe bërtiti e tha: "O Daniel, shërbëtori i Perëndisë gjallë, a mufti me të shpëtuem *preigojësë* leonëvevet ai Perëndia qi i lute ti pa pushim?" Danieli u përgjeq: T'u ngjattë jeta, o mbret! "Perëndia em dërgoi engjullin' e vet, edhe u mbëçeli gojatë leonëvevet, edhe nukë më ban' as ndonji dam". Atëherë mbëreti u gëzue fort, edhe urdhënoi me nxierrë Danielinë prej gropet, edhe me hedhunë ndë gropët ata nierës qi kallëzuenë për atë, të cillëtë, porsa i hothnë, i copëzuen' e i hangrën leonëtë.

Atëherë mbëreti Dariu bani këte urdhënë: "Ndëpër gjithë dhen' e mbëretënisë s'eme le të kenë frikë nierëzit' e le të dridhenë përpara Perëndisë Danielit, sepse *ashtë një* Perëndi qi rron edhe mbet për gjithë jetënë, edhe mbëretënia e ati s'ka me u prishunë, edhe pushteti i ati *ka me qenunë* ngjer së mbërapëni; ai ashtë shpëtimtar edhe shëlbues, edhe ai ban shenje e mërekulli ndë qiell e mbi dhet, ai shpëtoi Danielinë prej fuqisë leonëvevet". (Daniell. 6.. 10-28.)

71. Mbëretënesha Esthirë. 521-495 P. K.

Ahasueros, mbëreti i Persisë, qi të gjithë besojnë se ai ka pasë qenunë Kserksi qi shkeli Greqinë, bani një gosti të madhe, edhe thërriti gjithë nierëzit' e mëdhej e krenët' e mbëretënisë ndë Shushanë. Aty ku po haishin' e po pijshinë, mbëreti urdhënoi të dali përpara mbëretënesha Vashtë, për me pamë bukurin' e asai gjith' ata qi ishinë ndenjune ndë mësallë; por mbëretënesha nukë ndëgjoji me dalë përpara, edhe ai lishoi mbëretëneshënë. Atëherë prunë gjithë vaizat' e bukura, për me sgjedhunë ma të mirënë për mbëretëneshë; edhe mbëretit i pelqeu Esthira, një Iudeonjë e vobegëtë, por fort e bukurë, e cilla rrinte ndë Shushanë bashkë me Mordehanë t'ungjinë. Por mbëreti nuk' e dinte se ajo ishte Iudeonjë.

Mordehai i ungji asai shkonte shpesh ndë derët të pallatit për me pyetunë për të mbesënë, edhe një ditë ai ndëgjoji atie dy shërbëtorë qi po baishinë fjalë për me vramë mbëretinë. Mordehai dha za për këte, edhe shpëtoi jetën' e mbëretit, edhe mbëreti vrau ata të dy vetë, edhe e shënoi këte ndë punët të mbëretënisë.

Nd'atë kohë Haman Agagiti, prej kombit Amelikut, kishte nder të math përpara mbëretit, edhe kur hynte ai ndë pallat, të gjith' i ulshinë kryetë, për veç Mordehai, i cilli

as kryetë nuk' i ulte, as nuk' e nderonte. Përandai Hamani një madhështuer, kërkonte si me prishumë Mordehanë bashkë me gjithë kombin' e Iudejvet. Për këte punë Hamani vote e i mbushi mendienë mbëretit me bam' urdhënë të vritenë gjith' Iudejtë ndëpër mbëretënit, sepse ata kishinë tietër fe, e tietër ligjë, e të tiera zakone, edhe daishinë prei gjindiesh tiera, edhe iu zotue mbëretit me i dhanë dhetë mij tallanda. Edhe mbëreti pa u menduem as pak, bani urdhënë mbas fjalës' ati me u vramë gjith' Iudejtë ku-do t'ishinë ndëpër gjith' anët e mbëretënisë, edhe i dha unazën' e vet Hamanit për me shënuem letërën' e urdhënit qi kishte shkruem. Letërat' u shkruenë mbë gjithë gjuhat e mbëretënisë, edhe u dërguenë ndëpër gjith' anët e mbëretënisë.

Kur duel ky urdhënë ndë Shushanë, Mordehai shpeit i dërgoi fjalë mbëretëneshtës' Esthirë, se qish ishte për t'u bamë, edhe e nguste atë me iu lutunë mbëretit të këthejë prapë këte urdhënë, sepse nukë do të vritshinë vetëm gjithë popullin' e Iudejvet, por edhe atë, ndonëse ishte mbëretëneshtë.

Esthira urdhënoi gjith' Iudejtë qi ishinë ndë Shushanë me agjinuem e me u falunë tri ditt e tri nett bashkë me atë, qi t'i shpëtonte Perëndia prei fatit keq qi po i priste. Esthira veshi petëkat' e mbëretënisë, edhe hyni mbrenda atie ku po rrinte mbëreti ndërmiet të mëdhejvet e ndërmiet rronjëse, ndonëse askushi s'mundeit me hym' atie ku rrinte mbëreti, sepse ishte urdhënë me u vramë, përveç kur shtrinte shkopin' e artë mbëreti, e thërriste kend. Edhe mbëreti kur pa mbëretëneshtënë tue ndenjunë ndë oborr, shtrini shkopin' e artë, edhe e thërriti; edhe ajo u afrue, edhe preku majën' e shkopit.

Mbëreti e pyeti atë: Qish dëshëronte? Edhe Esthira iu lut të vinte ai edhe Hamani ndë gosti qi kishte bamë gati për ata. Ata votnë ndë gosti, edhe mbëreti për-së-ri pyeti Esthirënë, qish dëshëronte; por mbëretëneshta për-së-ri iu lut ati edhe Hamanit, të vijinë ndë nesëret mbë të ngranë ndë pallat t'asai, edhe atëherë ajo do t'i thoshte se qish dëshëronte.

Atë ditë Hamani mbahe mbë të math, se vetëm' ai u thërrit ndë gosti bashkë me mbëretin' e me mbëretëneshtënë; por kur duel prei derësë pallatit, pa Mordehanë se nuk' i uli kryetë; edhe Hamani kaqi fort u zemëru, sa u vu ndër mend me iu lutunë mbëretit ndë nesëret me vramë Mordehanë.

Atë natë nuk' i erth gjum mbëretit, edhe për me shkuem kohënë urdhënoi të këndohenë përpara ati gjithë punëtë qi ishinë bamë ndë mbëretëni t'ati. Edhe tue kënduem gjetnë shkruem, se Mordehai ndëgjoit ata dy shërbëtorëtë qi do të vritshinë mbëretën', edhe i shpëtoi jetënë mbëretit. Atëherë mbëreti pyeti: "Qish e mirë iu ka bamë Mordehait për këte? Edhe ata u përgjegjën: Asgja. Atëherë mbëreti pyeti: Pale ashtë kush këtu? Hamani ndodhi aty, sepse kishte ardhunë me iu lutunë mbëretit, të vritei Mordehai. Atëherë mbëreti tha: Le të vijë këtu Hamani. Ai erth, edhe mbëreti e pyeti – "Qish duhetë me i bam' ati nieri qi i pëlqen mbëretit me e nderuem? Hamani kuitoi, se mbëreti po thoshte për vetëhen' e ati, edhe ai tha: - "Le të bijenë stolin' e mbëretënisë qi vesh mbëreti, edhe le të hipi nd'atë kal qi hipën mbëreti, edhe le t'i venë mbë kryet t'ati kunorën' e mbëretit, - edhe le ta bijen' atë ndëpër udhët e qytetit, edhe le të leçisi një përpara ati. Kështu i bahet' ati nieri qi i pëlqen mbëretit me e nderuem". Atëherë mbëreti i thot' Hamanit: Ec' e bani-a kështu Mordehait, edhe mos mëngojë asgja prei asosh qi the. Edhe Hamani bani sikundrë u urdhënu; mbasandai Mordehai u këthe ndë derët të mbëretit me gëzim, por Hamani vote ndë shtëpi të vet me idhënim.

Porsa mbaroi këte punë Hamani, erth një nieri me e thirrunë ndë gosti të mbëretëneshtësë. Tue ngranë ndë truvezët, për-së-ri pyeti mbëreti – Qish kërkon prei

meje, o mbëretëneshë Esthirë? Sepse kam me ta falunë, ngjer ndë gjymësë të mbëretënisë. Edhe Esthira tha: “Ndë paça gjetunë hir përpara teje, o mbëret, edhe ndë i pëlqeftë mbëretit, le të më faletë jeta për këte qi kërkoj unë, edhe jeta e gjindiesë s’eme për këte qi kërkoj unë, sepse u shitëm un’ edhe gjindia eme, për humbie, e për të therun’, e për të vdierrë; edhe t’ishim shitunë si shërbëtor’ e si shërbëtore, do të kishiem pushuem, ndonëse anëniku nukë mundetë me lamë damin’ e mbëretit”. Atëherë mbëreti tha: “Kush asht’ ai qi kuxoi me bamë këte?” Edhe mbëretënësja tha: Kyi anëniku edhe nieriu i keq Hamani. Edhe mbëreti u ngrit e duel jashtë me zemërim të math kundrë Hamanit; edhe urdhënoi me vramë Hamaninë nd’atë drut qi kishte bamë gati ai për Mordehanë. Atëherë mbëreti shkroi letëra ndëpër gjith’ anët e mbëretënisë vet, edhe i shënoi me unazën’ e vet, qi të mos vejë dorë kush me u bamë keq Iudejvet, por të vritenë gjith’ anëmiqt’ e atyneve. Kështu Iudejtë banë gëzim të math atë ditë, edhe vranë gjith’ anëmiqt’ e vet, edhe të dhetë të bijt’ e Hamanit.

Mbë këte mëndyrë Iudejtë shpëtuenë jetën’ e vet atëherë, edhe deri sot mbë këte kohë festojnë përanë-vere, e i dërgojnë dhunëti njiani tietërit, edhe e kanë për një ditë gëzimi. Kështu Perëndia pat kuides për popullin’ e vet, e i rueiti edhe nd’atë kohë kur i pat shpërdamë ndëpër gjintarët për fajet e atyne. Këtu ashtë shkruem figureja e një ndërtesë, qi e ka emëninë ngjer mbë sot, Vorri i Esthirës’ e i Mordehait.

72. Të ndërtuemit’ e Ierusemit për së dyti. 536 P. K.

Shtatë-dhetë viet mbassi u prish Ierusemi, Qyrus Persiani u ba mbëret i Asyrisë, e i Medisë, e i Babylonësë. Të parinë vitin’ e mbëretënis’ ati, bani urdhënë mbë gjith’ Israelitëtë qi rrihshinë ndë mbëretënit t’ati, për me u këthyem ndë dhethit vet, e me ndërtuem për-së-ri qytetin’ edhe tempullinë. Kështu bante urdhënë mbëreti: “Zoti Perëndia i qiellit më urdhënoi me i ndërtuem ati shtëpi ndë Ierusalem, qi ashtë ndë Iudet, cilli *ashtë* prei jush ndër gjithë popullit ati? Perëndia i ati qoftë bashkë me atë, edhe le të hipi ndë Ierusalem, qi *ashtë* ndë Iudet, edhe le t’i ndërtojë shtëpinë Zotit Perëndisë Israelit”. (Ezdra. 1.. 1-3.) Edhe u dha prapë Israelitëvet pesë mij e katër qind enë t’arta, qi i patnë prumë ndë tempullë të Babylonësë.

Gjith’ ata qi s’patnë harruem Ieruseminë, tashti zunë me bam’ udhë nd’Asyri e ndë Babylonë, edhe shumë prei atyne ishinë bamë të pasunë. Edhe gjith’ ata qi u këthyenë ndë Ierusalem, ishinë katër-dhet’ e dy mij shpirtë përveç granish’ e fëmijëvet, edhe këtyne u hiqshin’ udhënë Ieshuai krye-prifti, edhe Zerubbabeli, qi ishte prei rranjësë Davidit. Atëherë u këndue këjo psalm e bukurë: (Psalmë 126.)

Zoti kur këtheu prapë skllavët e Sionësë, ishim si ndëpër andërrë.

Atëherë u mbush me gas goja jonë, edhe gjuha jonë me gëzim,

Atëherë thoshinë ndër kombet: Zoti bani punë të mëdha për ata.

Zoti bani *punë* të mëdha për ne, u gëzuem.

Këthe, o Zot, skllavëtë t’anë, porsì purrojtë mb’anë të mies-ditësë.

Ata qi mbiellinë me lott, kanë me korrë me gëzim.

Ata ven’ edhe qjainë, tue bartunë farë të shtreitë,

Këta kanë me u këthyem me gëzim, tue bartunë dorëzat’ e veta.

E para pun’ e atyne ishte me u ngrefunë një therore për Perëndinë, edhe me vumë themel për shtëpin’ e Zotit. Priftënit’ u ranë trumbetavet për me lavduem Zotinë, edhe gjithë populli bërtiti me za të math, tue lavduem Zotinë, sepse vunë themel për me

ndërtuem për-së-ri shtëpin' e Zotit. Por shumë prej pleqsh vietër, qi mbaishinë mend tempullin' e parë, qjan me vajë të madhe, kur panë se po ndërtoishinë këte tempullë të vogëlë; kaqi sa nukë dahei zan' i të rivet qi bërtitshinë tue u gëzuem, prej zanit pleqvet qi bërtitshinë tue qjamë.

Ndër gjith' ato të vështira qi kishinë për punëtë, profetënitë Haggai edhe Zeharia u epshinë zemër' e i ngutshinë mbë punët. Haggai ma fort i ngushullonte ata, e u thoshte, se ndonëse ky tempullë nuk' ashtë gjith' aqi i math e i bukurë, por do të jetë ma i lavdueshim e ma i math se i pari me gjith' atë ndriçim qi ka pasunë, sepse ndë këte tempullë të dytë ka me ardhunë Messia: “Dëshërimi i gjithë kombevet”, edhe ka me e mbushunë me laftin' e faqesë vet. Këjo profeci duel e vërtetë, kur erth Iesu-Krishti, edhe predikoi mbrenda nd'atë tempullë të dytë. Këjo punë koditi ndë kohë të Dariut e të Artakserksit qi zunë kambën' e Qyrusit.

Dariu dërgoi ndë Ierusalem Ezranë shkruisinë; ai muer me vetëhe prej Babylonet gjith' ato enët' e tempullit qi kishinë mbetunë, edhe ai vuni mbë vend për-së-ri ndë Ierusalem adhurimin' e Perëndisë, e priftëninë, e ligjënë, qi kishinë pasunë përintë të parët' e atyne. Mbas kësai Artakserksi dërgoi Neheminë ndë Ierusalem, i cilli ishte venëqitësi edhe shërbëtor' i ati, për me ndërtuem për-së-ri muret' e qytetit qi ishinë rrëzuem; sepse ata ndonësë kishin ndërtuem tempullin, edhe shumë shtëpia, por qyteti nuk' ishte qarkuem me mure. Samaritanëtë doishinë me punuem bashkë me ata e me u ndifun' atyne mbë punët, por Iudejtë nukë doishinë. Atëherë ata luftoishinë me ndalunë të ndërtuemit' e tempullit, edhe shpifshinë fjalë të këqia te mbëreti për ata, edhe shumë herë u përgjaknë me ata, përandai sa kohë ishte tue u ndërtuem tempulli, punëtorëtë punoishinë me armë n'dorë, edhe të tierë rrijsinë' e rueishinë' anëmiqtë për mos me u ranë mbë shpinë.

Nd'atë kohë Nehemia ishte guvernuer ndë Ierusalem, i cilli nukë mirrte as ndonji pagesë prej atyne, por ushqente me bukë edhe një qind e pesë-dhetë vetë ndë shtëpi të vet. Ai u ndimonte me buk' e me gjellë gjith' atyne qi kishinë nevojë, edhe nukë kursehei për farë gjaje; shërbëtoret' e ati punoishinë bashkë me gjindienë tue ndërtuem muret' e Ierusalemit. Me këte shëmbëllëtyrë ai bani krenët' e popullit e të pasunit' e popullit me këthyem prapë kafshat' e të vobegëvet qi i mbaishinë penk për detyrat qi u kishinë' atyne, edhe me u falunë detyrat' atyne, e mos me ua kërkuem ma.

Të këtillë nierës të mirë ishin' Esra edhe Nehemia, të cillët u përpoqën fort për popullin' e Israelit me i ngulun' e me i themeluem ndë dhethit t'atyne. Por për të vërtetinë themeltar Zoti pat thanë me anë të profetit Malahisë: “Qe unë te po dërgoj engjullinë t'em, edhe ka me bamë gati udhënë përpara meje, edhe Zoti, qi kërkoni ju, ka me ardhunë befaz ndë tempullë të vet, po, engjulli i dhiatësë qi keni me vumë ju: qe te po vien, thotë Zoti i fuqjavet”. (Mallahia 3.. 1.)

73. Çë prej Dhiatësë Vietërë ngjer mbë kohë të Krishtit.

Mbas profecisë Danielit, duheshinë me shkuem katër qind e tetë-dhet' e tri viet mbassi u ndërtue tempulli për së dyti, për me ardhunë Krishti. Ndërmiet kësaj koheje Iudejtë panë ditt të bardha edhe ditt të zeza.

Aleksandri math, mbëreti i Maqedonisë, mbassi pushtoi Persinë, erth me ushtërin' e vet ndë Iudët; kapidanat' e ati kuituenë se do të prishte Iudenë, por ai u bani nder të math priftënavet Perëndisë vërtetë, edhe muer me të mirë popullin' e Israelit. Mbas vdekës' ati,

Ptolemeu, mbëreti i Egjiptit, pushtoi dhen' e Iudesë, edhe shkuli prei andyi shumë Iudej, e i pru nd'Egjipt. Mbas vdekës' ati hypi ndë shkamt i biri, i cilli u bani shumë të mira Iudejvet, edhe kyi këtheu Shenjtenë Shkrojë ndë gjuhë Gërquishte.

Ma tepërë se një qind viet Iudejt' ishinë ndënë mbëretënit të Egjiptit, mbasandai ranë ndën' urdhënë të Antiohut, mbëreti Syrisë. Kyi mundoi fort Iudejt', e i bani idhulltarë, por shumë prei atyne sgjodhën ma fort vdekënë, se me mohuem besën' e vërtetë.

Ndë këte kohë duelnë Makkabeitë, disa trima të fortë, edhe shpëtuenë vendinë prei urdhënit huej. Me gjithë këto populli s'mundeit me qindruem vetëmë, përandai kërkuenë ndifmë prei Romanëvet, të cillëtë shkelnë dhen' e Iudesë, edhe vunë një guvernuer mbi atë vend. Riga Herod, një Edonit, urdhënonte vendinë mb'emënë të Romanëvet. Kyi ishte një nieri i mençim, por i vrazhët' e i ashpërë. Ata qi haishin' e pijshinë bashkë me Herodin', i thoshinë me rrena se vu mbë vend për-së-ri shkambin' e Davidit, por Israelitët' e vërtetë e kishinë mëni, edhe piklloheshinë, sepse ishinë ndënë një urdhënë të huej, edhe sepse i kishte dalunë prei dorësë shkopi Iudësë. Me gjithë këto, ata panë shenjënë, se ishte afruem koha e së ardhemesë Messisë, qi pat profetizuem Iakobi, i pari përint i atyne, se ai do të mbëlithte popullinë bashkë.

Mbas Malahisë, nuk' erth ma tietër profet për me u dhan' atyne ngushullim prei anësë Perëndisë, përandai ata dëshëroishinë ma fort se tietër herë për Messinë – të Birin' e Davidit – të Lyemin' e Zotit, - për me vumë ndë vend për-së-ri shkambin' e Davidit, edhe (sikundrë shpëreishinë) për me përzanë Romanëtë prei vendit atyne. Sa-do-mos Iudejtë nuk' e dijsinë mirë punën' e Messisë; ata kuitoishinë se kishte për me ardhunë një nieri i math me përzanë të huejtë prei vendit atyne, e me ngrefunë shkambin' e Davidit ndë Ierusalem, e me mbëretënuem këtu ndë dhet; edhe të pakë ishin' ata qi po pritshinë për "Ngushullimin' e Israelit" me mend të dëlirë e me zemërë të këthiellëtë. Por edhe mbassi erth Messia, ata nukë muftnë me e marrë vesht fjalënë qi tha ai, se "Mbëretënia eme nuk' ashtë prei kësai bote". (Gjionn. 18.. 36.)

74. Populli i Israelit.

Tashti qi mbaruem historin' e Dhiatësë Vietërë, le të flasim edhe për popullin' e Israelit, qi zihetë n'gojë ndëpër gjithë këte libër.

Na pam porsa fëjeu nieri, qysh Perëndia u zotue se "*fara e gruesë*" ka me mundunë Satanë, edhe ka me vumë nierinë mbë kambë të parë për-së-ri. Nierëzitë duhei të kishinë dashunë fort Perëndinë, e t'i kishinë shërbyem me gjithë zemërë për këtë të zotueme, por kaqi e madhe ishte e keqeja e atyne nierëzëvet parë, sa Perëndia i faroi me përmytjenë. Por edhe mbas përmytiesë për-së-ri e keqeja duel për faqe, edhe idhullatria hyni ndër nierëzëtë; atëherë Perëndia për me ndalunë për-së-ri të keqenë, ma pari përzieu gjuhën' e botësë, edhe dau nierëzitë mbë kombe e mbë popuj e mbë fara; mbasandai sgjoth një nieri të mirë e me besë, për me i diftuem se qish kishte për të bamë, edhe *prei farës ati* kishte për të dalun' ai qi kishte me mundunë Satanë, edhe me vumë nierinë mbë kambë të parë për-së-ri, sikundrë qe zotuem. Edhe ndonëse Perëndia la kombetë me ecunë mbas udhës' atyne për disa kohë, por ai kishte për me përdëlljem të gjithë së mbrapëni, sikundrë mirretë vesht prei fjalëvet qi pat thanë: "edhe ndë farët tande kanë me u bekuem gjithë kombet' e dheut". (Genesis. 12.. 1-3 edhe 22.. 16-18.)

Atë nieri qi sgjoth ishte Abrahami, edhe farënë qi sgjoth ishte Isaaku e Iakobi, edhe ai komb' i math i Israelit qi duel prei ati, damë dy-mbë-dhetë farash veç farësë Leviut qi

ishinë priftën. Perëndia iu zotue këti populli me i dhamë dhen' e Hanaanit, edhe me i shtuem porsi ujët' e qiellit, edhe porsi ranën' e detit. Ai ishte zotuem se kishte për me ngritunë Shëlbuesinë ndërmiet atyne, edhe kishte me bekuem ata, edhe gjith' ata qi t'i dojin' e të lutshinë Perëndin' e atyne, edhe kishte me i ngjefunë për popullin' e vet.

Për me bamë gati udhën' e së ardhëmesë Shëlbuesit, Perëndia lidhi fjalë me popullin e Israelit ndë mal të Sinait, edhe u dha atyne të Dhet Urdhënimet', edhe shumë të tiera porosia, edhe vuni priftën, edhe ngrefi shenjtënoren', e kurbanet', e festat', e të tiera punë feje, për me i dam' ata prei kombesh tiera, qi të rueinë të këthiellëtë besën' e një të vërteti edhe të gjalli Perëndi. Edhe ai u zotue atyne, se ndë rueitshinë ligjën' e ati, edhe ndë daçin' atë, edhe ndë i shërbefshinë vetëm' ati, do t'u epte gjithë të miratë ndë dhe të Hanaanit; por ndë ngritshinë krye kundër ati, do të sillte ndë dhet t'atyne sëmundie, e zi buke, e murtajë, edhe do të sillte anëmiq me u bamë keq atyne; por edhe ndë mos bindeshin' as pak, do t'i shpërdante ata ndëpër botët, edhe do të prishte e do të shkretonte vendin' e atyne, edhe do të rrenonte qytetet' e atyne, edhe do ta bante dhen' e atyne të thatë porsi hekurë. (Levi. 26 edhe Ligj' e dytë 28.)

Përandai bani gjithë qish u tha atyne. Ai u dha atyne dhen' e Hanaanit, i shumoi e i rriti e i bani një komp të math, u fali gjithë të mirat', e ua bani mbarë punëtë; edhe porsi një at' i mençim, i mundonte sa herë ngrëshinë krye. Edhe dërgoi shumë profetën kohë mbë kohë me i qirtuem për fajet, e me i këthyem mb'udhë të dreitë, e me i prumë ndë pendesë; por kur nukë ndëgjoishinë, atëherë i linte të baheshinë rop ndë Asyri e ndë Babylonë, edhe mbassi u penduen', e kërkuenë me pamë faqen' e Zotit, ai i pru për-së-ri ndë dhe të Hanaanit, e u ngrefi qytetetë për-së-ri, e tempullin' e lutiesë, edhe i shpëtoi prei shumë anëmiqsh; edhe mbassi u mbush koha, Perëndia dërgoi Zotinë Iesu-Krisht, i cilli leu ndë Bethleem prei farësë Davidit, nd'atë vit qi pat profetizuem Danieli për atë (Daniel. 9.. 24-27.); por Israelitëtë, sikurse e dimë prei Dhiatësë Re, nuk' i besuenë Messisë, por e zun' edhe e vranë sikundër ua patnë bam' edhe profetënavet; edhe kështu Perëndia së mbrapëni dërgoi Romanëtë, shtatë-dhetë viet mbas Krishtit, në kohë të Titosë, të cillëtë rrënuenë Ierusalem'in', edhe muernë rop nierëzitë. Qysh mb'atëherë e ngjer mbë këtë ditë populli i Israelit ashtë shpërdamë mbë të katër anët e dheut ndërmiet gjithë kombevet, edhe shahet' e shtyhet' e mundohetë prei gjithë kuit, edhe vështrohetë si një gjindie e huej damë veç prei gjithë nierëzish; por me gjithë këto, "ata janë të dashunë për punë t'atënavë". (Romanët. 11.. 28.)

Dhiata e Vietërë ashtë plot me profecia për punë të Israelit; edhe ngjer mbë këtë ditë Iudejtë janë deshmitarët' e Perëndisë mbë gjithë kombet për ligjën' e Zotit qi kanë n'dorë, sepse prei historis' atyne provohet' e dreita, edhe dalinë të vërteta profecitë qi ka folunë Moiseu 3319 viet përpara.

Iudejtë janë shpërdamë ndëpër gjithë dhenat, edhe gjithë-kundi i kanë mëni e i marrinë me të keq, por të Krishtenët' e vërtetë gjan t'i marrinë me të mirë e t'i duenë, sepse prei atyne kanë lemë profetënit' e apostujt' e Zoti Krisht. Na duhetë me iu lutunë Zotit t'u shtierë Iudejvet mendien' e mirë të këthehen' e t'i besojnë Messisë qi erth ndë botët për ata edhe për gjithë kombetë, sepse ashtë shkruem: "Të bijt' e Israelit kanë me mbetunë shumë ditt pa mbëret, e pa të parë, e pa kurbane, e pa figure, e pa efod, e pa serafim. Mbasandai kanë me u këthyem të bijt' e Israelit, edhe kanë me kërkuem Zotinë Perëndin' e vet, edhe kanë me drashunë Zotin' edhe mirënin' e ati ndë ditt të mbrapëme". (Hosea. 3.. 4, 5.) Edhe apostulli Paul na mëson kështu – "Edhe e rrëzuejja e atyne ndë qoftë pasëje bote, edhe të mangunit' e atyne pasëje kombesh, sa ma tepërë *ka me qenunë*

të mbushunit' e atyne?" Edhe për-së-ri thotë – “Sepse e hudhëmeja tej e atyne *ashtë* të paqtuemit' e botësë, qi *do të jetë* të pritunit' e *atyne*, veçe se jetë së vdekunish?” (Romanët. 11.. 12, 15.) Për gjithë këto fjalë qi janë shkruem, kush t'i ketë besuem Krishtit, le të mos pushojë tue u lutunë kështu: – “Daltë shpëtimi i Israelit kah Siona!” (Psalmë 14.. 7.), sepse kur të këthehenë të gjithë Israelitëtë, atëherë ka me u bushunë me gëzim bota e tanë.

75. Bibla, a Shenjteja Shkrojë.

Mbas gjith' atyne të pa-ngjefunavet dhunëtia të dashunit Birit Vet, ma e paçimueshimeja gja, qi u ka dhanë Perëndia nierëzëvet, ashtë Shenjteja Shkrojë - fjala e vet qi ashtë shkruem. Edhe porsi Zoti ynë Iesu-Krishti leu prei popullit Israelit, kështu edhe Bibla u shkruet prei nierëzish shenjtënueshim kah shtëpia e Israelit, të cillëtë folnë sikurse qenë mësuem prei Shpirtit Shenjt.

Ndë Shenjtenë Shkrojë janë shkruem të vërtetatë fjalët' e Perëndisë qi nukë ndërrohen' as nukë këthehenë, të cillat' ua ka dhanë nierëzëvet për me gjetun' udhën e drejtë, e me pasunë ndëjes' e paqëtim ndë dhet, edhe me trashiguem gëzimin' e pa-sosunë ndë qiell me anë të Iesu-Krishtit. Me këto fjalë qi janë shkruem ndë Shenjtenë Shkrojë Shpirti Shenjt i ndriçon mendienë nieriut, e i qiron zemërën', e i përtërin shpirtin', edhe i difton udhën' e drejtë besëtarit, përandai Perëndia ka urdhënuem Israelinë kështu: “Edhe këto fjalë qi po të thom unë sot, ke me i rueitunë ndë zemërët tande, edhe ke me ua mësuem me kuides dielmvet tu, edhe për këto ke me folunë kur të rrijshtë ndë shtëpit tande, e kur të ecish mb'udhë, e kur të bijesh *me fjetun'*, e kur të ngrihesh *prei gjumit'*”. (Ligj' e dytë 6.. 6, 7.) Kështu thot' edhe Davidi: - “Ligj' e Zotit ashtë e këthiellëtë”: (Psalmë 119.. 7-11.), edhe e tanë Psalma e një qind e nandë-mbë-dhettë difton sa të vëjyeshime janë fjalët' e Zotit. Edhe gjithë monë mbëretënit' e mirë, porsi Iehoshafati e Hezekia e Iosia, kur kanë pasë dashunë me mësuem popullinë ndë frikë të Perëndisë e ndë punë të mira, u epushinë n'dorë Shenjtenë Shkrojë me e kënduem.

Tashti le të flasim pak fjalë për këtë libër të mërekullueshim.

Ndonëse Bibla ashtë një libër i tanë, por nd'atë janë mbëledhunë shumë libra, shkruem prei shumë vetësh. Ndë Dhiatët të Vietërë janë mbëledhunë tri-dhet' e nandë libra, shkruem prei një-zet e katër vetësh, qi u dim' emënatë, edhe mund të kenë pasë qenun' edhe të tierë vetë qi kanë shkruem, të cillëvet emënatë nukë zihenë n'gojë. Bibla nuk' ashtë shkruem mbë një kohë, por për shumë viet, e për shumë kohëna e mote: Libri i Krijesës' (*Genesis*) ashtë shkruem prei Moiseut 1491 viet para Krishtit, por Malahia, i lashti profet, shkroi 397 viet para Krishtit, do me thanë, 1094 viet mbas Moiseut. Ata nierës qi kanë shkruem Biblënë daishinë njiani prei tietërit kah puna e kah mendia e kah shkalla; njiani ishte bari, e tietëri ishte dietar, e tietëri ishte luftëtar, dy të tierë ishin gjyqëtarë, e dy të tierë ishinë mbëretën, e dy të tierë ishinë priftën, e shumë të tierë ishinë nierës të poshtëm. Këta nierës prei kaqi duersh, edhe vdekunë kaqi viet njiani mbas tietërit, shkruenë një libër qi nukë dan as mbë mendiet, as mbë fjalët, as mbë punët, të cillëtë lavdoishinë një Perëndi të vetëmë, edhe profetizoishinë për një Shëlbues të math qi kishte për të ardhunë; edhe gjithë fjalët' e atyne duelnë të vërteta, kur erth Messia ndë botët; këtu mirretë vesht fort mirë, se ata s'kanë pasë qenë mësuem prei mendiesë nieriut, por shkruen' edhe folnë për ato punë qi ua sbuloi Perëndia me anë të Shpirtit Shenjt. Bibla ashtë ma e vietërë se gjithë librat' e botësë; nd'atë gjindenë shkruem gjith' ato qi

janë të nevojshime për me ditunë nieriu; gjithë qish tregon ky libër, janë të vërteta e të dreita pa rrena e pa gënjeshtër.

Librat' e Biblësë mundenë me u damë dy pjesash të mëdha – njiana pjesë ashtë histori, e tietëra pjesë ashtë poesi.

I. Librat' e historisë – janë pesë librat' e Moiseut, qi thohenë Ligja a Pentateuhu, ani Ioshua, e Gjyqëtarët', e Rutha, e dy të Samuelit, e dy të Mbëretënavet, e dy të Kohënavet, e Ezra, e Esthira, e Nehemia.

II. Librat' e poesisë - mundenë me u damë për-së-ri tri pjesash.

1. Librat e kankavet – janë ma të shumatë Psallmet', e Kanka e Kankavet, edhe të Qjamat' e Ieremisë.

2. Librat e mësimit – janë Iobi, e Proverbat', e Predikatori. Nukë dihetë se kush e ka shkruem librin' e Iobit; mundetë me e pasë shkruem Moiseu. Shumë nierës të diçim besojnë, se ky libër ashtë ma i vietër se gjithë Bibla.

3. Librat' e profecisë – janë Isaia, e Ieremia, e Ezekieli, e Danieli, e Hosea, e Ioeli, e Amosi, e Obadia, e Ionai, e Mikaia, e Nahumi, e Habakuku, e Zefania, e Haggai, e Zaharia, e Malahia.

Kështu mundetë me u damë Bibla, por edhe ndë librat të historisë gjindetë miaft poesi, edhe ndë librat të profecisë gjindetë miaft histori, edhe ndër gjithë këto libra gjindetë miaft profeci.

Tashti gjithë bota i ka detyrë këti kombit Hebrevet, sepse ka rueitunë fjalën' e Perëndisë të shkrueme ndë kartët. Gjithë librat' e Dhiatësë Vietërë janë shkruem ndë gjuhë Hebraishte, përveç disa kaptinave të Danielit e të Ezrësë qi janë shkruem Haldeisht ndë gjuhë të Babylonianëvet. Hebrejtë mbassi u këthyenë prei robënisë Babylonësë, kishinë harruem gjuhën' e vet' e flisinë Haldeisht, për këte punë Hebrejtë patnë shkruem Haldeisht, nd'atë gjuhë qi fliste populli atëherë. Mbasandai Aleksandri, mbëreti i Maqedonisë, kur pushtoi anët' e së lemësë diellit, shpërdau Gërquishtenë ndëpër ato vende, përandai Hebrejt' e diçim këthyenë këto libra ndë gjuhë Gërquishte. Shtatë-dhet e dy vetë të diçim kanë këthym Shenjtënë Shkrojë ndë gjuhë Gërquishte; përandai thohetë: "Të këthymit' e Shtatë-dhetëvet'", a sepse u pëlqye prei pleqësisë Aleksandrisë, të cillët ishinë shtatë-dhetë vetë. Të pesë librat' e Moiseut edhe Proverbat' e Solomonit u këthyenë ndë kohë të Ptolemeut Soter, 285 viet para Krishtit, edhe ngjer 170 viet para Krishtit u këthyen' edhe librat' e tierë të Dhiatësë Vietërë: Pentateuhu edhe Proverbatë janë këthym fort mirë, por Psalteri edhe librat' e tiera mbë shumë vende s'mirrenë vesht këthiellëtë. Shumë mirë u ba për botënë qi u këthye Shenjteja Shkrojë ndë tietërë gjuhë, sepse u çeli sytë nierëzëvet mbë të katër anët' e dheut për me ndëgjuem zanin' e ungjillit, edhe me i besuem Zotit Krisht, Shëlbuesit t'ynë. Kështu edhe mbasandai zunë me këthym Dhiatën' e Vietër edhe Dhiatën' e Re ndë shumë gjuha të tiera; edhe si duel për faqe mieshtria e shtypa-shkrojësë, 1440 viet mbas Krishtit, atëherë u mbush bota me libra, por çë kurë se u ngref Shoqënia e Biblësë ndë Egëlterë, 1804 viet mbas Krishtit, Dhiat' e Vietër edhe Dhiat' e Re ashtë këthym ndë 205 gjuha të hueja ngjer mbë sot, Dhashtë Zoti, qi ta këndojnë Shenjtenë Shkrojë gjithë bota, këte dhunëti të paçimueshime qi ua ka dhanë Perëndia nierëzëvet për me u diftuem udhën' e jetësë pa-sosëme!

F U N D I.

[Fjalorth shqip-greqisht- italisht]

Ani, επειτα, *poi*.
arrësye, λογος, *ragione*.
befas, εξαφνα, *improvvisamente*.
bisha, θηριον, *fiera*.
brohorij, *gridare di gioia*.
burgu, φυλακη, *prigione*.
dëlir, ελευθερω, *liberare*.
i-e dëlirë, ελευθερος, *libero*.
deshmoj, μαρτιρω, *testimoniare*.
deshmia, μαρτηρια, *testimonianza*.
deshmim, μαρτυρον, *testimonio*.
deshmitar-i, μαρτυς, *testimonio*.
detar-i, θαλασσινος, *marinajo*.
detyra, χρεος, *debito*.
detuer, χρεωστης, *debitore*.
dinak-u, πανουργος, *furbo*.
dinakëni-a, πανουργια, *furberia*.
dritar-i, φωστηρ, *luminare*.
dhiata, διαθηκη, *testamento*.

krijetar-i, πλαστης, *creatore*.
krye-prift-i, αρχιερευς,
gran sommo sacerdote.
krye-qytet-i, μητροπολις, *capitale*.
kundruell, αντηκρυ, *di rimpetto*.
kurban i diegunë, ολοκαυτωμα,
olocausto.
qitharori, κιθαριστις, *chitarrista*.
qindresa, στερεωμα, *firmamento*.
qytet-i, πολις, *città*.
i laim-i, μηνυτης, *dinunziatore*.
latoj, γλυφω, *scolpire*.
lëgjiratë, ομιλια, *discorso*.
leon-i, λεων, *leone*.
ligja, νομος, *lege*.
ligja qytetore, νομος πολιτικος,
lege civile.
ligja e lutiesë, νομος θρησκευτικος,
lege ceremoniale.

therore-ja, θυσιαστηριον, *altare*.
 thestore-ja, θυσιαυρος, *tesoro*.
 thurake-ja, θωραξ, *corazza*.
 i-e epër, ο, η ανω, *l'alto, l'alta*.
 gjatore-ja, χυνητικη, *cacciatrice*.
 harkuer, τοξοτης, *arciere*.
 hobe-ja, σφρενδονη, *frombola*.
 hyj-i, θεος, *dio*.
 hyjëni-a, θεοτης, *divinità*.
 i hyjënueshim, θεϊος, *divino*.
 Iehovah, emëni i Perëndisë Israelit
 koditi, συνεβη, *succedere*.
 krijoj, δημιουργω, *creare*.
 krijesa, δημιουργια, *creazione*.
 kreatyra, δημιουργημα, *creatura*.
 krijues-i, δημιουργος, *creatore*.

lundroj, πλεω, *navigare*.
 mandorle, αμυγαδαλη, *mandorla*.
 madhështonem, υπεριφανομαι,
perbirsi.
 madhështi-a, υπεριφανεια, *alterigia*.
 madhështuer, υπεριφανος, *superbo*.
 mëndyrgë, τροπος, *maniera*.
 mburoj, υπερασπιζω τινα,
difendere.
 mburonjë, ασπις, *scudo*.
 mburonjës-i, υπερασπιστις,
difensore.
 miek-u, ιατρος, *medico*.
 miekësi-a, ιατρεια, *guaragione*.
 miekësoj, ιατρευω τινα, *medicare*.
 mieshtri-a, τεχνη, *arte, mestiere*.

mohoj, αρνουμαι, *negare*.
 ndaj, παρα, πλησιον, *presso*.
 ngjinoj, γευομαι, *gustare*.
 ngushulloj, παρηγορω, *consolare*.
 pëqisa, πλινθος, *mattone*.
 i përbuzunë, καταφρονημενος, *dispregiato*.
 përdëllim, ελεως, *misericordia,perdono*.
 përdëllej, ελεω, *fare misericordia, perdonare*.
 i përdëlllyeshim, ελεημων, *misericioso*.
 përfilas, κατηγορω, *parlare controqualcheduno*.
 përgjoj, κατασκοπευω, *spiare*.
 përgjojës-i, κατασκοπος, *spione*.
 përmbytëja, κατακλεισμος, *diluvio*.
 përkrenare-ja , περικεφαλαια, *elmo*.
 përunjem, ταπεινουμαι, *umiliarsi*.
 plaf-i, εφαπλωμα, *teppeto*.
 pa-ligjëni, ανομια, *iniquità*.
 pa-udhëni, αδικια, *ingiustizia*.
 i-e ramtë, χαλκους, *di rame*.
 rreth-pres, περιτεμνω, *circoncidere*.
 ronja, φιλακη, *guardio*.

stërpik, ραντιζω, *aspergere*.
prei së lemesë diellit, προς ανατολας, *verso l'oriente*.
prei së perënduemesë diellit, προς δυσμας, *verso l'occidente*.
prei anësë borësë, προς βορρεαν, *verso tramontana*.
prei mies-ditësë, προς μεσημβριαν, *verso pomeridiane*.
sbuloj, αποκαλυπτω, *rivelare*.
sbulesa, αποκαλυψις, *rivelazione*.
shërbej, υπηρετω, *servire*.
shërbëtuer, υπηρετης, *servitore*.
shërbëtore, υπηρετρια, *serva*.
shëfrej, υποφερω, *soffrire*.
duroj, υπομενω, *durare*.
shëlboj, σωζω, *salvare*.
shëlbues-i, σωτηρ, *salvatore*.
shënjtënore-ja, αγιαστηριον, *santuario*.
shin-vendi, *il luogo santo*.
shhtërprij, ερπετα, *rettile*.
shitypa-shkrojë, τυπογραφια, *stamperia*.
shtiza, λογη, *lancia*.
tietrazi, αλλεως, *altrimente*.
tempullë, ναος, *tempio*.
trashigoj, *ereditare*.
treg-u, αγορα, *mercato*.
tregëtoj, εμπορευομαι, *commerciare*.
tregëti-a, εμποριον, *mercatura*.
tregëtar-i, εμπορος, *mercante*.
tregoj, διηγουμαι, *raccontare*.
rame, χαλκος, *rame*.
truveza, τραπέζα, *tavola*.
tymoj, καπνίζω, *profumare*.
vërtetoj, βεβαιονω, *verificare*.
i vobek, πτωχος, *povero*.
ronjës-i dhe rojës-i, φυλαξ, *guardiano*.
e vobekëtë, πτωχη, *povera*.
vobezi-a, πτοχεια, *povertà*.
zmir, φθονος, *invidia*.

KATËRË KATEQISMA
Për
ÇUNAT' E VOGJILË.

Dy për Emënat' e Shkronjësë,

edhe dy për

Dotrinën e Krishtenë,

edhe për detyrën' e njeriut.

KONSTANTINOPOLË

Stampa A. H. Boyagian

1884

DY KATEQISMA

PËR EMËNAT' E SHKRONJËSË.

I. PREI SHKRONJËSË VIETËRË.

1. Cilli ishte Adami?
I pari njeri, qi bani Perëndia, edhe at' i gjithë nierëzet.
2. Cilla ishte Eva?
E para grue, edhe am' e gjithë nierëzet.
3. Cilli ishte Kaini?
I pari bir' i Adamit, qi vrau Abelnë, të vëllanë.
4. Ç'ishte Abeli?
Ma i mirë se Kaini, përandai Kaini e kishte mëni.
5. Cilli ishte Enohu?
Nji nieri, qi e pëlqeu Perëndia, i cilli u muer nalt ndë qiell pa vdekunë.
6. Cilli ishte Mathusalla?
Ma i vietëri nieri, qi gjeimë shkruem për atë, nji mijë vietsh plak.
7. Cilli ishte Noeja?
Nji nieri i mirë, i cilli shpëtoi prei përmbytëjesë, kur u mbyt bota.
8. Cilli ishte Iobi?
Ma i durueshimi nieri, për sa voi e hoq.
9. Cilli ishte Abrahami?
At' i besëtarëvet, edhe Miku i Perëndisë, i cilli la dhen' e vet prei urdhënit Perëndisë, edhe erdhi e ndenji ndë dhe të Kanaanit, qi ja pat zotuem Perëndia ati, edhe farës' ati.
10. Cilli ishte Mellhisedeku?
Mbëreti i Salemit, edhe prifti qi bekoi Abrahamnë.
11. Cilli ishte Ismaeli?
I bir' i Abrahamit prei shërbëtoresë Hagarësë, qi e përzuni bashkë me t'amënë, edhe prei farës' ati kanë dalë Arapëtë.
12. Cilli ishte Isaaku?
I bir' i Abrahamit, mbas të zotuemit Perëndisë, për të cillinë Perëndia urdhënoi t'i atinë ta bante kurban, për me provuem besën' e ati.
13. Cilla ishte Sara?
E shoqeja e Abrahamit, edhe e am' e Isaakut.
14. Cilli ishte Loti?
Nji nieri i dreitë, i cilli shpëtoi, kur u prish Sodoma.
15. Cilli ishte Esau?
I vëllai Isaakut, ma i madhi, i cilli shiti paralindëjet' e veta për nji kupë gjellë.
16. Cilli ishte Iakobi?
I vëllai i Isaakut, ma i vogëli, i cilli muer bekimin' e t'et.
17. Cilla ishte Rebeka?
E shoqeja e Isaakut, edhe e am' e Iakobit.

18. Ç' ishte Israeli?

Nji emën i ri, qi i vuni Perëndia Iakobit.

19. Cilli ishte Iosefi?

I bir' i Iakobit, tëcillin' e shitnë të vëllezënitë, sepse e kishin mëni, por Perëndia e bani nieri të madh përmbi gjithë dhen' e Misirit.

20. Cilli ishte Iuda?

Nji prei të bijvet Iakobit, qi qe profetizuem, se Krishti kishte me lem prei farës' ati.

21. Cillët' ishinë të dy-mbë-dhetë patriarkëtë (krye-atënitë)?

Të dy-mbë-dhetë bijt' e Iakobit, edhe atënit' e farës' Israelit.

22. Cilli ishte Farauni?

Mbëreti i Misirit, i cilli u mbyt ndë Det të Kuq.

23. Cilli ishte Moisei?

Shpëtimtari edhe ligjë-dhanësi i popullit Israelit, i cilli u hoqi udhënë për miedis të Detit Kuq, e ndëpër shkretinët.

24. Cilli ishte Aaroni?

I vëllai Moiseit, i cilli qe i pari krye-prift i Israelit.

25. Ç' ishinë priftënitë?

Ata qi bajinë kurban Perëndisë, edhe u mësojinë ligjënë nierëzet.

26. Cilli ishte Iethroi?

Nji prift a zotëni i Madianit, i vieherr' i Moiseit.

27. Cillët' ishinë Nadabi edhe Abihu?

Dy priftën, të bijt' e Aaronit, tëcillëtu doqnë me ziarm prei qielli, sepse banë kurban me tietrë ziarm, qi s'pat urdhënuem Perëndia.

28. Cilli ishte Korehu?

Nji nieri i keq, tëcillin' e përpiu dheu, sepse u ba prift pa urdhënin' e Perëndisë.

29. Cilli ishte Ioshuei?

Ai qi la Moisei ndë kambë të vet, mbas vdekësë; i cilli u hoqi udhën' Israelit ndë dhe të Kanaanit, qi u pat zotuem Perëndia.

30. Cilli ishte Balaami?

Nji profetë Gjintar, i cilli donte me mallëkuem Israelnë, por Perëndia e nguti me e bekuem.

31. Cilli ishte Samsoni?

Ma i forti nieri, i cilli vrau nji mijë anëmiq me nji nofullë.

32. Cilli ishte Eliu?

Nji plak i mirë, por Perëndia u zemëruë mb'atë, sepse s'ndali dielmt' e vet prei së këqiash.

33. Cilli ishte Samueli?

Profeti, qi e thirri Perëndia, kur ishte dial' i vogëlë.

34. Ç' ishinë Profetëtë?

Njierës, qi u pat dëftuem Perëndia t'u thoshinë nierëzet punëtë, qi dotë baheshinë.

35. Cilli ishte Davidi?

Nieri mbas zemrësë Perëndisë, edhe tue qenë bari, u ba mbëret' i Israelit, i cilli shkroi të shumat' e psallmëvet, edhe prei farës' ati leu Krishti, përandai ai quhet' i bir' i Davidit.

36. Cilli ishte Goliathi?

Gjigant (nieri shtat-math), qi vrau Davidi me bahe.

37. Cilli ishte Absalomi?

I bir' i Davidit, i cilli ngriti krye mbi t'i atin', edhe u vra varunë mbë një dru.

38. Cilli ishte Sollomoni?

I bir' i Davidit, mbëret' i Israelit, edhe ma i mençëmi se gjithë nierëzitë, i cilli ndërtoi të parinë tempullin' e Perëndisë ndë Ierusalemë.

39. Cilla ishte Iezabela?

E shoqja e Ahabit, edhe mbëretënesha e Israelit, qi vrau profetët' e Perëndisë.

40. Cilli ishte Iosia?

Nji mbëret fort i ri, i cilli dronte Perëndinë.

41. Cilli ishte Isaia?

Nji profetë, qi foli për Iesu-Krishtinë ma shumë se të tierëtë.

42. Cilli ishte Elia?

Nji profetë, qi u muer ndë qiell me qerre të ziarrmta.

43. Cilli ishte Eliseu?

Profeti, qi përqeshnë dielmtë, edhe ai i mallëkoi, e i shqeu harusha.

44. Cilli ishte Gehazi?

Shërbëtor' i profetit, qi foli gënjeshtë, edhe e zuni kroma.

45. Cilli ishte Ionai?

Profeti, qi ndenji tri dit e tri net ndë barkut të peshkut.

46. Cilli ishte Danieli?

Nji profetë, qi shpëtoi prei gojësë leonëvet, sepse iu lut Perëndisë.

47. Cillët'ishinë Sadrahu, e Mesahu, e Abednegoji?

Tre dielm Iudej, tëcillëtu hodhnë ndë furrë të ndezunë, sepse nukë dojinë me adhuruem idhullënë, por s'u doqnë.

48. Cilli ishte Nabuhadnesari?

Madhështori mbëret i Babylonës', i cilli u çëmend, e muer pyllinë.

49. Cilli ishte Belsasari?

I mbrapëni mbëret i Babylonës', i cilli atie ku kishte ndenjënë, pa një dorë mbas murit tue shkruem, edhe u vra atë natë.

50. Cilli ishte Dariu?

Mbëret' i Medet e i Persianet, qi hodhi Danielnë ndë gropët të leonëvet, edhe mbasandai hodhi ata qi kallëzuenë keq për atë.

51. Cilli ishte Esthera?

Nji grue Iudeonjë, edhe mbëretënesha' e Persisë, e cilla shpëtoi Iudejtë prei së vramit.

52. Cilli ishte Qyri?

Mbëret' i Persisë, qi urdhënoi Iudejtë me ndërtoem qytetin' edhe tempullinë për-së-ri.

53. Cilli ishte Zerubabeli?

Gubernur' i Iudësë mbas shërbesësë, i cilli ndërtoi tempullin' e dytë.

54. Cilli ishte Ezra?

Shkruesi, qi pruni propë enët' e tempullit prei Babylonës', edhe mësoi popullinë me adhuruem Perëndinë.

55. Cilli ishte Nehemia?

Nji tiatrë guvernor i Iudësë, qi ndërtoi përsëri muret' e Ierusalemës', edhe urdhënoi të ruhej dit' e Sabbatësë.

56. Cilli ishte Mallahia?

I mbrapëni i profetëvet, qi qe afërë 400 viet para Krishtit, i cilli profetizoi për të ardhunit' e Krishtit, edhe për para-udhësin' e ati Gjionn-Pagëzorinë.

I. PREI DHIATËSË RE.

1. Cilli ishte Iesu-Krishti?
I Bir' i Perëndisë, edhe Shpëtimtari i nierëzet.
2. Cilla ishte Virgjënësja Mari?
E am' e Iesu-Krishtit.
3. Cilli ishte mieshtri Iosef?
Ai qi qe fijuem me Virgjëneshënë Mari.
4. Cillët'ishinë Iudejtë?
Far' e Abrahamit e Isaakut e Iakobit, të cilët' i pat sgjedhunë Perëndia për popullin e vet.
5. Cillët' ishinë Gjintarëtë?
Gjithë kombet' e tierë, qi s'ishinë Iudej.
6. Cilli ishte Kaisari?
Mbëreti i Romësë, qi urdhënonte gjithë dhenë.
7. Cilli ishte Herodi i math?
Riga i Iudesë, qi vrau gjithë dielmt' e Bethleemit, qi të vriste edhe Krishtinë ndër ata.
8. Cilli ishte Herodi tietrë?
Riga i Galilesë, qi i preu kryetë Gjionn-Pagëzorit.
9. Cilli ishte Gjionn-Pagëzori?
Profeti, qi u dëftoi Iudejvet, se erdhi Krishti.
10. Cilla ishte Elisabeta?
E am' e Gjionn-Pagëzorit, edhe e kushërina e Virgjëneshësë Mari.
11. Cilli ishte Symeoni?
Plaku qi muer ndër dorë Krishtinë ndër tempull, edhe iu fal nderësë Perëndisë, sepse pa Shpëtimtarinë.
12. Cilla ishte Herodiada?
E shoqeja e të vëllait Herodit, së cilës' e bija karceu mirë përpara Herodit, edhe lypi prei ati kryet' e Gjionn-Pagëzorit.
13. Cillët' ishinë dishepujt' e Krishtit?
Dymbëdhetë vetë qi ecinë mbrapa Krishtit.
14. Cilli ishte Nathanaeli?
Nji dishepull i Krishtit, qi e kishte zemrënë të këthiellëtë.
15. Cilli ishte Nikodemi?
Nji dishepull i frikëshim, qi erdhi natënë te Krishti.
16. Cilli ishte Zakheu?
Nji burr' i shkurtënë, qi hypi mbi drut për me pam Krishtinë.
17. Cilla ishte Mari Magdalena?
Nji grue fajtoe, qi i lau kambëtë Krishtit me lot, edhe ja mpshiu me flokët.
18. Cilli ishte Llazari?
Miku i Krishtit, tëcillin' e ngjalli katërë diç të vdekunë.
19. Cilla ishte Martha?
E motër' e Llazarit, qi i bani gosti Krishtit.
20. Cilla ishte Maria, e motër' e Marthësë?
Grueja, qi sgjodhi ma të mirënë piesë, se e motëra, sepse ndenji e ndëgjoi fjalët' e Krishtit?

21. Cillët' ishin' Apostujtë?
Ata të dymbëdhetë dishepujtë, qi sgjodhi Krishti për me leçitun ungjillnë.
22. Cilli ishte Simon-Pietri?
Ai Apostulli, qi mbohoi Krishtin', edhe u pendue.
23. Cilli ishte Gjonni?
I dashuni apostull i Krishtit, qi ra ndë krahnuer t'ati.
24. Cilli ishte Thoma?
Ai Apostulli, qi s'besonte se u ngjall Krishti, pa mos pam ate.
25. Cilli ishte Iuda?
Ai dishepulli i keq, qi trathtoi Krishtnë me të puthëme.
26. Cilli ishte Kaiafa?
Krye-prifti, qi mundoi Krishtnë.
27. Cilli ishte Pontiu Pilati?
Guvernori i Iudesë, qi urdhënoi me u kryqëzuem Krishti.
28. Cilli ishte Barabba?
Viedhësi, qi shpëtuenë Iudejtë, kur dhanë ndër duer Krishtnë për me u kryqëzuem.
29. Cilli ishte Iosef-Arimatheasi?
Nji nieri i pasunë, qi vuni ndë vorr Krishtnë.
30. Cillët' ishinë të katër' Ungjillorëtë?
Mathia, e Marku, e Luka, e Gjonni, të cillëtë shkruenë jetën' edhe vdekën' e Krishtit.
31. Cilli ishte Barnaba?
Nji nieri, qi shiti dhen' e vet, edhe u ba shok me Paulnë ndë predikimt të ungjillit.
32. Cilli ishte Anania edhe Sapphira?
Nji burrë me të shoqenë, qi vdiqnë përnjiherë, sepse folnë rrenë.
33. Cilli ishte Stefani?
I pari nieri, qi u vra me gurë për punë të Krishtit.
34. Cilli ishte Filipi?
Nji prei shërbëtorësh e predikatorësh ungjillit.
35. Cilli ishte Pauli?
Nji dialosh, i cilli përpara ndiqte të Krishtenëtë, por mbasandai u ba apostulli i Krishtit.
36. Cilli ishte Gamalieli?
Nji nieri i diçim, qi mësoi Paulnë.
37. Cilla ishte Dorkada?
Nji grue e mirë, qi bante pëlhurë për të vorfënit, edhe u ngjall prei së vdekunish.
38. Cilli ishte Elyma?
Nji nieri i keq, qi u verbue, sepse fliste kundër ungjillit.
39. Cilli ishte Apolloi?
Nji leçitës i madh' i ungjillit.
40. Cilli ishte Eutyhu?
Nji dialosh, qi e zuni gjumi atie ku po faleshinë, edhe ra poshtë e u vra.
41. Cilli ishte Timotheu?
Nji dialosh, qi pat mësuem shkronjat' e shenjtënueme çë ndë dialënit.
42. Cilli ishte Titi?
Nji tietrë leçitës i ungjillit, qi qe mësuem prei Paulit.
43. Cillët' ishinë Akuila edhe Prisqilla?

Nji burrë me të shoqenë, qi u ndihmojin' Apostujvet Krishtit ndë predikim të ungjillit.

44. Cilli ishte Agrippa?

Nji rigë, qi për pakëzë desh u ba i Krishtenë.

45. Cilli ishte Filimoni?

Nji miku i Paulit, qi pat ndenjunë Pauli ndë shtëpi t'ati.

46. Cilli ishte Onesimi?

Nji shërbëtuer i Filimonit, qi iku prei ati ndë Romë, edhe u këthye prapë prei Paulit tek i zoti.

D Y K A T E Q I S M A

PËR DOTRINËN' E KRISHTENË

EDHE DETYRËNË

K A T E Q I S M' E P A R Ë.

1. A mund të më thuesh, o dialë, kush të bani?

I madhi Perëndi, qi bani qiellin' e dhenë.

2. Ç' ban Perëndia për tyi?

Ai më ruen dit' e natë prei së keqesë, edhe ban kur-do mirë për mue.

3. Ç'të duhetë me bam për Perëndinë, qi ashtë kaqi i mirë për tyi?

Ma përpara duhetë ta njof, edhe të baj punë, qi t'i pëlqejënë.

4. Ku ashtë shkruem për Perëndinë?

Ndër Shkronjat të shenjtënueme.

5. A di ti, se si ashtë Perëndia?

Perëndia ashtë frymë, edhe na ndonëse nuk' e shofëmë, por ai na shef, sepse ai njeft të gjitha, edhe mundetë me bam të gjitha.

6. Ç' duhetë me bam, qi t'i pëlqejish Perëndisë?

Duhetë të baj detyrënë (*porxhin*) mbë Perëndinë edhe mbë nierëzit.

7. Ç' ashtë detyra jote mbë Perëndinë?

Detyra eme mbë Perëndinë ashtë, ta kem frikë, e ta lavdoj, e ta nderoj, e t'i lutem, e t'i shërbej.

8. Cilla ashtë detyra jote mbë nierëzit?

Detyra eme mbë nierëzit ashtë, të ndëgjoj përintë, të flas të vërtetënë përherë, edhe të due të gjithë.

9. Ç'të mirë shpëren ti prei Perëndisë, ndë bafsh këto?

Atëherë do të jem i dashun' i Perëndisë.

10. Por ndë mos paç frikë Perëndinë, e ndë mos e daç, e ndë mos bafsh punë të mira?

Atëherë do të jem dial i keq, edhe Perëndia do të zemërohetë mbë mue.

11. Ç' frikë ke ti, ndë u zemëroftë Perëndia?

Sepse ai mundetë me vram kurminë t'em, e me munduem shpirtinë t'em mbas vdekësë.

12. Por ke bam ti ndonji herë punë, qi të zemëroish Perëndinë?

Po, kam frikë se shumë herë fëjeva mbë Perëndinë, edhe ndeza zemërimin' e ati.

13. Ç'kupëtom ti, se ashtë faji?

Faji ashtë, me bam punë qi s'do Perëndia, a mos me bam ato qi ka urdhënuem ai.

14. Ç'të duhetë me bam, për me shpëtuem prei zemërimit Perëndisë, për fajet qi ke bam?

Duhetë të idhënohem për fajet qi kam bam, edhe t'i lutem Perëndisë të m'i fali, edhe të ruhem mos me bam ma faj.

15. A ka me të ndëjyem Perëndia, ndë iu luç?

Shpërej mbë përdëllimt t'ati, se ka me më ndëjyem, për sa bani e vueti Krishti për ne.

16. A e njef ti, cilli ashtë Krishti?

I bir' i Perëndisë, qi sdrypi prei qiellit me shpëtuem nierëzitetë prei fajit.

17. Ç'bani Krishti për me shpëtuem njerëzitetë?

Mbaroi ligjën' e Perëndisë, edhe na mësoi me bam edhe na kështu.

18. Ç'vueti Krishti për ne?

Ai vdiq për fajtorët, qi nukë rueitnë ligjën' e Perëndisë.

19. Ku ashtë Krishti tashti?

Ai u ngjall prei së vdekunish, edhe hipi ndë qiell, për me bam gati vend për gjith' ata qi i shërbejnë Perëndisë, edhe duenë birin' e ati Iesu-Krishtnë.

20. A munde vetë vetiu me i shërbyem Perëndisë edhe, me e dashunë?

Jo, s'mundem vetë vetiu, por Perëndia ka me më ndimuem me anë të hirit të vet, ndë ja lypsha.

21. A ka me ardhunë për-së-ri ndonji herë Krishti?

Krishti ka me ardhunë për-së-ri, edhe ka me thirrunë gjithë botënë, për me i gjykuem për gjithë sa kanë punuem.

22. Për ç'punë ka me i gjykuem?

Për me ua shpaguem të mirëvet e të këqijvet mbas punëvet qi kanë punuem.

23. Ç'do të bahëtë puna jote atëherë ndë qofsh i keq?

Kam me u munduem ndë ziarm të pa-shuem gjithë jetën' e jetësë.

24. Por ndë qofsh i mirë, ku ke me votunë?

Kam me votunë ndë qiell, e kam me ndenjunë bashkë me Perëndinë gjithë jetën' e jetësë.

K A T E Q I S M ' E D Y T Ë .

1. Dialëthi em, a di, se cilli je ti?

Unë jam krijetyr' e Perëndisë, sepse ai më ka bam edhe shpirtin' edhe kurminë.

2. Qysh e di ti, se ke shpirt?

Sepse gjej një farë gjaje ndë vetëhet t'eme, qi mendohet', e kupëton, e do, e gëzohet e idhënohetë, təcillatë kurmi s'mundetë me i pasë.

3. Kahë dan shpirti prei kurmit?

Kurmi ashtë prei mishi e prei gjaku, edhe ka për me vdekunë, por shpirti ashtë frymë, edhe nukë vdes kurrë.

4. Për ç'punë të bani Perëndia kështu me kurm e me shpirt?

Qi ta njof, e t'i shërbej këtu ndë dhet, për me ndenjunë bashkë me atë ndë qiell mbas vdekësë.

5. Qysh munde me u mësuem të njofish Perëndinë, e t'i shërbeish?

Prei Shkroinjavet shenjtënueme se Vietrës' edhe së Resë Dhiatë, qi janë fjalët' e Perëndisë.

6. Qysh shkruenjënë Shkronjatë, se ashtë Perëndia?

Perëndia ashtë frymë, pa të filluem e pa të mbaruem, fort i mençim e i fuqishim, fort i shenjtënueshim e i përdëlllyeshim, fort i dreit' e i vërtetë.

7. Ç'ashtë Perëndia te nierëzitet?

Perëndia ashtë Krijetari ynë, i cilli na dha të qenëtë, e na ruen gjithë-nji, e na ban mirë kur-do; ai ashtë Zoti ynë tashti ndë këte jetë, edhe gjykatësi ynë ndë jetët qi vien.

8. Si të mësojënë Shkronjatë me i shërbyem Perëndisë.

Duhetë me i shërbyem Perëndisë, tue rueitun' urdhënimet' e ati, do me thanë, të baj gjith' ato punë qi kërkohenë prei meje, edhe të largohem prei gjith' asosh qi janë të ndaluna.

9. Ç'urdhënime u ka lanë nierëzet Perëndia?

Ai u dha Iudejvet të Dhetë Urdhënimetë, qi janë shkruem ndë Dhiatë të Vietërë, tëcillatë janë mbëledhunë mbë dy urdhënime ndë Dhiatë të Re.

10. Thuej për gojë të Dhetë Urdhënimetë.

Cilli ashtë i pari?

Unëjam Zoti Perëndia yt, qi të kam nxierrë prei dheut Misirit, prei shtëpisë shërbesësë.

Mos kesh të tierë perëndina, veç meje.

11. Cilli ashtë i dyti?

Mos baish për vetëhenë tande idhullë, as të shëmbëlllyem ndonji *gjaje* qi *ashtë* nalt ndë qiell, a qi *ashtë* poshtë ndë dhet, a qi ashtë ndër ujënat përposh dheut; mos i adhuroish, as t'u lutesh, sepse unë Zoti Perëndia yt *jam* Perëndi zelltar, qi shpaguej fajet' e atënavet mbë dielm', ndërë mbë të tretin' edhe të katrëtinë *bres*, atyne qi më kanë mëni, edhe baj përdëllim mbë mijëna *brezash* atyneve qi më duenë, edhe ruejën' urdhënimet' e mi.

12. Cilli ashtë i treti?

Mos marrish emënin' e Zotit Perëndisë tand mbë të kotë; sepse Zoti s'ka me nxierrë pa faj atë qi merr emënin' e ati mbë të kotë.

13. Cilli ashtë i katërti?

Kuito ditën' e Sabbatësë (pushimit), për me shenjtënuem atë. Gjashtë dit puno, edhe ban gjithë punët' e tua, por e shtata ditë *ashtë* Sabbat' e Zotit Perëndisë tand; *nd' atë ditë* mos baish as ndonji punë, as ti, as yt-birë, as jot-bijë, as shërbëtori yt, as shërbëtoreja jote, as bakëtia jote, as i hueji yt, qi ashtë përmbrenda dyersh tua, sepse *për* gjashtë dit Zoti bani qiellin' edhe dhenë, detin', edhe gjithë sa *janënd'* ato, edhe të shtatënë ditë pushoi, përandai Zoti bekoi ditën' e Sabbatësë, edhe e shenjtënoi.

14. Cilli ashtë i pesëti?

Ndero të-at' e tët-amë, qi të bahesh jetë-gjatë mbi dhet, qi të ep Zoti Perëndia yt.

15. Cilli ashtë i gjashti?

Mos vrasish.

16. Cilli ashtë i shtati?

Mos kurvënoish.

17. Cilli ashtë i teti?

Mos viedhish.

18. Cilli ashtë i nantti?

Mos deshmosh mbë rrenë kundrë fëqinjësë sate.

19. Cilli ashtë i dheti?

Mos dëshëroish shtëpin' e fëqinjësë sate, mos dëshëroish gruen' e fëqinjësë sate, as shërbëtorin' e ati, as kanëë ati, as gomarin' e ati, as ç'do gja qi *ashtë* e fëqinjësë sate.

20. Ç'ashtë të mbëledhunit' e këtyne të dhetë urdhënimeve, shkruem ndë Dhiatë të Re?

Të mbëledhunit' e këtyne të dhetë urdhënimeve ashtë: “Të dësh Zotinë Perëndinë tand me gjithë zemërë, edhe të dësh të afrëminë tand porsì vetëhenë tande”.

21. Ç'do me thanë: Të dësh Perëndinë me gjithë zemërë?

Të dësh Perëndinë me gjithë zemërë, do me thanë: Të kesh mendienë gjithë një tek ai, edhe të dësh të mirën' e ati përmbi të gjitha, edhe t'i pëlqesh ati përherë.

22. Si munde me dëftuem dashuninë, qi ke mbë Perëndinë?

Tue adhruem atë gjithë një, e tue bam gjithë sa ka urdhënuem, e tue duruem ç'do të keqe, qi ma bie mbi krye.

23. Ç'adhurim kërkon prei nesh Perëndia?

Me ndëgjuem të shenjtënuemenë fjalën' e ati, e me e lavduem për madhënin' e ati, e me iu lutunë për ditë për përdëllimin' e ati, e me iu falunë nderësë për të mirat qi na ban.

24. Ç'do me thanë: Të dësh të afrëminë tand porsì vetëhenë tande?

Të dësh të afrëminë tand porsì vetëhenë tande, do me thanë: T'u baish të tierëvet atë qi do ti, të bajën' ata tyi.

25. Si munde me dëftuem dashuninë, qi ke mbë të afrëmit?

Tue nderuem, e tue ndëgjuem ata qi janë ma të mëdhej se unë, tue folunë të vërtetën', e tue u bam mirë gjithë nierëzet miq qofshin' e anëmiq, të afrëm qofshin' a të huejë.

26. A nuk' i ke rueitunë ti urdhënimet' e Perëndisë, edhe ke fëjyem mb'atë?

Zemëra më thotë, se s'kam rueitun' urdhënimet' e Perëndisë, edhe se kam fëjyem mb'atë me mend, e me fjalë, e me punë.

27. Qysh e di ti, se ke fëjyem mbë Perëndinë me mend, e me fjalë, e me punë?

Sespe më kanë shkuem ndëpër mend mendime të këqij, e kam folunë fjalë të këqia, e kam bam punë të këqia.

28. Ç'vëjen me t'u bam për fajet qi ke bam?

Për fajet qi kam bam, më vëjen zemërimi e mallëkimi i Perëndisë Fuqi-math.

29. Aqi i math ashtë zemërimi i Perëndisë, qi ke kaqi frikë prei ati?

Zemërimi i Perëndisë ashtë fort i math, sepse mundon fajtorët ndë këte jetë, edhe mbas vdekësë nd'atë jetë qi vien.

30. Qysh munde me shpëtuem prei zemërimit Perëndisë, për fajet qi ke bam?

Perëndia ashtë i përdëlyeshim, sepse dërgoi Iesu-Krishtnë te bota, për me shpëtuem gjithë fajtorët, sikundrë na mëson Ungjilli,

31. Ç'ashtë ungjilli?

Ungjilli ashtë Dhiata e Re, qi ep zanin' e mirë për shpëtimin' e nierëzet me anë të Iesu-Krishtit.

32. Cilli ashtë Iesu-Krishti?

Iesu-Krishti ashtë i bir' i Perëndisë, qi ishte me Perëndinë para se të ngrifei bota, por sdrypi prei qiellit, edhe u mishënuë prei virgjëneshtësë Mari, edhe u ba nieri.

33. A ashtë Perëndi Iesu-Krishti, sikundrë edhe nieri?

Po, Iesu-Krishti ashtë Perëndi edhe nieri, sepse hyjësia u poq me nierëzinë ndë kurmt të Iesu-Krishtit, edhe emëni i ati ashtë Emmanuel, qi do me thanë: Perëndia bashkë me ne.

34. Ç' bani Iesu-Krishti ndë dhet, për me shpëtuem fajtorëtë?

Ai u dëftoi nierëzet dashunimin' e Perëndisë me anë të ungjillit, edhe bani vetë vetëhenë shëmbëllesë shenjtënie për punët' e mira qi punoi, edhe u fali fajetë nierëzet me anë të gjakut vet, qi derdhi.

35. Qysh mundei Krishti me u falunë fajetë nierëzet me anë të gjakut vet, qi derdhi?

Nierëzit' ishinë dënuem me vdekunë për fajet, por Krishti, i cilli ishte i bir' i Perëndisë, edhe pa faj, vdiq për fajet tona, qi të na shpërblejë me gjakun' e vet, edhe të na api jetë.

36. A me të vdekunit' ashtë tashti Krishti?

Jo, ai u ngjall prei së vdekunish të tretën' ditë, edhe hypi ndë qiell, e ndenji mbë të diathtët të Atit.

37. Ç' ashtë tue bam tashti Krishti ndë qiell?

Ai i miediston Atit, të jet' i përdëllyeshim mbë nierëzit, edhe guvernon gjithë kafshëtë për të mirën' e atyneve.

38. Ç' duhetë të baish, për me të ndëjyem Perëndia?

Duhetë të pendohem për fajet qi kam bam, e të rrëfej gjithë fajet' e mia, e të lypi ndëjesë prei ati, e t'i besoj Krishtit për Shpëtimtarinë t'em.

39. Ç' do me thanë, të pendohesh për fajet qi ke bam?

Të pendohem për fajet qi kam bam, do me thanë, të mos baj ma punë të këqia, edhe të më vijë keq, sepse idhënova Perëndinë për punët' e këqia qi bana, edhe të kem kuides mos me idhënuem ma Perëndinë me punë të këqia.

40. Ç' do me thanë, t'i besoish Krishtit për Shpëtimtarinë tand?

T'i besoj Krishtit për Shpëtimtarinë t'em, do me thanë, të besoj, se Krishti ashtë Shpëtimtari i fajtorëvet, edhe të var vetëhenë t'eme tek ai, edhe të shpërej mb'atë, se mundetë me më shpëtuem.

41. Ç' arësye ke ti me shpëryem, se ke me shpëtuem prei zemërimit Perëndisë?

Ndë u pëndofsha për fajet, edhe të shpërej mbë Krishtinë, Perëndia thotë ndë Shkronjë të shenjtënueme, se ka me na ndëjyem fajet' e me na shpëtuem shpirtnatë.

42. As por s'ashtë zemëra jote fajtore prei vetiu, edhe munde ti prei vetiu me u penduem prei fajësh, e me shpëryem mbë Krishtinë?

Na kemi zemëra fajtore, edhe s'mundemi me bam asgja të mirëprei vetiu, por Perëndia ashtë zotuem me na dhanë Shpirtinë Shenjt, ndë ja lypshin, i cilli përtërin zemëratë tona, edhe na ndimon me bam mirë.

43. Si duhetë me iu falunë Perëndisë, për me të ndëgjuem?

Mbë gjithë të falunat tona, e mbë gjith' uratët tona na duhetë me lypunë përdëllimin' e Perëndisë, për emënit të Iesu-Krishtit, sepse na jemi fajtorë, e s'kemi bam asgja të mirë.

44. Ndë paç bam dashunimin' e Perëndisë, e ndë i paç shërbyem Krishtit mbë këte jetë, ç' shpëren ti mbas vdekësë?

Si të vdes, shpirti em vete te Perëndia, edhe shpërej, se do të jetë bashkë me Perëndinë e me Krishtinë.

45. Por nukë pret ti ndonji tiatrë të mirë mbasandai?

Po, shpërej, se kurmi em ka me u ngjallun' e me u piekunë me shpirtinë t'em ndë ditët të gjyqit.

46. Kurë ka me ardhunë këjo dit' e gjyqit, qi thue, se kurmi yt ka me u ngjallunë prei së vdekunish?

Mbë të mbaruemit të botësë, Iesu-Krishti ka me ardhunë përsëri, për me gjykuem të gjallë e të vdekunë; atëherë gjithë të vdekunitë kanë me u ngjallunë përsëri.

47. Qysh ka me gjykuem Krishti botënë?

Ai ka me vum gjithë të drejtëtë mbë të diathtët, e gjithë të këqijtë mbë të rrëmaktët, edhe ka me ua shpaguem të gjithëve mbas punësh qi kanë bam.

48. Mbas gjyqit ku kanë me votunë të këqijtë?

Të këqijtë kanë me votunë ndë ferr të ziarrmit, edhe kanë me u munduem atie bashkë me diallin' e me frymat' e këqia gjithë jetën' e jetësë.

49. Por të drejtëtë ku kanë me votunë?

Iesu-Krishti ka me marrë të drejtëtë ndë paradis nalt ndë qiell, për me qenunë bashkë me Perëndinë e me engjujt' e ati gjithë jetën' e jetësë lume ndë gëzim të-mbaruem. Amen.